

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO  
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETO  
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

ANA ARTIMAVIČIENĖ

EDUKACINIŲ TECHNOLOGIJŲ VALDYMAS  
(SPECIALIZACIJA VADYBA MOKYKLOJE)

DARNAUS VYSTYMOŠI ŠVIETIMO  
IKIMOKYKLINIO UGDYMO MOKYKLOJE GALIMYBĖS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: Prof. dr. Odeta Merfeldaitė

Vilnius, 2024

## **SANTRUMPŲ SĄRAŠAS**

**DV** – darnus vystymasis

**DVŠ** – darnaus vystymosi švietimas

**JT** – Jungtinės Tautos

**DVT** – darnaus vystymosi tikslai

**LR** – Lietuvos Respublika

**IU** – ikimokyklinis ugdymas

**PU** – priešmokyklinis ugdymas

**IUM** – ikimokyklinio ugdymo mokykla

## LENTELIŲ SĄRAŠAS

<b>1 lentelė.</b> Darnaus vystymosi apibrėžimų palyginimas.....	11
<b>2 lentelė.</b> Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos ateities vizija „Lietuva 2050“ ir Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi tikslų sąsajos .....	12
<b>3 lentelė.</b> Šiuolaikinės pagrindinės ugdymo technologijos.....	23
<b>4 lentelė.</b> Programos GreenComp sritys, kompetencijos.....	31
<b>5 lentelė.</b> Kokybinio tyrimo ypatybės tiriant DVŠ konkrečioje IU mokykloje.....	40
<b>6 lentelė.</b> Tyrimo dalyvių charakteristika.....	43
<b>7 lentelė.</b> Pusiaus struktūruoto interviu gairių teorinis pagrindimas.....	44
<b>8 lentelė.</b> Darnaus vystymosi dimensijų raiška ikimokyklinio ugdymo programoje „Malūnėlio sparnai“ .....	52
<b>9 lentelė.</b> Tiriamos IU mokyklos strategijos atitikimo DVŠ principams analizė.....	55
<b>10 lentelė.</b> Strateginio plano uždavinių įgyvendinimo priemonių analizės rezultatai.....	56
<b>11 lentelė.</b> IU mokyklos 2022 – 2024 metų veiklos planų ir veiklos ataskaitų lyginamoji analizė..	58

## PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

<b>1 pav.</b> Transformacinio mokymosi modelis pagal Nestrom (2014).....	16
<b>2 pav.</b> Visuminio mokyklos požiūrio į darnumą modelis.....	28
<b>3 pav.</b> Mokyklų darnumo įsivertinimo įrankis „Šuolis link darnaus gyvenimo stiliaus“ .....	29
<b>4 pav.</b> Pagrindiniai tyrimo etapai.....	47
<b>5 pav.</b> Tyrimo loginė schema.....	48
<b>6 pav.</b> Ikimokyklinio ugdymo metodų raiška programoje „Malūnėlio sparnai“ .....	54
<b>7 pav.</b> Pagrindinės darnaus vystymosi švietimo temos ikimokyklinio ugdymosi mokykloje.....	65
<b>8 pav.</b> Darnaus vystymosi švietimo metodai ikimokyklinio ugdymo mokykloje.....	69
<b>9 pav.</b> Darnaus vystymosi švietimo priemonės ikimokyklinio ugdymo mokykloje.....	71

## TURINYS

Santrumpų sąrašas.....	2
Lentelių sąrašas.....	3
Paveikslų sąrašas.....	4
ĮVADAS.....	6
1. DARNAUS VYSTYMOŠI ŠVIETIMO SAMPRATA.....	10
1.1. Darnaus vystymosi istorinė raida ir samprata.....	10
1.2. Darnaus vystymosi švietimo koncepcija.....	13
2. DARNAUS VYSTYMOŠI PLĖTRA IKIMOKYKLINIO UGDYMO ĮSTAIGOJE.....	19
2.1. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymas.....	19
2.2. Darnaus vystymosi švietimo plėtojimo galimybės ikimokyklinio ugdymo mokykloje	27
3. DARNAUS VYSTYMOŠI ŠVIETIMO PEDAGOGŲ PATIRTIS IKIMOKYKLINIO UGDYMO MOKYKLOJE.....	39
3.1. Tyrimo metodologija.....	39
3.2. Darnaus vystymosi švietimo ikimokyklinio ugdymo mokykloje galimybių tyrimo rezultatų analizė.....	50
3.2.1. Tiriamojo objekto kontekstas.....	50
3.2.2. Ikimokyklinio ugdymo mokyklos dokumentų analizės rezultatai ir interpretacija.....	51
3.2.3. Mokytojų interviu rezultatų analizė ir interpretacija.....	63
3.2.4. Diskusija.....	79
IŠVADOS.....	83
REKOMENDACIJOS.....	84
LITERATŪRA.....	85
SANTRAUKA .....	99
SUMMARY.....	100
PRIEDAI .....	101
AKADEMINIO SAŽĪNINGUMO DEKLARACIJA.....	128

## IVADAS

**Temos aktualumas.** Klimato krizė, karai, socialinė nelygybė, augantis vartojimas ir bioįvairovės nykimas reikalauja imtis veiksmų, kad užtikrinti darnią ateitį visiems pasaulio žmonėms. Šis siekis akcentuojamas Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos Rezoliucijoje (2015), kurioje numatyti darnaus vystymosi tikslai. Vienu jų yra siekiama iki 2030 metų užtikrinti, kad visi besimokantys asmenys įgytų žinių ir įgūdžių, reikalingų darniam vystymuisi skatinti.

Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisijos darnaus vystymosi švietimo strategijoje (2005) pabrėžiama, kad siekiant darnaus vystymosi tikslų svarbus veiksnys yra švietimas, kuris yra „kertinis raidos veiksnys, persmelkiantis įvairiausias sritis – nuo ekonomikos iki socialinio ir politinio gyvenimo, apimantis mokslo pažangą, žinių ir inovacijų kūrimą, universitetų ir verslo bendradarbiavimą, mokymosi visą gyvenimą poreikį, kultūrą ir tradiciją, visavertės asmenybės ugdymą“ (Lietuvos ateities vizija „Lietuva 2050“, 2023, p. 5). Diskusijoms skirtame dokumente tvari Europa – iki 2030 metų (2019, p. 22) atkreipiamas dėmesys, kad siekiant darnaus vystymosi tikslų, būtina didinti asmenų informuotumą, gilinti žinias ir ugdyti įgūdžius. Šį poreikį atspindi ir augantis susidomėjimas darniu vystymuisi ir klimato kaitos problemomis ugdymo įstaigose visame pasaulyje. Kaip pažymi Biekša ir Valiulė (2022, p. 57) ir Lietuvos „ugdymo įstaigose didėja susidomėjimas darniu vystymuisi, aplinkos pokyčių ir klimato kaitos problemomis“. Vienu iš svarbių darnaus pasaulio kūrimo proceso aspektų buvo 2030 m. darnumo darbotvarkės įtraukimas į mokyklų programas, įskaitant ikimokyklinio ugdymo programas. Taip mokytojams tapo aiškesnės darnumo problemos. Tačiau to, žinoma, nepakanka: darnumo klausimai turi būti integruoti ir praktiškai, o tam gali prireikti daugiau, nei tiesiog įtraukti juos į mokymo programą (Borg ir kt., 2017, p. 159). Nors darnaus vystymosi tema vis labiau įtraukiama į švietimo programas visame pasaulyje, iki šiol mažai dėmesio skirta jos galimybės ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdyme, ypač Lietuvoje.

Darnaus vystymosi švietimas suteikia kiekvienam žmogui žinias, įgūdžius, požiūrį ir vertybes, reikalingas kuriant darnią ateitį. Pabrėžiama, kad „švietimas yra būtinas įrankis pasiekiant tvarumą“ (Revika, 2018, p. 1). Autoriaus teigimu, siekiant realizuoti darnaus vystymosi švietimą į ugdymo procesą būtina ne tik įtraukti darnaus vystymosi klausimus, bet ir mokymo(si) metodus, kurie motyvuoja ir įgalina mokinius keisti savo elgesį ir veikti darnaus vystymosi linkmei. Šiems tikslams įgyvendinti svarbus pedagogų pasirengimas, kuris akcentuojamas Europos Sąjungos Tarybos pateiktose rekomendacijose dėl mokymosi siekiant žaliosios pertvarkos ir darnaus vystymosi. Dokumente teigiama, kad pedagogams reikia tolesnės tikslinės paramos, patirties ir mokymo galimybių, kad jie galėtų įtraukti žaliojo perėjimo ir tvaraus vystymosi principus į savo mokymosi ir mokymo praktiką“ (Rekomendacija dėl mokymosi siekiant žaliosios pertvarkos ir darnaus vystymosi,

2022). Norint sudaryti sąlygas tvariai pertvarkyti visuomenes siekiant darnaus vystymosi, reikia transformacinio mokymosi, grindžiamo gamtos ir socialinių mokslų disciplinomis, laikantis holistinio požiūrio (Boström ir kt., 2018, p. 14). Darnaus vystymosi švietimas ikimokyklinio ugdymo etape yra labai svarbus, nes būtent šiame amžiuje formuojasi pagrindiniai vaiko požiūriai, vertybės ir elgesio modeliai. Ikimokyklinis ugdymas „turi visas galimybes pasaulyje paskatinti vaikus pažinti ir domėtis vertybėmis, kurios padės kurti tvaresnį gyvenimą ir pasaulį, nes vaikai iš prigimties yra atviri ir smalsūs juos supančiam pasauliui“ teigia mokslininkai (Samuelsson ir kt., 2019, p. 1-2).

**Ištirtumas ir naujumas.** Darnaus vystymosi (toliau DV) klausimus Lietuvos ir užsienio mokslininkai nagrinėja įvairiais aspektais: pagrįstumo ir įgyvendinimo, termino istorinės kilmės ir sampratos – Žemeckė (2014), Žičkienė ir kt. (2019), Revika (2018), Bąk et al., (2022); regionų plėtros – Česonis (2012), Punytė ir Simonaitytė (2018); ekonominiu – Čiegis ir Dilius (2019). Užsienio mokslininkai Yanniris ir Huang (2018), Bhargava ir Velasquez (2020), Mamete ir kt. (2021), Junger ir kt. (2022) bei Lietuvos mokslininkai Dimijonaitytė ir Vilutinė (2016), Jančius ir kt. (2018), Biekša ir Valiulė (2021) pabrėžia, kad švietimas yra vienas iš svarbiausių veiksnių siekiant darnaus vystymosi tikslų. Boström ir kt. (2018), Kvieskienė ir kt. (2022) tyrė sąlygas, kurios reikalingos transformaciniam mokymuisi, grindžiamu gamtos ir socialinių mokslų disciplinomis, laikantis holistinio požiūrio. Tyrimai, Vare ir Scott (2007), Tilbury (2011), Jucker (2014), Leicht ir kt. (2018), Liu ir kt. (2020), Galkutė (2005), Vaitekaitis (2017), Ališauskienė ir Miltenienė (2018), atlikti skirtingose švietimo lygmenyse parodė, kad švietimas gali veiksmingai prisidėti prie darnaus vystymosi principų įsisąmoninimo ir taikymo. Petkevičiūtė ir Balčiūnaitienė (2018, p. 258) įvardina, kad pagrindinės darnaus vystymosi problemos organizacijose yra žinių apie darnumą stoka, lėšų trūkumas, iniciatyvos nebuvimas, netinkamas organizacijos vadovo vadovavimo stilius. Šių mokslininkų tyrimuose analizuojamas darnaus vystymosi švietimas (toliau DVŠ), paliekant ikimokyklinį ugdymą šiek tiek užribyje.

Sterling ir Huckle (1996) pabrėžė švietimo reikšmę formuojant tvarias bendruomenes ir kaip tai gali būti taikoma ikimokykliniame amžiuje. Julie Davis (2009, p. 1) nustatė, kad ankstyvojo ugdymo tyrėjai nesidomėjo aplinkos ir tvarumo klausimais ir ragino „imtis skubių veiksmų, ypač mokslinių tyrimų srityje, kad būtų pašalintas trūkumas“. Vėliau, Somerville ir Williams (2015) tyrė, ar padaugėjo empirinių tyrimų šioje srityje, ir nustatė tris pagrindines teorines kryptis: ryšį su gamta, vaiko teises ir post-žmogiškąsias sistemas, kurios atspindi skirtingus teorinio išitraukimo lygius. Šią analizę papildė Samuelsson ir Park (2017) tyrimai, kurie patvirtina, kad ankstyvasis ugdymas ugdo vertybes, įgūdžius ir elgesį, prisidedančius prie darnaus vystymosi tikslų. Jie taip pat pabrėžia, kad siekiant šių tikslų, ankstyvojo ugdymo srityje būtina suprasti DV politiką ir vertybes, skatinančias tam tikrą pedagogiką, kurioje vaikai turi galimybę imtis iniciatyvos, mąstyti ir reflektuoti. Borg ir Samuelsson (2022) tyrė ikimokyklinio amžiaus vaikų DV švietimo galimybes Švedijos kontekste ir

nustatė, kad vaikų įtraukimas į darnumo ugdymą yra svarbus, nes vaikai gali būti veiksmingi pokyčių dalyviai tiek dabartyje, tik ateityje. El-Aasar ir kt. (2024) tyrė DV principų integravimą į ankstyvojo ugdymo mokymosi fizinę aplinką. Mokslininkai teigia, kad ribotos mokymosi lauke galimybės bei neįtraukta mokyklos bendruomenė, trukdo pasiekti visą švietimo transformacinį potencialą ir atitolina vaikus nuo realaus pasaulio patirčių. Mokslininkai Akyol ir kt. (2018) siekdami didinti ikimokyklinio ugdymo mokytojų informuotumą ir ugdyti darniam vystymuisi būtinus įgūdžius, analizavo mokytojų požiūrį į darnų vystymąsį ir DVŠ edukacinių veiklų svarbą. Pedagogų profesiniai gebėjimai turi atitikti darnumo imperatyvus, išdėstytus švietimo politikos ir mokymo programų dokumentuose (Dyment ir kt., 2014). Nors pastaraisiais metais padaugėjo tyrimų ikimokyklinio ugdymo ir DVŠ srityse, empirinių tyrimų vis dar trūksta, ypač tokių, kurie tyria, kaip ikimokyklinio ugdymo mokytojai įgyvendina DVŠ ir kokias mokymo strategijas naudoja (Ohlsson ir kt. 2024, p. 1). Mokytojų ugdymo ir mokymo strategijos ikimokyklinio ugdymo įstaigoje skiriasi nuo kitų ugdymo sričių mokyklų mokytojų, nes nėra aiškiai apibrėžtos žaidimo ribos, o neplanuotas spontaniškas mokymas vyksta lygiagrečiai su planuotu mokymu. Daroma prielaida, kad DVŠ galimybės ikimokyklinio ugdymo mokyklose skiriasi, palyginti su DVŠ pradinėse ar bendrojo ugdymo mokyklose.

Lietuvoje, nepaisant to, kad DVŠ integruojamas į ikimokyklinio ugdymo programas (Ikimokyklinio ugdymo gairės, 2023) ir mokyklos veiklą, šios galimybės dar nėra plačiai analizuotos, nepavyko rasti mokslinių tyrimų šia tema. Šio tyrimo naujumas slypi jo dėmesyje ikimokykliniam ugdymui ir darnaus vystymosi švietimo galimybėms Lietuvos ikimokyklinio ugdymo mokyklose.

**Darbo mokslinė problema** – darnaus vystymosi švietimo galimybės ikimokyklinio ugdymo mokyklos veikloje. Tyrimu siekiama išsiaiškinti, kokios yra darnaus vystymosi švietimo galimybės ikimokyklinio ugdymo mokykloje, darnaus vystymosi švietimo patirtis ir galimos tobulinimo galimybės. Formuluojami probleminiai klausimai: 1) Kokios yra darnaus vystymosi švietimo ikimokyklinio ugdymo mokykloje galimybės? 2) Su kokiais iššūkiais susiduria ikimokyklinio ugdymo mokykla, įgyvendindama darnaus vystymosi švietimą ir kaip šie iššūkiai gali būti įveikti?

**Darbo objektas** – darnaus vystymosi švietimas ikimokyklinio ugdymo mokykloje.

**Darbo tikslas** – išanalizuoti darnaus vystymosi švietimo galimybes ikimokyklinio ugdymo mokykloje.

**Tyrimo uždaviniai:**

1. Teoriškai pagrįsti darnaus vystymosi švietimo sampratą.
2. Aptarti darnaus vystymosi plėtros galimybes ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.
3. Atskleisti ikimokyklinio ugdymo pedagogų patirtis, susijusias su darnaus vystymosi švietimu mokykloje.

**Darbo metodai.** Norint pasiekti darbo tikslą, taikomi šie metodai:



1. Mokslinės literatūros analizė – taikyta siekiant įsigilinti į esamas teorines žinias ir tyrimų rezultatus, susijusius su darnaus vystymosi švietimu ir ikimokyklinio ugdymo specifika, suformuoti teorinį pagrindą tyrimui, apibrėžiant darnaus vystymosi švietimo sampratą, jo svarbą ir galimybes ikimokykliniame ugdyme.

2. Dokumentų analizė – skirta išanalizuoti oficialius dokumentus, susijusius su darnaus vystymosi ir ikimokyklinio ugdymo politika, programomis ir gairėmis, išanalizuoti dabartinę situaciją, identifikuoti galimus iššūkius ir galimybes.

3. Empirinis tyrimas – pasitelkta atvejo analizė konkrečioje ikimokyklinio ugdymo mokykloje, duomenų rinkimui taikyti viešųjų vidinių ikimokyklinio ugdymo mokyklos kokybinės dokumentų analizės ir pusiau struktūruoto interviu metodai. Empirinis tyrimas padės atskleisti darnaus vystymosi švietimo galimybes ir iššūkius konkrečioje ikimokyklinio ugdymo mokykloje. Interviu su mokytojais leis giliau suprasti praktines darnaus vystymosi švietimo galimybes.

# 1. DARNAUS VYSTYMOŠI ŠVIETIMO SAMPRATA

## 1.1. Darnaus vystymosi istorinė raida ir samprata

Darnus vystymasis, kaip konceptas ir politikos gairė, per pastaruosius dešimtmečius tapo vienu iš svarbiausių diskusijų objektų tarptautiniame kontekste. Hajian ir Kashani (2021, p. 1) patvirtina, kad „darnaus vystymosi koncepcija tapo plačiai pripažįstamu XXI amžiaus žmonių visuomenės tikslu“. Siekiant suprasti šį reiškinių, būtina atsižvelgti į jo istorinę raidą ir evoliuciją, kuri prasidėjo nuo ankstyvųjų aplinkos apsaugos judėjimų iki dabartinio kompleksinio požiūrio į aplinką, ekonomiką ir socialinę gerovę.

Darnaus vystymosi idėjos ištakų ieškoti reikėtų XX amžiaus pradžioje, kai pramonės revoliucija ir jos sukeltos ekologinės pasekmės privertė visuomenę susimąstyti apie žmogaus veiklos poveikį gamtinei aplinkai. Svarbiausias posūkis įvyko, kai Romos klubo ataskaitoje „The Limits to Growth“ (1972) pirmą kartą buvo pateiktas argumentas, kad nevaržomas vystymasis gali turėti katastrofiškas pasekmes planetos ekosistemai (Meadows ir kt., 1972). Jungtinių Tautų (toliau JT) Brundtland komisijos pristatyta ataskaita „Our Common Future“ (World Commission on Environment and Development, 1987) įtvirtino darnaus vystymosi sąvoką kaip „vystymąsi, kuris patenkina dabarties poreikius, nesukeldamas grėsmės ateities kartų galimybėms patenkinti savo poreikius“. Brundtland ataskaita, pateikusi išsamią darnaus vystymosi sampratą, tapo pagrindiniu orientyru tarptautinėje politikoje. Šis dokumentas paskatino holistinį požiūrį į vystymąsi, pabrėžiant ne tik aplinkos, bet ir ekonomikos bei socialinės gerovės svarbą.

Į lietuvių kalbą „sustainable development“ sąvoką buvo verčiama kaip „subalansuotoji plėtra“. Skirtinguose šaltiniuose galime rasti įvairių sąvokos vertimų: „subalansuotas vystymasis“, „tvarus vystymasis“, „darni raida“. Dokumentų vertimuose iš anglų kalbos, dažnai vartojama sąvoka „tvarus vystymasis“. Nuo 2003 m. Valstybinė lietuvių kalbos komisija rekomenduoja vartoti „darnaus vystymo(si)“ sąvoką. Žodis „darnus“ geriau tinka tada, kai siekiama pabrėžti, kad vystymasis yra suderintas, o „tvarus“ – kai kalbama apie patvarų vyksmą (VLKK, 2022). Terminu „vystymasis“ apibrėžiamas evoliucinis procesas, kurio metu žmogaus gebėjimai didėja, sprendžiant problemas, prisitaikant prie nuolatinių pokyčių ir tikslingai bei kūrybiškai siekiant naujų tikslų (Mensah, 2019, p. 4-5). Nekonkreči darnaus vystymosi termino traktuotė gali sukelti neaiškumą dokumentuose ir yra nepriimtina mokslo darbuose, kuriuose reikalaujama tikslumo ir vienaprasmiškumo (Gedvilaitė, 2019, p. 81). Darnus vystymasis yra sunkiai apibrėžiama sąvoka, nuolat besivystanti ir todėl dar sunkiau apibrėžiama (Revika, 2018, p. 64). Mokslininkai pateikia įvairius darnaus vystymosi apibrėžimus ir požiūrį (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. *Darnaus vystymosi apibrėžimų palyginimas.*

AUTORIUS	APIBRĖŽIMAS
Česonis (2012, p. 33)	<i>Darnusis vystymasis</i> – ekonomikoje, sociologijoje, aplinkotyroje, politologijoje vartojama sąvoka, apimanti visumą metodų, kuriais siekiama užtikrinti vystymąsi, tenkinantį žmonių gerovę dabartyje nesumažinant žmonių gerovės galimybių ateityje. DV yra įmanomas tik tuomet, kai nėra atskirų darnaus vystymosi elementų (ekonominio, socialinio ir aplinkosauginio) ženklų išsivystymo netolygumų.
Mikalauskiene (2014, p. 16)	<i>Darnaus vystymosi</i> sąvoka apima tiek kiekybinius pokyčius – augimą, tiek kokybinius pokyčius – tobulėjimą, o darnaus vystymosi požiūriu priimtini ekonominio augimo tempai ir santykis tarp kiekybinio augimo bei kokybinio tobulėjimo priklauso nuo šalių ir regionų išsivystymo lygio.
Duran ir kt., (2015, p. 6)	<i>Darnaus vystymosi</i> sąvokos idėja yra užtikrinti geresnę gyvenimo kokybę visiems planetos gyventojams tiek dabartinės, tiek ateinančioms kartoms, skatinant ekonominės ir socialinės pažangos suderinamumo idėją, nepakenkiant natūraliai planetos pusiausvyrai.
Feil ir Schreiber (2017, p. 7)	<i>Darnus vystymasis</i> gali būti suvokiamas kaip ilgalaikė strategija, skirta visuomenės gyvenimo kokybei gerinti. Į šią strategiją turi būti įtraukti aplinkosaugos, socialiniai ir ekonominiai aspektai, ypač atsižvelgiant į aplinkos apribojimus, atsirandančius dėl nuolatinės prieigos prie gamtos išteklių.
Punytė ir Simonaitytė (2018, p. 13)	<i>Darnus vystymasis</i> gali būti užtikrintas tik tuomet, kai skirtingi prioritetai yra derinami tarpusavyje, jų siekiama sinergiškai, atsižvelgiant į sąveikas ir sąryšius tarpusavyje per uždavinius ir rodiklius.
Žičkienė ir kt. (2019, p. 118)	<i>Darnus vystymasis</i> – žmonijos egzistencijai išskylantis iššūkis ir tausojantis vystymasis be ekonomizacijos kraštutinumų, su darniais ekonominiais, socialiniais ir aplinkosauginiais aspektais.
Bak ir kt. (2022, p.1)	<i>Darnus vystymasis</i> – tai procesas, kurio metu veiksmai integruojami ekonominėje, socialinėje ir aplinkosaugos srityse, siekiant pagerinti tiek šiuolaikinės, tiek būsimos bendruomenės gyvenimo lygį ir kokybę.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Kiekvienas autorius apibrėžiant darnų vystymąsi sudeda vis skirtingus akcentus. Pateiktoje Česonio (2012, p. 33-39) DV sampratoje akcentuojama metodų visuma, kuriais siekiama darnaus vystymosi. Mikalauskiene (2014, p.16) atsižvelgia į lokalų kontekstą, o Duran (2015, p.6) pabrėžia globalinį požiūrį į darnų vystymąsi. Feil ir Schreiber (2017, p.7) suvokia darnų vystymąsi kaip aplinkosauginių apribojimų ilgalaikę strategiją. Mokslininkės Punytė ir Simonaitytė (2018, p.13) pabrėžia skirtingų prioritetų sinergišką derinimą, atsižvelgiant į uždavinių ir rodiklių sąveikas, o Bak ir kt. (2022, p.1) įvardija darnų vystymąsi kaip procesą, jų dėmesys sutelkiamas į veiksmų integraciją į visas sritis. Žičkienė ir kt. (2019, p. 118) darnų vystymąsi suvokia ne kaip politinę-administracinę prievartą, o kaip neišvengiamą būtinybę. Bendras visų šių apibrėžimų bruožas yra darnaus vystymosi kaip ilgalaikio proceso, kuris siekia gerinti gyvenimo sąlygas nekeliant grėsmės ateities galimybėms, suvokimas.

Naujausias darnaus vystymosi apibrėžimas, pabrėžiamas Jungtinių Tautų ataskaitose, remiasi tradiciniu Brundtland komisijos požiūriu, bet sutelkia dėmesį į skubų poreikį įgyvendinti

transformacijas, siekiant pasiekti darnaus vystymosi tikslus. Pasaulio darnaus vystymosi ataskaitoje (Global Sustainable Development Report, 2023) teigiama, kad DV apima sistemingą ir struktūrizuotą požiūrį į transformacijas socialinėse, ekonominėse ir aplinkosauginėse srityse, užtikrinant, kad jos būtų tikslinės ir suderintos su pasauliniais darnaus vystymosi tikslais (toliau DVT) bei pabrėžiama, kad šios transformacijos yra ne tik neišvengiamos, bet ir būtinos tvariai ateičiai. Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje (2003) – apibrėžti darnaus vystymosi principai kaip šalies prioritetinė kryptis, pagrindinis dėmesys skiriamas žinioms ir visuomenės įtraukimui į darnaus vystymosi procesą.

Vėlesnėse Jungtinių Tautų konferencijose bei JT priimtoje rezoliucijoje „Keiskime mūsų pasaulį: Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų“ ( Jungtinės Tautos, 2015) buvo suformuluoti 17 konkretūs tikslai ir 231 rodikliai, kurie padėjo valstybėms ir nevyriausybinėms organizacijoms orientuotis į DV aspektus savo politikoje ir praktikoje. Lietuvos Respublikos ( toliau LR) Seimo rezoliucijoje „Dėl Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo Lietuvoje“ (2018) skatinama integruoti DVT į rengiamus viešosios politikos ilgalaikius ir vidutinės trukmės strateginius dokumentus, įtvirtinti inovacijų kūrimą ir užtikrinti tyrimais ir įrodymais grindžiamą sprendimų priėmimą; užtikrinti būtiną visuomenės įsitraukimą į sprendimų priėmimą. Lietuvos darnumo politika apibrėžta tokiuose dokumentuose: Nacionalinė darnaus vystymosi politika (2020), 2021–2030 metų nacionalinis pažangos planas (2020). Dokumentai rengiami ir tvirtinami tam tikrų organizacijų, kurios veikia nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygmenimis (Ramanekaitė, 2022, p. 257). Naujausia Valstybės pažangos strategija „Lietuvos ateities vizija „Lietuva 2050“ (2023) – strateginis dokumentas, skirtas ilgalaikiam šalies plėtros planavimui, kuris buvo parengtas atsižvelgiant į DVT. „Lietuva 2050“ strategija siekia įtvirtinti darnaus vystymosi principus nacionaliniame kontekste, integruoti darnaus vystymosi tikslus į nacionalinę politiką ir praktiką, kad būtų pasiektas tvarus ir ilgalaikis šalies vystymasis (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos ateities vizija „Lietuva 2050“ ir Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslų sąsajos.

SIEKIS	DVT
Mažinti skurdą ir socialinę atskirtį, užtikrinant lygias galimybes visiems gyventojams.	Nr. 1 – mažinti skurdą. Nr. 10 – mažinti nelygybę.
Skatinti aukštos kokybės švietimą ir mokymąsi visą gyvenimą.	Nr. 4 – užtikrinti kokybišką švietimą.
Gerinti gyventojų sveikatą ir gerovę.	Nr. 3 – užtikrinti sveiką gyvenimą ir skatinti gerovę.
Skatinti inovacijas, mokslinius tyrimus ir darnią ekonomiką.	Nr. 8 – skatinti nuolatinį, visapusišką ir tvarų ekonominį augimą. Nr. 9 – statyti atsparią infrastruktūrą, skatinti tvarią industrializaciją.

	Nr. 12 – užtikrinti tvarius vartojimo ir gamybos modelius.
Mažinti klimato kaitos poveikį ir skatinti atsakingą požiūrį į aplinką	Nr. 13 – imtis neatidėliotinų veiksmų kovai su klimato kaita ir jos poveikiais.
Užtikrinti lyčių lygybę ir skatinti moterų bei mažumų įtrauktį į visus visuomenės aspektus.	Nr. 5 – pasiekti lyčių lygybę ir suteikti moterims ir mergaitėms daugiau galimybių.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Mokslininkai analizuojant darnaus vystymosi koncepcijos raidą, pagrindiniu periodizacijos kriterijumi laiko dimensijų, kurios derina DV koncepciją, kiekį. Darnaus vystymosi dimensijos, kuriomis buvo vadovojamasi skirtingais DV ideologijos raidos etapais: verslo ir natūralios aplinkos darna (dviejų dimensijų darna), verslo ir aplinkos dimensijas papildė socialinė dimensija (trijų dimensijų) ir keturių dimensijų darna – pridėdama politinė dimensija (Česonis, 2012, p. 41 – 42).

Nepaisant teigiamo poveikio, DV koncepcija sulaukė ir kritikos. Darnaus vystymosi kritikai teigia, jog koncepcija yra pernelyg apibendrinta ir gali reikšti viską, kas tuo metu aktualu (Roe, 2007, p. 1-15). Sistemų lygiavertiškumas diskutuotinas ir lyginant visuomenių darnų vystymąsi. Trys darnaus vystymosi aspektai yra skirtingai akcentuojami įvairiose šalyse. „Naudojamas darnios plėtos kaip namo įvaizdis patvirtina, kad skirtingos visuomenės „įeina“ per skirtingas duris, pvz.: belgai, danai „įeina“ per ekologijos duris, britai – per ekonomines, Skandinavijos šalys naudoja socialinę prieigą.“ (Pivorienė, 2014, p. 43). Diskusijos apie ekonominio augimo ir aplinkos santykį yra ilgametės, sudėtingos ir greičiausiai neišsprendžiamos (Česonis, 2012, p. 38). Žemeckė (2014, p. 257) teigia, kad tai yra etinė koncepcija, pasireiškianti daugiau kaip siekis, nuolatinio tobulėjimo procesas, nei galutinis rezultatas.

*Apžvelgus mokslininkų darnaus vystymosi sąvokos apibrėžimus, daroma išvada, kad darnus vystymasis yra vystymosi procesas, kurio siekis užtikrinti tiek pasaulio, tiek asmens gerovę. Darnus vystymasis yra daugiakomponentis reiškiny, siekiantis subalansuoti trijų pagrindinių sričių — ekonominės, socialinės ir aplinkosauginės — poreikius, apimantis mokslo bei technologinę pažangą, reikalaujantis visos visuomenės dalyvavimo. Darnaus vystymosi samprata yra dinamiška ir nuolat besivystanti ir atsispindinti visuomenės požiūrį į ekologijos, ekonomikos ir socialinės gerovės pokyčius. Svarbu ir toliau tęsti šią darnaus vystymosi evoliuciją, siekiant sukurti tvarų ir teisingą pasaulį dabartinėms ir būsimoms kartoms.*

## 1.2. Darnaus vystymosi švietimo koncepcija

Darnus vystymasis ir švietimas yra stipriai susijusios sąvokos, kurias vienija bendri tikslai. Darnus vystymasis priklauso nuo visuomenės intelektualinio ir kultūrinio potencialo, todėl švietimas

atlieka svarbų vaidmenį. UNESCO (2021) skelbia, kad švietimas plačiai pripažįstamas, kaip pagrindinis ekonominio ir socialinio vystymosi veiksnys, nes jis atlieka lemiamą vaidmenį suteikiant asmenims įgūdžių, žinių ir gebėjimų, reikalingų sėkmingam visuomenės gyvenimui. Būtina sąlyga siekiant darnaus vystymosi tikslų yra švietimas, mokslas, technologijos, moksliniai tyrimai ir inovacijos. Skatinama daugiau investuoti šiose srityse, jas orientuoti į DVT. Daugiausia dėmesio būtina skirti galimybėms dalyvauti įtraukioje, aukštos kokybės švietimo ir mokymo sistemoje visais gyvenimo etapais: nuo ankstyvojo ugdymo iki suaugusiųjų švietimo. Švietimo įstaigos turi vadovautis DVT, kad taptų vietomis, kur su darnumu susiję įgūdžiai būtų ne tik ugdomi, bet ir aktyviai taikomi (Diskusijoms skirtas dokumentas tvari Europa – iki 2030 m., 2019, p. 22). „Darnaus vystymosi švietimas gali padėti ugdyti kritiškai mąstantį, labiau nusimanantį ir pajėgesnį žmogų, galintį svarstyti naujas vizijas ir koncepcijas bei kurti naujus metodus ir priemones“, pabrėžiama Darnaus vystymosi švietimo strategijoje (Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisija, 2005, p. 3), kurioje detalai aprašomi DVŠ principai, tapę pagrindu moksliniams tyrimams, programų ir metodikų kūrimui. Tyrėjos Tilbury (2011, p. 1) nuomone, turėtume siekti ateities, kurioje galėtume gyventi pusiausvyroje ir harmonijoje su savo aplinka, o DVŠ įtrauktų švietimo įstaigas į tarpdiscipliniškumo, dalyvaujamosios pedagogikos, „realaus pasaulio“ tyrimų, institucijų atvirumo, siekį. Tam, kad visose institucijose būtų sisteminis požiūris į darnumą, reikalinga transformuoti mokinių ugdymosi patirtį ir paskatinti socialinius pokyčius.

2015 metais priimti Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslai (Darnaus vystymosi tikslai, 2015) sustiprino DVŠ reikšmę ir pozicijas pasaulyje kaip globalios švietimo sistemos. DV ir su juo susijusių žinių bei įgūdžių plėtojimas švietimo sistemoje gali tapti pamatiniu principu užtikrinant švietimo sistemos kokybę, teigia ekspertai (Darnaus vystymosi tikslų rekomendacijų rinkinys, 2019, p. 45). Pasak Vaitekaičio (2017, p. 19–31), globaliame švietimo kontekste tarptautinių organizacijų įtaka perorientuoja ugdymo turinį į ekonominę paradigmą, kuri dažnai pamiršta holistinius socialinės sanglaudos ir gerovės tikslus. DVŠ skatina įvairių sektorių bendradarbiavimą siekiant darnaus vystymosi. Europos deklaracijoje dėl pasaulinio švietimo iki 2050 metų (The European Declaration on Global Education to 2050, 2022) teigiama, kad būtina integruoti DVT į visus švietimo lygmenis ir programas. Siekiama, kad švietimas skatintų atsakingą pilietiškumą ir prisidėtų prie darnios ir tvarios visuomenės kūrimo.

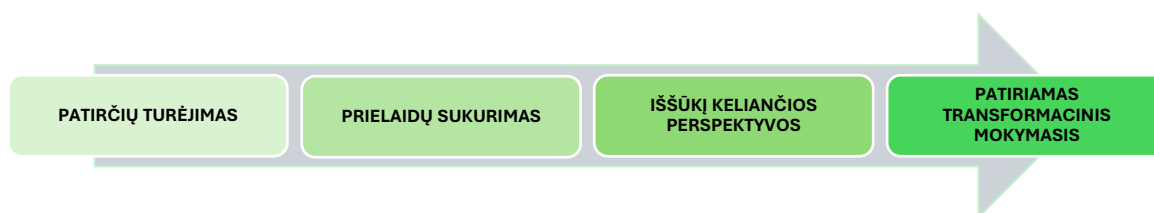
Svarbus skirtumas yra tarp švietimo apie darnų vystymąsi ir švietimo darnaus vystymosi linkmei. Pirmasis yra sąmoningumo pamoka ar teorinė diskusija. Antrasis yra švietimo naudojimas kaip priemonės siekiant tvarumo. Švietimas darnaus vystymosi linkmei reiškia holistinį požiūrį į švietimą, tai leidžia kiekvienam įgyti žinias, įgūdžius ir vertybes, reikalingas formuoti darnią ateitį. Visuomenės disbalanso valdymas reikalauja šiek tiek kitokio mąstymo, kurį galima ugdyti per švietimą darnaus vystymosi linkmei. Gyventi darniai ir tvariai reiškia keisti savo požiūrį taip, kad tai

padėtų pakeisti mūsų gyvenimus į kažką, kas per daug neveikia mūsų dabartinių įpročių, naudojant planetos išteklius saikingai (Revika, 2018, p. 64-67). DVŠ švietimas apima mokymosi turinį ir rezultatus, novatorišką pedagogiką bei taiko visos mokyklos požiūrį į DV (Leicht ir kt. 2018, p. 1). Petkevičiūtė ir Balčiūnaitienė (2018, p. 244 – 245) teigia, kad darnumo vystymo principų, strategijų ir vertybinių nuostatų ugdymas yra pagrindinis DVŠ tikslas, kurio centre akivaizdus DV kompetencijos ugdymo poreikis. Kveskienė ir kt. (2022, p. 57) tiriant transformuojamojo švietimo kompetencijų modeliavimą, pastebi, kad įgūdžiai valdyti pokyčius iš esmės yra strateginiai ir reikalauja psichikos lankstumo, emocinės pusiausvyros bei kūrybiškumo. Švietimas yra būtinas elgsenos pokyčiams ir, svarbiausia, sąmoningumui skatinti. Junger ir kt. (2022, p. 84) atliktas tyrimas nustatė, kad reikia ugdyti grupę žmonių, kurie turi ilgalaikį požiūrį ir gebėjimą matyti ateities galimybes bei iššūkius, kad pasiektų DVT. Mamete ir kt. (2021, p. 11-12) teigia, kad pagrindiniai DV principai (žmonės, planeta, klestėjimas, taika ir partnerystė) reikalauja naujos švietimo vizijos ir darnaus vystymosi švietimas yra universali priemonė visiems DVT pasiekti.

Įvairūs mokslininkai pabrėžia, kad pagrindiniai DVŠ principai apima darnumo lyderystę, aplinkos priežiūrą, inovacijas, socialinį teisingumą, sisteminį mąstymą, integraciją, dalyvavimą ir transformaciją. Nors DV laikomas mokymosi procesu, po beveik 20 metų nuo DVŠ strategijos įgyvendinimo Vilniaus gairių paskelbimo (2005) galima nustatyti šios strategijos principų sąsajas su naujausiais tyrimais (žr. 1 priedą). Abu šaltiniai pabrėžia holistinį požiūrį į DV ugdymą, sisteminį bei kritinį mąstymą ir problemų sprendimą, reikalingą šiuolaikiniams iššūkiams įveikti. Taip pat akcentuojamas viso gyvenimo mokymasis, DVŠ integracija į visus švietimo lygius, aktyvus dalyvavimas ir bendradarbiavimas sprendžiant darnumo klausimus. DVŠ teoriniai pagrindai apima įvairias švietimo teorijas bei principus, kurie remiasi tarpdisciplininiu požiūriu, o tai įtakoja mokymo programų struktūrą ir mokymo metodus. DVŠ integruoja ekologinius, ekonominius ir socialinius aspektus, siekdamas visapusiškai paruošti mokinius spręsti šiuolaikines globalias problemas (Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisija, 2005, p. 9).

Transformuojamojo švietimo teorija ir ekologinės pedagogikos modeliai yra tarp pagrindinių teorinių rėmų, kurie nagrinėja, kaip švietimas gali prisidėti prie darnaus vystymosi. Jančius ir kt. (2018, p. 48-54) teigia, kad įgyvendinti darnų žmogaus ir gamtos vystymąsi galima tik tuo atveju, jei problema bus artima ir suprantama kiekvienam žmogui, jei transformuosysis vidinis žmogaus pasaulis, susijęs su kardinaliais jo kultūros, vertybių, gyvenimo būdo ir pasaulėžiūros pokyčiais. Tarpdisciplininis švietimas yra svarbus ekologiniam švietimui, kuris susijęs su tarpdisciplininių žinių platinimu. Tarpdiscipliniam švietimui rekomenduojama taikyti tokias mokymo sistemas, kurios suteiktų galimybę derinti teorines žinias su praktinėmis ir naudoti natūralius didaktinius išteklius. (Gola, 2022, p. 47). Dar vienas svarbus teorinis aspektas, socialinis teisingumas, nes DVŠ siekia skatinti lygybę ir žmogaus teises bei ugdyti solidarumą. Transformacinio mokymąsi teorinis

pagrindas siekia giliai keisti besimokančiųjų vertybes, požiūrius ir elgesį, skatinant juos aktyviai dalyvauti darnaus vystymosi procese. Mezirow (Sutherland ir Crowther, 2006, p. 92 – 94) sukūrė transformacinio mokymosi koncepciją, apibrėždamas ją kaip procesą, kurio metu transformuojamos probleminės atskaitos sistemos (mąstysena, proto įpročiai, prasmės, perspektyvos). Transformacinis mokymasis yra įmanomas dėl pagrindinių transformuojamojo mokymosi teorijos komponentų: kritinio apmąstymo ir laisvo dalyvavimo dialektiniame diskurse, siekiant nustatyti geriausią reflektuojantį sprendimą. Yra dešimt transformacinio mokymosi etapų (žr. 2 priedą). Tokios sistemos, kaip konstruktyvizmas, yra panašios į transformacinio mokymosi teoriją, nes pripažįsta, kad besimokantieji kuria savo supratimą ir prasmę per savo patirtį ir savirefleksiją. Kiekviena teorija turi savo stipriąsias ir silpnąsias puses, ir visos jos siūlo skirtingus požiūrius į tai, kaip vyksta mokymasis, tačiau transformacinio mokymosi teorija yra viena iš išsamiausių ir holistiškiausių švietimo ir mokymosi teorijų (Transformative Learning: The Key to Personal Growth and Professional Development, 2023 ). Nestrom (2014, p. 328) pateikė supaprastintą, keturių fazių, požiūrio į transformacinio mokymosi supratimą ir paaiškinimą, transformacinio mokymosi modelį ( žr. pav. 1).



1 pav. *Transformacinio mokymosi modelis pagal Nestrom (2014).*  
Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Nestrom (2014, p. 328) teigia, kad kritinis mąstymas leidžia žmogui suabejoti savo įsitikinimais, o transformacinis mokymasis suteikia galimybę pakeisti savo vertybines nuostatas ir įsitikinimus. Boström ir kt. (2018, p. 13 – 14) pabrėžia, kad mokymosi procesai yra neatsiejami nuo socialinio konteksto. Transformacinis mokymasis reikalauja kritinės refleksijos apie egzistuojančias perspektyvas ir socialinę praktiką. Mokslininkai teigia, kad visuomenės transformacija įvyks ne tik dėl žinių bazės pažangos, bet ir dėl išsamesnio mokymosi supratimo.

Gisela ir kt. (2020, p. 6) tyrime buvo kuriamos darnaus vystymosi kompetencijų vertinimo priemonės, siekiant įvertinti darnaus vystymosi iniciatyvų poveikį. Tyrimo išvados pabrėžia dėmesį darnumo kompetencijų konceptualizavimui, inovatyviems pedagoginiams metodams, mokymo programų tobulinimui ir vertinimo priemonių diegimui. Brundiers ir kt. (2021) apibūdina pagrindinę darnumo kompetenciją kaip sudėtinę ir daugiafunkcinę, apimančią tarpusavyje susijusias kompetencijas (žr. 3 priedą). Ypač akcentuojamas vertybių mąstymas, kuris suteikia normatyvinę kryptį kitoms kompetencijoms. Kveskienė ir kt. (2022, p. 61) nuomone transformuojamasis švietimas



tampa „mokymosi gyventi kartu“ strategija, o ją kuria socialinio emocinio, pilietinio dalyvavimo, antreprenerystės kompetencijos ir 10 DVT kompetencijos aspektų. Kvieskienė ir kt. (2022) išsamiau aprašo konkrečias darnaus vystymosi kompetencijas ir jų svarbą švietimui bei visuomenei, remiantis DVT principais. Brundiers ir kt. (2021) daugiau dėmesio skiria bendriesiems kompetencijų ugdymo aspektams, tokiems kaip sisteminis mąstymas, praktiniai įgūdžiai ir vertybių mąstymas. Abu požiūriai yra svarbūs ir tarpusavyje papildomi, nes apima skirtingus darnumo kompetencijų aspektus ir jų taikymą.

Svarbi DVŠ dalis yra mokymo medžiagos kūrimas ir esamo ugdymo turinio pritaikymas. Jungtinės Karalystės Plymouth universitetas (What is Education for Sustainable Development, 2024) laikosi požiūrio, kad nėra jokio galutinio žinių turinio, kuris turėtų būti įtrauktas į mokymo programą, skirtą darniam vystymuisi ir vadovaudamiesi Tilbury ir Wortman (2004), nurodo orientacines mokymo programos temas (žr. 4 priedą), kurios gali būti daugiau ar mažiau svarbios kiekvienai disciplinai ir kurios gali būti naudojamos bei pritaikytos kaip „įėjimo taškai“ toliau plėtojant darnumo ugdymą. Liu ir kt. (2020, p. 16) tyrimas atskleidė, kad tarp mokymosi temų ekologija užima pirmąją vietą ir sukūrė darnumo vertinimo lentelę, kuri leidžia mokyklai sužinoti, kiek reikia tobulinti DVŠ mokymosi medžiagą. Mokslininkai sukūrė DV mokymo medžiagos vertinimo pagrindą pradinėje mokykloje.

Mokyklose organizuojamas probleminis mokymas įtraukia vaikus į socialinius projektus ir veiklas, skatinančias atradimus ir bendradarbiavimą. Susidurdami su aiškiais tikslais ir uždaviniais, mokiniai turi peržengti disciplinų ribas, kad rastų gyvybingus ir išradingus sprendimus. Probleminis ir socialinių projektų pagrindu grindžiamas mokymas gali sustiprinti mokinių asmeninę patirtį, padėti suprasti, kad pasaulis yra dinamiškas (Reimagining our futures together: a new social contract for education, 2021, p. 54 – 56). Inovatyvios mokymo metodikos, tokios kaip problemų sprendimo mokymasis, eksperimentinė pedagogika ir bendruomeninės iniciatyvos, gali padėti ugdyti kritinį mąstymą ir kūrybiškumą mokinių tarpe. Jungtinės Karalystės Plymouth universitetas (What is Education for Sustainable Development, 2024) pateikia penkis pedagoginius elementus, apimančius daugybę pedagoginių metodų: kritinė refleksija, sisteminis mąstymas ir analizė, mokymasis dalyvaujant, kūrybiškas ateities scenarijų mąstymas ir mokymasis bendradarbiaujant. Tejedor ir kt. (2019, p.14) pateikia kiek kitokias penkias pedagogines strategijas darnumo kompetencijoms skatinti: probleminį mokymąsi, projektinį mokymąsi, paslaugų mokymąsi, simuliaciją ir atvejo analizę. Mokyklai derėtų sparčiau vaduotis iš standartizuoto ugdymo ir pasiekimų vertinimo į tyrinėjimą, potyrius, problemų sprendimą ir pakantumą klaidoms, kurie ugdo vaizduotę, intuiciją, atvirumą naujoms idėjoms ir pokyčiams. Kūrybiškumo, kurį galima ir būtina lavinti, mokymas turėtų būti kiekvieno mokomojo dalyko programos pamatinis principas (Savicka, 2023, p. 25). Skaitmeniniai ištekliai, nuotolinis mokymasis ir e-mokymosi platformos gali padėti pasiekti platesnę

auditoriją ir skatinti darnumo sąmoningumą. Skaitmeninis raštingumas tapo viena iš pagrindinių teisių XXI amžiuje, be kurių dalyvauti pilietiniame ir ekonominiame gyvenime tampa vis sunkiau. Kai kurios skaitmeninių technologijų savybės gali kelti didelę grėsmę žinių įvairovei, kultūrinei integracijai, skaidrumui ir intelektinei laisvei, tačiau kitos gali skatinti žinių ir informacijos mainus (Reimagining our futures together: a new social contract for education, 2021, p. 35).

Mokytojų nuolatinis tobulėjimas yra būtina sąlyga, užtikrinanti, kad vaikai suvoktų darnumo svarbą ir taikytų darnumo principus kasdieniniame gyvenime. Norint sėkmingai įgyvendinti DVŠ, mokytojai turi gerai išmanyti šios srities klausimus ir turėti atitinkamą ikimokyklinio ugdymo kvalifikaciją. Dalyvavimas ir demokratija yra pagrindinės idėjos, kurios turi būti įtrauktos į visų amžiaus grupių vaikų ugdymą, o mokytojų ir tėvų bendradarbiavimas padėtų vaikams prisidėti prie draugiškesnės ir saugesnės visuomenės kūrimo. Mokytojai turi suvokti savo atsakomybę ugdant vaikų gebėjimus ir motyvaciją siekti darnesnio pasaulio nuo ankstyvojo amžiaus (Samuelsson ir Park, 2017, p. 281 – 283).

Mokyklos aplinka turėtų skatinti tvarų gyvenimo būdą, o mokyklų pastatai ir infrastruktūra turi būti pritaikyti ir energetiškai efektyvūs, ekologiški. Mokyklos turėtų įtraukti bendruomenes į DVŠ veiklas bei tapti vieta, kurį suvienija skirtingus žmones ir grupes. Mokyklų pastatai ir besimokančiųjų grupės turėtų būti perorganizuotos taip, kad asmenys galėtų sėkmingai bendradarbiauti. Mokyklos turėtų tapti modelių ateities, kurios siekiame, užtikrinant žmogaus teises ir rodant pavyzdį darniam vystymuisi. (Reimagining our futures together: a new social contract for education, 2021, p. 4).

*Švietimas atlieka svarbų vaidmenį, padedant visuomenei siekti darnaus vystymosi tikslų, ugdant žmonių sąmoningumą, vertybes ir gebėjimus. Pagrindiniai darnaus vystymosi švietimo aspektai yra holistinis požiūris, viso gyvenimo mokymasis, kritinis mąstymas, vertybių ugdymas, aktyvus dalyvavimas ir transformacinis mokymasis. Transformacinis mokymasis yra esminė DVŠ dalis, skatinanti gilius vertybių, požiūrių bei ilgalaikius ir prasmingus elgesio pokyčius. Problemų sprendimo mokymasis, eksperimentinė pedagogika ir bendruomenės pagrindu grindžiamos iniciatyvos padeda ugdyti kritinį mąstymą ir kūrybiškumą. Efektyviam DV principų perteikimui svarbu tobulinti mokytojų kompetencijas ir suteikti jiems metodinę pagalbą. Mokykla turėtų tapti tokia vieta, kur DV įgūdžiai būtų aktyviai ugdomi ir taikomi, skatinant bendruomenės įsitraukimą į DVŠ iniciatyvas. Mokyklų pastatai ir infrastruktūra turėtų būti energetiškai efektyvūs ir ekologiški. Darnaus vystymosi švietimo koncepcija yra holistinė ir transformuojanti, apimanti mokymosi turinį, pedagogiką ir mokymosi aplinką, o tai leidžia kurti darnią ateitį, remiantis ekologiniais, ekonominiais ir socialiniais aspektais, ugdant atsakingus, sąmoningus piliečius.*

## **2. DARNAUS VYSTYMOŠI PLÉTRA IKIMOKYKLINIO UGDYMO ĮSTAIGOJE**

### **2.1. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymas**

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymas yra esminis etapas vaiko raidoje, kuris suformuoja pagrindą tolimesniam mokymuisi ir asmenybės vystymuisi, jo svarba Lietuvoje yra plačiai pripažinta. „Švietimas – tai nuolat atsinaujinanti ir pasipildanti sistema, o vaikų darželis vis labiau įsitvirtina kaip svarbus institucinio ugdymo modelis, pirmoji socialinės-educacinės sistemos grandis“ (Pocienė, 2010, p. 557). Iki 2050 metų Lietuvoje siekiama sukurti integralią ir atvirą ugdymosi sistemą, kurį suteikia būtinų akademinų žinių, kultūrinių, pilietinių, socialinių emocinių ir politinių kompetencijų, finansinio, medijų, sveikatos ir aplinkosauginio raštingumo įgūdžių, ugdo savarankišką, atsakingą ir su kitais gebančią bendradarbiauti asmenybę bei demokratijai būtiną asmens charakterį ir patriotizmą, sveiką savivertę, kūrybiškumą, kritinį mąstymą. „Tam pagrindas padedamas dar šeimoje ir ikimokyklinio ugdymo metu“ (Lietuvos ateities vizija „Lietuva 2050“, 2023, p. 26). Ateities vizijoje skelbiama, kad Lietuva pagerins ikimokyklinio ugdymo kokybę ir užtikrins jos standartus visose ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Daelmansas ir kt. (2016, p. 10) teigia, kad ribotos galimybės pasinaudoti ankstyvuojū ugdymu ir švietimu ilgaiui mažina valstybių ekonominių produktyvumą ir didina socialinę įtampą. Pasekmės veikia ne tik dabartines, bet ir būsimas kartas. Autoriai siūlo pereiti nuo mažo masto pilietinės visuomenės iniciatyvų prie veiksmingų ir tvarių nacionalinių programų. Vyriausybų lyderystė ir politinių prioritetų nustatymas yra būtina sąlyga. Vyriausybės gali pasirinkti skirtingus būdus, kaip pasiekti ankstyvojo vaikų vystymosi tikslus ir uždavinius, pradėdant transformaciniemis visos vyriausybės iniciatyvomis iki esamų paslaugų palaipsniui gerinimo.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (1991) skelbiama, kad ikimokyklinio ugdymo paskirtis yra padėti vaikui tenkinti prigimtinius, kultūros, etninius, socialinius, pažintinius gebėjimus, ugdyti kognityvinius įgūdžius, padėti pasirengti ugdytis pagal priešmokyklinio ugdymo programą. Ikimokyklinis ugdymas teikiamas vaikui nuo gimimo, iki jam pradėdamas teikti priešmokyklinis ugdymas, ir yra visuotinis nuo 3 metų amžiaus. Ikimokyklinio ugdymo programą, pagal Ikimokyklinio ugdymo programos gaires (2023), laisvai rengia ir tvirtina ugdymą teikianti įstaiga. Priešmokyklinis ugdymas (toliau PU) padeda vaikui pasirengti sėkmingai mokytis pagal pradinio ugdymo programą ir yra privalomas. PU vykdomas pagal vienų metų švietimo, mokslo ir sporto ministro patvirtintą priešmokyklinio ugdymo bendrąją programą, kurį apibrėžia priešmokyklinio ugdymo paskirtį, tikslą ir uždavinius, ugdomas kompetencijas, pasiekimų sritis, ugdymo(si) turinio

gaires, pasiekimų lygių požymius ir vaikų pasiekimų vertinimą. Ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą vykdo ikimokyklinio, bendrojo ugdymo mokyklos, laisvasis mokytojas ar kitas švietimo teikėjas, vadovaudamiesi švietimo, mokslo ir sporto ministro nustatyta tvarka.

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo laikotarpis yra ypatingai svarbus dėl intensyvios vaikų fizinės, emocinės, socialinės ir kognityvinės raidos. Remiantis ES Tarybos ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros rekomendacijomis (2022) ankstyvesnis naudojimas ikimokyklinio ugdymo paslaugomis skatina socialinį ir kognityvinį vaikų vystymąsi ir užtikrina sėkmingesnį jų mokymąsi. Mambetalinos ir kt. (2023, p. 2933-2934) tyrimas patvirtino, kad darželio lankymas turi įtakos mokslinio mąstymo vystymuisi, rezultatai parodė didelę koreliaciją tarp vaikų, kurie pradeda lankyti mokyklą, intelektualinio potencialo vystymosi ir jų darželio lankomumo. Vaikai, lankę ikimokyklinio ugdymo įstaigą, turi aukštesnį mokslinio mąstymo lygį nei tie, kurie darželio nelankė. Ikimokyklinio ugdymo mokykla yra pirma, naujų įgūdžių bei gebėjimų įsisavinimo, naujos socialinės patirties ugdomoji aplinka, kurioje vaikai perima žinias apie visuomenę, socialinio elgesio normas ir taisykles (Bartkevičienė ir Bagdonas, 2022, p. 22). Įvairiose šalyse mokslininkų Barnett (2008), Abry ir kt. (2015), Bakken ir kt. (2017), Samuelsson (2017), Singh ir Mukherjee (2018), Saeed ir kt. (2022), Mambetalina ir kt. (2023) atlikti tyrimai rodo, kad ikimokykliniame amžiuje formuojasi vaiko gebėjimai, o tikslingas ikimokyklinis ugdymas daro teigiamą poveikį mokymosi pasiekimams, tolesnei socialinei ir emocinei raidai. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo amžiaus tarpsniai vertinami kaip savaime vertingi, pripažįstama jų svarba, kuri turi būti orientuota į integruotą ir visuminį vaiko ugdymą. Šimleša ir Capanec (2015, p. 1) teigia, kad ikimokyklinis amžius yra intensyvaus pažinimo vystymosi laikotarpis, o 3 – 6 metų vaikų pažanga aiškiai matoma daugelyje vykdomųjų funkcijų, kognityvinių procesų, kurie leidžia asmeniui planuoti, sutelkti dėmesį, prisiminti instrukcijas ir atlikti kelias užduotis vienu metu, aspektų. 3 – 6 metų vaikams vykdomosios funkcijos apima kelis aspektus: slopinimo kontrolė (gebėjimas kontroliuoti impulsyvų elgesį), darbinė atmintis (gebėjimas išlaikyti ir manipuluoti informacija trumpalaikėje atmintyje), pažinimo lankstumas (gebėjimas keisti mąstymo kryptį, prisitaikyti prie naujų taisyklių), paprastas planavimas (gebėjimas sudaryti veiksmų planą ir numatyti būsimus veiksmus). Šie gebėjimai yra esminiai vaikų raidai ir jų gebėjimui sėkmingai mokytis bei spręsti problemas kasdienėse situacijose. Vykdomųjų funkcijų supratimas ankstyvoje vaikystėje taip pat svarbus dėl jų ryšio su kalbos raida ir proto teorija (Ho ir kt. 2022), kurios kartu vaidina svarbų vaidmenį socialiniame individo vystymesi. 3–4 metų vaikams dažnai sunku išspręsti užduotis, tokias kaip diena-naktis (vaikai turi pasakyti „diena“, kai mato žvaigždžių ir mėnulio nuotrauką, ir „naktis“, kai mato saulės nuotrauką), o vyresni nei 5 metų vaikai šias užduotis sprendžia lengvai. Sulaukus 5 metų, gebėjimas išlaikyti sudėtingą informaciją, darbinę atmintį, ja manipuluoti, pradeda vis labiau vystytis, manoma, kad šiame amžiuje darbinė atmintis pradeda skirstytis į verbalinę ir vizualinę darbo

atmintį (Šimleša ir Capanec, 2015, p. 2). Raidos sričių išmanymas suteikia galimybę pozityviai prisidėti prie vaiko raidos vystymosi bei tikslingai orientuoti ugdymo procesą į atitinkamais amžiaus tarpsniais besivystančius tam tikrus gebėjimus (Burvytė, 2016, 46). Ikimokykliniame amžiuje vaiko raida yra labai sparti, Monkevičienė (2018, p. 1-10) pateikia penkerių-šešerių metų vaikų raidos ir ugdymo ypatumus bei išskiria raidos skirtumus, kurie padeda surasti, kaip sparčiai vystosi ikimokyklinio amžiaus vaikai ( žr. 5 priedą).

Mokslininkai pastebi, kad vaikų raida yra individuali, nes dėl raidos tempo netolygumų, skirtingi to paties amžiaus vaikų gebėjimai gali būti nevienodi ir ugdymui yra svarbesni individualūs, o ne amžiaus skirtumai. Vaikas mokosi nuo pat gimimo, o didžiausias pokytis vaiko raidoje įvyksta ties penktaisiais metais – „patobulėja vaiko savireguliacijos gebėjimai, atminties galimybės ir strategijos, savirefleksija, samprotavimas bei loginis mąstymas, perspektyvos matymas“ (Stonkuvienė, 2021, p. 206). Vaiko raida ikimokykliniame amžiuje yra labai netolygi, „kiekvieno vaiko ūgtis – tai mažesni ar didesni pasiekimų žingsniai, kuriuos svarbu pastebėti ir atpažinti mokytojams, švietimo pagalbos specialistams, tėvams“ (Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymosi pasiekimų aprašas, 2024, p. 1). Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymosi pasiekimų apraše (2024) pateiktos aštuoniolika pasiekimų sritys (žr. 6 priedą), o pasiekimai skirstomi į šešis žingsnius, kurių siejimas su amžiumi yra sąlyginis. Santykinai išskiriami du amžiaus laikotarpiai: nuo gimimo iki trejų metų vaiko pasiekimai ir nuo trejų iki šešerių metų vaiko pasiekimai. Ikimokyklinio amžiaus vaiko ugdymosi pasiekimai – tai vaiko įgyjami: žinios, supratimas, gebėjimai bei vertybinės nuostatos. Ikimokyklinio ugdymo (toliau IU) mokytojai ir specialistai turi suprasti šiuos raidos ypatumus, kad galėtų tinkamai pritaikyti ugdymo metodikas ir strategijas, sudaryti sąlygas prigimtinėms vaiko galioms plėtotis, pripažinti ir gerbti pasiekimų įvairovę, kurti galimybes skleisti vaikų individualumui. Pasak Stonkuvienės (2021, p. 207) mokymosi mokytis gebėjimo ikimokykliniame amžiuje ugdymą(si) skatinančios pedagoginės prielaidos grindžiamos vaiko aktyviu dalyvavimu mokymosi veikloje, atsakomybės už savo mokymąsi prisiėmimu, motyvacija, pasitikėjimu savimi, kalbine patirtimi, savireguliacija, metakognityviniais bei reflektavimo gebėjimais.

Ikimokyklinio ugdymo gairėse (2023, p. 1-2) pateikiami esminiai susitarimai dėl vaikų ugdymo programos kūrimo, požiūrio į vaiką ir jo ugdymąsi vaikystėje; vaikų pasiekimų sričių; visuminio, žaidimu ir patirtine veikla grindžiamu ugdymo proceso; ugdymo kontekstų; vaikų ugdymosi pažangos stebėsenos. IU programos gairėse pateikiami svarbiausi ikimokyklinio ugdymo principai, orientuoti į visapusišką vaiko asmenybės vystymąsi, kūrybiškumo skatinimą ir socialinių įgūdžių ugdymą, kuriais turėtų būti grindžiamas visas ugdymo turinys, bet jie gali būti papildyti kitais, mokyklai aktualiais, ir neprieštaraujančiais gairėse pateiktais principais. Darnaus vystymosi švietimas yra svarbus komponentas, kurį ikimokyklinio ugdymo mokyklos turi galimybę integruoti į ugdymo programas, siekiant ugdyti vaikų sąmoningumą ir atsakingumą aplinkos atžvilgiu.

Svarbus mokymosi proceso holizmo – visapusiško asmenybės ugdymo iš patirties, supančios aplinkos ar bendruomenės, remiantis vaiko prigimtiniėmis galiomis ir jas puoselėjant – suvokimas. Mokslininkų išskiriamos trys raidos sritys (fizinė, pažintinė, psichosocialinė), tačiau ugdymo procese reikėtų tolygiai paskirstyti dėmesį visoms sritims ir skatinti jas kaip vientisą visumą (Burvytė, 2016, p. 54). Ikimokyklinio ugdymo gairės (2023) aiškiai nurodo, kad Lietuvoje pasirinkta socialinė pedagoginė tradicija, teikianti įvairiapusio ankstyvojo ugdymo pradmenis. Mokslininkai pabrėžia, kad vaiko raida ir ugdymasis kaip vieningas procesas turi būti suprantamas visose ikimokyklinio ugdymo programose (Ikimokyklinio ugdymo pokyčiai: naujovės, kaita, pagalba, 2023). Ikimokyklinis ugdymas turi būti orientuotas į holistinį vaiko vystymąsi, apimančią įvairias ugdymo sritis. Ugdymosi sritys yra ikidalykinės, orientuotos į numatytų vaikų pasiekimų plėtotę, apima vaikų ugdymo(si) turinį ir ugdomąsias veiklas. Įgyti vaiko pasiekimai sukuria prielaidas sėkmingai ugdytis kompetencijas, kurios numatytos priešmokyklinio ugdymo programoje. Priešmokyklinio ugdymo metu siekiama ugdyti šias vaikų kompetencijas: komunikavimo, kultūrinė, kūrybiškumo, pažinimo, pilietiškumo, skaitmeninė ir socialinė, emocinė ir sveikos gyvensenos. Visos kompetencijos ugdomos integraliai, ugdymo rezultatai nurodyti dalykų Priešmokyklinio ugdymo programos (2022) pasiekimų raidos aprašymuose. Programoje išskiriamos ugdymosi sritys: gamtamokslinis ugdymas, kalbinis ugdymas, matematinis ugdymas, meninis ugdymas, visuomeninis ugdymas, sveikatos ir fizinis ugdymas. Visos PU sritys yra lygiavertės ir ugdomos integraliai su kompetencijomis. Pasiekimai aprašomi trijų pasiekimų lygiais: iki pagrindinio, pagrindinis ir virš pagrindinio. Pasiekimų lygiai (iki pagrindinio, pagrindinis ir virš pagrindinio) skirti formuojamajam vertinimui, geriau pažinti vaiką, atpažinti jo stiprybes ir tobulintinas sritis, numatyti reikiamą pagalbą. Programos tikslas – „atsižvelgiant į kiekvieno vaiko patirtį, galias, ugdymo poreikius, vadovaujantis humanistinėmis, demokratinėmis vertybėmis, užtikrinti palankias asmenybės raidos ir ugdymo sąlygas, padėti pasirengti sėkmingai pradėti mokytis mokykloje“ (Priešmokyklinio ugdymo programa, 2022, p.1). Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo turinį sudaro tai, ką, kaip ir kokioje aplinkoje ikimokyklinio ugdymo mokykloje vaikas ugdomi, kaip vertinami jo pasiekimai ir pažanga. Organizuojant vaikų ugdymą, siūloma taikyti inovatyvių sistemų, metodų, praktikų idėjų sintezę (žr. 6 priedą). IU mokytojai turi veikti kaip aktyvūs vaiko ugdymosi situacijų kūrėjai. Mokytojų taikomos ugdymo strategijos turi būti grindžiamos trimis pagrindiniais principais: nuoseklumo, laisvumo ir moderavimo (Ikimokyklinio ir (ar) priešmokyklinio ugdymo programos vykdančių mokyklų veiklos kokybės įsivertinimo metodika, 2021, p. 37).

Ikimokyklinio ugdymo metodikos yra įvairios ir priklauso nuo mokyklos filosofijos bei mokytojų kompetencijų. Montessori, Reggio Emilia ir Valdorfo ugdymo metodai yra tarp populiariausių pasaulyje, o jų elementai dažnai integruojami ir Lietuvos ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Tačiau skiriamos keturios bendrosios, istoriškai susiklosčiusios, ugdymo technologijos,

grindžiamos: ugdytojo žodžiu ir jo rodomu pavyzdžiu, apibendrinta visuomenės patirtimi, išdėstyta vadovėlyje, ugdytinio vidinių galių, jo individualios patirties plėtos principu, šiuolaikinėmis informacinės technikos priemonėmis (Bitinas, 1999, p. 58). Pasak Žibėnienės ir Indrašienės (2017, p. 61 – 124) ugdymo procesas visada grindžiamas vienokia ar kitokia technologija, kurios tik įvardijamos skirtingomis sąvokomis: „aktyvinančio ugdymo idėja“, „konstruktyvizmas“, „tinkamas klasės ir grupės diskursas“, „į vaiką orientuotas ugdymas“, „ugdymas per veiklą“, „kritinis ar kūrybinis ugdymas“. Ugdymo technologijos pasirinkimas siejamas su ugdymo tikslų įgyvendinimo kokybe, o geriausiai pasirinkta yra tokia, kurioje subalansuoti ugdymo priemonės ir jų taikymo būdai. Autorės išskyrė šešias pagrindines šiuolaikines ugdymo technologijas, grindžiamas pedagogikos principais bei dėsniais ir orientuotas į rezultatų gerinimą (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. *Šiuolaikinės pagrindinės ugdymo technologijos.*

PAGRINDINĖS UGDYMO TECHNOLOGIJOS
<b>Kritinio mąstymo ugdymas</b> – procesas, minties kelias nuo turimos patirties plėtojimo, suvokiant naujas žinias ir jų turinį, siejant turimą informaciją su nauja ir ją reflektuojant.
<b>Kūrybingumo ugdymas</b> – gebėjimas pateikti naujų ar originalių idėjų, išradimų, priimti originalius ir vertingus sprendimus, sukurti originalių kūrinių, kurie turi kokią nors vertę.
<b>Mokymasis bendradarbiaujant</b> – socialinė sąveika su kitais asmenimis, kartu vykdoma veikla.
<b>Problemomis grįstas mokymas(is)</b> – mokytojo padedami mokiniai mokosi analizuodami ir sprenddami kompleksines realaus pasaulio problemas.
<b>Refleksyvus mokymas(is)</b> – remiantis apmąstymais ir grįžtamuju ryšiu, siekti tobulėjimo.
<b>Technologijomis grindžiamas mokymas(is)</b> – galimybė sudominti mokinius, padidinti mokymo(si) veiksmingumą, ugdo savarankiškumą, skatina ieškoti ir patirti pažinimo jausmą.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Žibėnienę ir Indrašienę (2017).

Ikimokyklinio ugdymo mokykloje aplinkos pažinimo, skaičiavimo ir matavimo, sakininės ir rašytinės kalbos gebėjimai plėtojami atliekant daugelį integralių veiklų. IU mokykloje aktualiausia plėtoti tyrinėjimo, problemų sprendimo, kūrybiškumo, mokėjimo mokytis kompetencijas, daug dėmesio skiriant STEAM ir informatinio mąstymo ugdymui. Jacynė ir Brazauskienė (2022, p. 50) nustatė, kad ikimokyklinukų ugdymas gali apimti virtualias simuliacijas su įvairiomis kompiuterinėmis programomis, virtualias keliones, edukacinių žaidimų žaidimą, pristatymų kūrimą ir dalijimąsi. Atskleisti vaikų individualius talentus ir tikslingai juos vystyti padeda robotika, kuri leidžia eksperimentuoti ir praktiškai taikyti teorines žinias. Nuo 2017 m. ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo srityje atsirado dar vienas inovatyvus požiūris papildomai integruoti skaitymą ir rašymą bei santykius su kitais (komunikavimą), STEAM praplečiant į STRREAM (Science, Technology, Reading/writing, Relationships, Engineering, Arts and Math) (Kashin, 2017). Sėkmingai integruotis į bendruomenės gyvenimą, išbandyti savo prigimtinius gebėjimus, aktyviai

veikti ir kurti sąveikoje su kitais, suteikia vaikui patirtinis ugdymasis per atradimus, bandymus ir eksperimentus. Siekiant įprasminti turimą patirtį yra svarbus vaikų įsitraukimas į ugdymo veiklų organizavimą, aktyvus dalyvavimas didina motyvaciją, kuri turi teigiamos įtakos vaiko pasiekimams (Povilaitytė ir Lenkauskaitė, 2020, p. 51). Svarbu ugdyti vaikų patirtinį ugdymąsi jau ikimokykliniame amžiuje, o tinkamiausias būdas pažinti aplinką yra žaidimas.

Ikimokykliniame ir priešmokykliniame amžiuje žaidimas dažniausiai įvardijamas kaip pagrindinė veikla, atitinkanti to amžiaus vaiko poreikį bendrauti, mąstymą, emocionalumą, aktyvumą. Brandišauskienės ir Maslienės (2014, p. 202) atliktas tyrimas leido padaryti prielaidą, kad IU įstaigose sudaromos sąlygos laisvam vaikų žaidimui, o viena žaidimų tema dažniausiai plėtojama nuo kelių dienų iki savaitės, remiantis asmenine patirtimi. Žaidimas padeda vaikui formotis bendruosius gebėjimus, kurie ir sukuria pagrindą sėkmingam vaiko mokymuisi, be šio pagrindo mokymas nėra toks efektyvus ir visavertis. Kalbant apie žmogaus raidą, labai svarbus savalaikiškumo principas. Turime galvoti ne kaip greičiau ir daugiau, o kaip kiekvienu raidos tarpsniu padėti vaikui maksimaliai išplėtoti savo potencialą sukuriant prielaidas kitam raidos etapui. (Hakkarainen ir kt, 2015, p. 193). Ikimokykliniame amžiuje žaidimas atlieka svarbiausias ugdymo funkcijas – mokomąją, lavinamąją, vertybinę, pramoginę, poilsio, tiriamąją, skatinantį vaiko pažinimo poreikius ir padedantį taisyti elgesį (Žukauskienė, 2010 p. 354-374). Žaidimų terapija gali būti taikoma ugdymosi procese kaip pedagoginės pagalbos bei ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinių gebėjimų ugdymosi būdas, nustatė Strazdienė ir Jakovenko (2023, p. 165), padedantis vaikams suvokti ir tyrinėti pasaulį, reikšti mintis, jausmus, emocijas, tobulinti socialinius įgūdžius, mokytis savikontrolės. Žaidimas yra esminis vaiko ugdymo komponentas, leidžiantis vaikams natūraliai tyrinėti pasaulį, ugdyti socialinius įgūdžius ir kūrybingumą.

Švietimą reglamentuojantys dokumentai ir valstybės strategija pabrėžia kūrybingumo ugdymo svarbą visai visuomenei. Kūrybingumas apibrėžiamas kaip vienas iš svarbiausių švietimo sistemos principų ir kaip svarbi pažangos vertybė Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2050“ (2023), kurioje akcentuojamas novatoriškumo ir kūrybingumo visuose švietimo lygmenyse plėtojimas, o „Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymosi pasiekimų apraše“ (2024) kūrybiškumas išskiriamas kaip atskira vaikų pasiekimų sritis, kuri integruojama į visas mokymosi sritis. Ikimokyklinio amžiaus vaiko „kūrybiniam aktyvumui lemiamą reikšmę pirmiausia turi suaugusiųjų veiksmai, tiksliau sakant, jų gebėjimai puoselėti vaiko kūrybiškumą, taikant tinkamas ugdymo strategijas ir principus“, teigia Burbienė ir Mazolevskienė (2018, p.126). Tarptautinės konferencijos „Creativity in Education Summit 2023“, kurioje dalyvavo švietimo specialistai, politikos formuotojai, tyrėjai ir pramonės lyderiai iš viso pasaulio, turintys bendrą tikslą – skatinti kūrybiškumą švietime ir dėl švietimo, ataskaitoje akcentuojama, kad „kūrybiškumas yra būtinas šiandienos sėkmei“. Todėl visame pasaulyje mokymo programos keičiasi, siekiant tobulinti kūrybinius mąstymo įgūdžius.



Kūrybingumo galima išmokyti ir jo galima mokytis, „todėl mokykloms tenka absoliučiai būtinas vaidmuo ugdant kūrybiškumą“ (Schleicher, 2023, p. 33). Kūrybingumui ugdyti naudojami įvairūs kūrybingumą skatinantys metodai. Fenomenais pagrįstas mokymasis – prasideda „reiškiniu“ arba dėmesį patraukiančiu vaizdu, kuris įtraukia mokinius į pamoką, suteikia įvairiapusiškesnę ugdymą: vienu metu yra plėtojamos humanitarinių, meno bei STEAM disciplinos. Pagrindiniai šio metodo katalizatoriai – smalsumas bei nesibaigiantis klausinėjimas – suteikia mokiniams mokymosi laisvę (Drew, 2020). Tyrėjas Mitchas Resnickas kūrybingumo mokymui siūlo taikyti „kūrybinio mokymosi spiralę“, penkių komponentų sąrašą: įsivaizduok, kurk, žaisk, dalinkis, apmąstyk (Resnik, 2020). Kitas kūrybingumo ugdymo pavyzdys yra Reggio Emilia sistema, grindžiama į vaiką orientuota ir kontekstine ugdymo teorija. Centrinė Reggio Emilia „Šimto vaiko kalbų“ teorija teigia, kad yra daug būdų pajusti, pažinti, išreikšti, kurti, o tai sudaro pagrindą įsitraukti kiekvienam vaikui. Reggio Emilia sistemoje vengiama vaikui rodyti suaugusiojo mąstymą ir veikimo būdus. Pedagogas turi apmąstyti, kokiais būdais paskatinti vaiko vaizduotę, padėti jam sukurti savo pasaulio matymo ir raiškos būdus (Reggio Emilia filosofija/pedagogika, 2024). Kūrybingumo ugdymas padeda vaikams ugdyti svarbius gyvenimiškus įgūdžius ir padeda geriau pasirengti mokyklai bei ateities iššūkiams. Todėl, jau ikimokyklinio ugdymo mokykloje jis turi būti skatinamas ir ugdomas visomis įmanomomis priemonėmis, stengiantis pasiekti kuo geresnių rezultatų.

Didelę reikšmę siekiant išugdyti harmoningą asmenybę turi tinkamos ugdymo(si) aplinkos, komfortabilios, modernios ir sveikos, užtikrinimas, nes tai lemia ugdymo proceso dalyvių gerovę fiziniu, psichiniu, dvasiniu, intelektiniu, emociniu ir kitais aspektais. Mokytojai padeda ugdyti teigiamus socialinius įgūdžius, emocinio reguliavimo gebėjimus ir empatiją. Įžymusis lietuvių pedagogas Vabalas-Gudaitis (1983, p. 96) apibūdina vaiko ugdymą kaip procesą, kuriame ugdytojas ir ugdytinis sąveikauja ir yra vienodai aktyvūs. Ruškienės ir Slušnienės (2015, p. 149) tyrimo analizė patvirtina, kad ugdymo(si) aplinka yra labai įvairi: daiktinė, dorovinė, edukacinė ir visos šios aplinkos turi įtakos ugdymo(-si) kokybei. Vaikai turi jaustis saugūs, aplinka turi būti pritaikyta vaiko amžiui, funkcionali ir skatinanti pažinti naujus dalykus. Tinkamai parengta ugdomoji aplinka pozityviai veikia socialinės kompetencijos ugdymą(si) ikimokykliniame amžiuje (Bartkevičienė ir Bagdonas 2022, p. 22). Įdomios priemonės ir aplinka, skatinanti aktyvų vaikų dalyvavimą, stipriai įtakoja ikimokyklinukų mokymosi mokytis gebėjimo ugdymąsi (Stonkuvienė 2021, p. 208).

Kontekstinio ugdymosi teorija pabrėžia ugdymosi procesą, grindžiamą daugialype sąveika su socialine, kultūrine ir gamtine aplinka. Rekomendacijose ikimokyklinio ugdymo pedagogui (2021) pateikiami ugdymo(si) kontekstų, kurie skatina vaikų idėjas, tyrinėjimus ir kūrybinę saviraišką ir leidžia užtikrinti socialinę ir edukacinę visų vaikų įtrauktį į ugdymo procesą, pavyzdžiai (žr. 7 priedą).

Pasaulio išorinė raiška kinta, „tačiau esminiai dalykai – dorovinės vertybės – išlieka“ Vaičekauskienė (2016, p.175). Vertybės padeda susidaryti pasaulio sampratą, nukreipiančią žmogų

pasirenkant gyvenimo kryptį, tikslus ir stilių, prognozuojant savo ir visuomenės pokyčius. Todėl ugdymą reikia orientuoti ne vien į akademinis pasiekimus, bet ir į darnios asmenybės ugdymą (Aramavičiūtė, 2016, p. 8-9). Ikimokyklinio ugdymo gairėse (2023, p. 4) pateikiamos pamatinės vertybės, kuriomis turėtų būti grindžiamas ikimokyklinio ugdymo turinys, bet gali būti įtrauktos ir kitos mokyklai aktualios vertybės, dėl kurių susitariama mokyklos bendruomenėje, ir jos neprieštarauja „Gairėse“ pateiktoms vertybėms. Demokratiško ugdymosi aplinkoje mokytojas skatina kiekvieną vaiką išbandyti lyderio vaidmenį skirtingose situacijose. Kad visi įstaigos bendruomenės nariai vienodai suprastų vertybes, kuriomis jų įstaigoje grindžiamas ikimokyklinis ugdymas, būtina susitarti dėl šių vertybių. IU mokyklos veikloje bendradarbiavimas su ugdytinių tėvais yra labai svarbus aspektas visuose ugdymosi srityse. Svarbu siekti dialogu grįstos partnerystės su tėvais, siekiant juos įtraukti į veiklą, kuri yra jų vaiko ugdymo dalis. Keičiantis ir dalijantis žiniomis apie vaiko patirtį, tarpusavyje derinant ugdymo tikslus, galima užtikrinti ugdymo dermę ir tęstinumą. Klizaitė (2018, p. 70 – 71) teigia, kad šeimos dalyvavimas mokyklos veikloje bei įtraukimas į ugdymo procesą, leidžia tėvams sužinoti daugiau informacijos apie vaiko pasiekimus, teigiamai veikia vaiko siekius bei skatina pasitikėjimą savimi. Organizuojant ir įgyvendinant visas IU mokyklos veiklas svarbu atliepti bendruomenės poreikius ir siekti tą bendruomenę vystyti, siekti kuo didesnio atvirumo aplinkai ir pasauliui (Litvinaitė, 2022, p. 168). Siekiant kokybiško ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymo IU mokykla turi tapti atvira mokykla, besimokančia organizacija, tikinčia įvairovės verte ir svarba, kurioje veikia demokratiški, abipuse pagarba bei dalijimusi grįsti santykiai.

*Ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymas yra labai svarbus vaiko fizinei, emocinei, socialinei ir kognityvinei raidai bei suformuoja pagrindą tolimesniam mokymuisi ir asmenybės vystymuisi, tai plačiai pripažinta ir strategiškai įtvirtinta Lietuvos teisės aktuose ir ilgalaikėse švietimo vizijose. Ikimokyklinio ugdymo sritys atspindi holistinį vaiko ugdymą. Mokytojai ir švietimo specialistai turi svarbią užduotį – pastebėti ir pripažinti kiekvieno vaiko individualius pasiekimus, kurie apima žinias, gebėjimus ir vertybines nuostatas. Vaikų mokymosi sėkmei svarbi aukšta pedagogų kompetencija, tinkamų ugdymo metodų ir pedagoginių strategijų taikymas. Pedagogai, remdamiesi į vaiką orientuoto ugdymo teorija, turi kurti konstruktyvius santykius su vaikais, palaikyti vaikų interesus, tyrinėjimus, kūrybinę saviraišką ir idėjas, kurti aktyvias, kūrybingas ir įtraukias mokymosi aplinkas, skatinančias vaiko dalyvavimą, atsakomybės prisiėmimą, savireguliaciją ir refleksiją. Ikimokyklinio ugdymo gairėse akcentuojamas lankstus edukacinių kontekstų kūrimas, atsižvelgiant į vaikų prigimtines galias, patirtį, poreikius, šeimos ir bendruomenės susitarimus. Žaidimas yra pagrindinė ikimokyklinio amžiaus vaikų veikla, kuri sudaro sąlygas plėtoti intelektinius, emocinius ir socialinius gebėjimus. Kūrybingumo ugdymas yra būtinas, nes padeda vaikams ugdyti svarbius gyvenimiškus įgūdžius, geriau pasirengti mokyklai bei pasiruošti ateities*

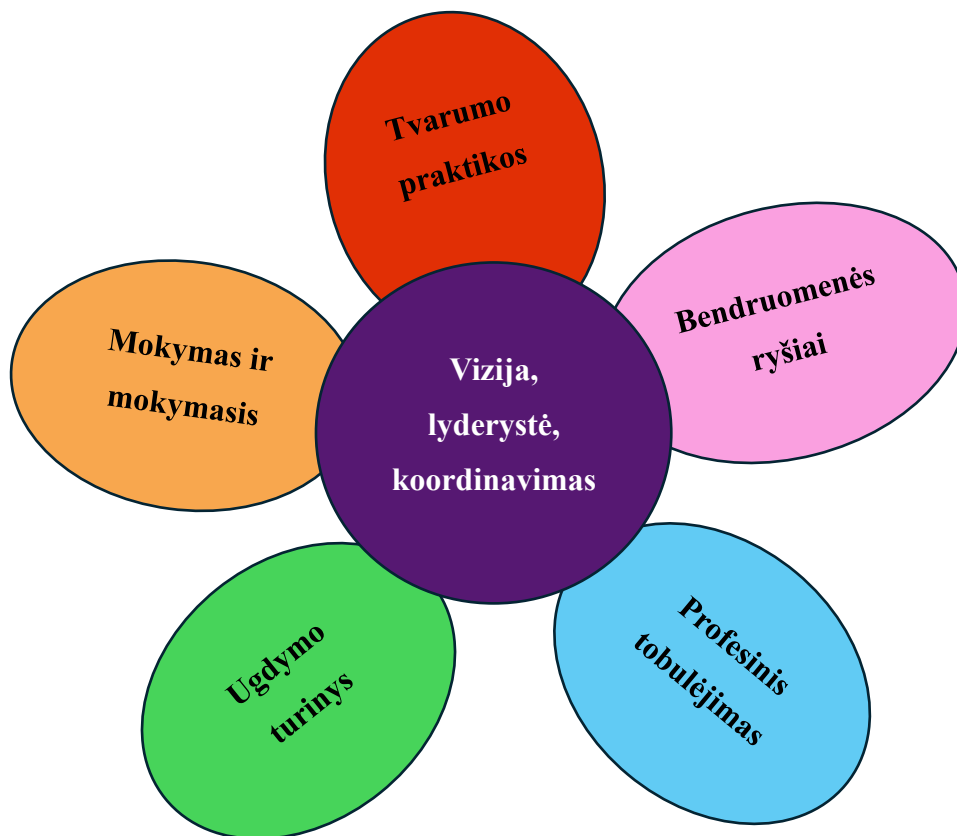
*iššūkiams. Vertybinis ugdymas integruojamas į visas mokymosi sritis, ugdomos dorovinės vertybės, siekiant ugdyti savarankiškus ir atsakingus visuomenės narius, skatinant vaikų lyderystę, padedant vaikams suprasti, pažinti ir taikyti šias vertybes savo gyvenime. Tėvų įsitraukimas į vaikų ugdymą ir bendruomenės parama gali reikšmingai prisidėti prie vaikų ugdymo kokybės ir sėkmingo darnaus vystymosi švietimo.*

## **2.2. Darnaus vystymosi švietimo plėtojimo galimybės ikimokyklinio ugdymo mokykloje**

Darnaus vystymasis yra svarbus švietimo sistemos aspektas, siekiantis ugdyti sąmoningus, atsakingus ir aplinką gerbiančius piliečius. Samuelsson ir kt. (2019, p. 1) teigia, kad „darželis turi visas galimybes pasaulyje vesti vaikus į domėjimąsi, žinias ir vertybes, kurios padėtų darniam gyvenimui ir tvaresniam pasauliui, nes vaikai iš prigimties atviri ir smalsūs“. Darnaus vystymosi švietimo plėtojimas ikimokyklinio ugdymo mokykloje (toliau IUM) – visuomenės švietimo galimybė, kaip nustatyta Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje (2003) yra vienas iš darnaus vystymosi prioritetų. Lietuvos ateities vizijoje „Lietuva 2050“ (2023) iškeltas tikslas ugdyti ateities kartas, kurios gebės taikyti darnaus vystymosi principus kasdieniame gyvenime bei akcentuojamas holistinis požiūris į ugdymą, kuriame DVŠ yra integruotas į visas ugdymo sritis, pradedant nuo ikimokyklinio ugdymo, skatinant darnios visuomenės vystymąsi. Pasak Somerville ir Williams (2015), kuo anksčiau vaikai bus supažindinami su DV tikslais, tuo didesnis poveikis bus daromas elgsenai, mąstymui, įpročiams. DVŠ ugdymas reikalauja socialiai transformuojančio ugdymosi galimybių ikimokyklinio ugdymo srityje, nagrinėjant mokymo programų politiką ir pedagogiką bei ieškant būdų, kaip permąstyti ankstyvąjį ugdymą siekiant darnios ateities (Elliott ir kt., 2017, p. 1). „Darnumas yra nedideli pokyčiai, kuriuos galime padaryti kiekvienas prižiūradamas savo planetą ir jai padedamas“, tinkamą mažiems vaikams darnaus vystymosi apibrėžimą siūlo Makarskaitė-Petkevičienė ir Zavackienė (2023, p. 28-30), teigdamos, kad ir ikimokyklinukai pajėgūs suprasti, kad apsaugoti planetos gamtą yra visų žmonių bendras rūpestis.

Darnumas švietimo įstaigose apima tris pagrindinius elementus: aplinkos apsaugą (rūšiavimas, ekologija, bioįvairovės apsauga, žalių erdvių kūrimas, tvarus maitinimas), socialinę gerovę (socialinės atsakomybės ir įtraukumo skatinimas, įvairovės, lygybės skatinimas, bendradarbiavimas) ir ekonominį vystymąsi (resursų valdymas, tvarios pirkimų procedūros, finansinio raštingumo mokymas). Kaip teigia Mathie ir Wals (2022, p. 5-6) centriniu konceptu politiniame diskurse apie švietimą ir darnų vystymąsi tampa „Visuminio mokyklos požiūrio į darnumą“ koncepcija, kuri suteikia pagrindą perorientuoti ir pertvarkyti švietimą, atsižvelgiant į

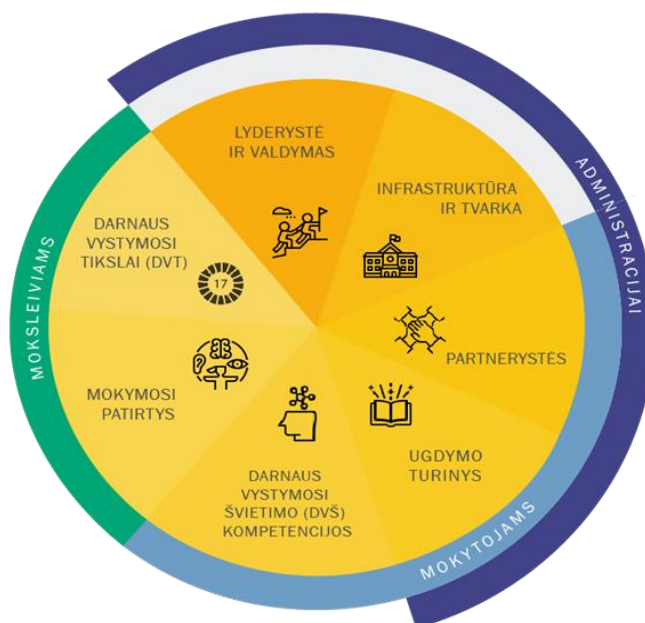
kylančius pasaulinius tvarumo iššūkius. Visuminis mokyklos požiūris į darnumą reiškia nuoseklų darnumo principų ir praktikų įtraukimą į visus švietimo įstaigos veiklos, politikos ir kultūros aspektus. Pagrindinis tokio požiūrio principas – planuojant bet kokią mokyklos veiklos aspektą reikia atsižvelgti į darnumą. Darnumas patiriamas per mokyklos fizinę aplinką, valdymo praktiką, partnerystę su vietos bendruomene ir bendrą organizacijos etosą. Vienas iš visos mokyklos požiūrio modelių yra Nyderlanduose ir Norvegijoje naudojamas „WSA flowers“ teorinis modelis, sudarytas iš šešių susijusių elementų (žr. 2 pav.).



2 pav. *Visuminio mokyklos požiūrio į darnumą modelis.*

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Mathie, R. G. ir Wals, A.E.J. (2022, p. 6).

Plėtojant DVŠ reikalingas nuolatinis šio proceso stebėjimas ir vertinimas, todėl mokyklos bendruomenė turi reguliariai vertinti įgyvendinamų projektų efektyvumą ir ieškoti tobulinimo būdų. Tai gali būti atliekama naudojant vaikų ir pedagogų refleksijas, kokybinių ir kiekybinių duomenų analizę bei kitus vertinimo metodus, padedančius nustatyti stipriąsias ir silpnąsias ugdymo proceso vietas. Darbui su DV temoms bei DVŠ integravimui į mokyklos kasdienybę padėtų mokyklų darnumo įsivertinimo įrankis „Šuolis link darnaus gyvenimo stiliaus“ (2022), sukurtas Erasmus+ programos projektą įgyvendinusių organizacijų iš Lietuvos, Estijos, Vokietijos ir Škotijos universitetų atstovu (žr. 3 pav.).



3 pav. Mokyklų darnumo įsivertinimo įrankis „Šuolis link darnaus gyvenimo stiliaus“.  
Šaltinis: <https://jump.s-education.org/>

Viena iš pagrindinių darnaus vystymosi švietimo plėtojimo galimybių ikimokyklinio ugdymo mokykloje yra darnaus vystymosi principų integravimas į ugdymo programas. Darnaus vystymosi įtraukimas į ikimokyklinio ugdymo programas reiškia, kad ikimokyklinės ugdymo įstaigos dabar yra pačios atsakingos už holistinio darnumo požiūrio perteikimą ir įstaigos bendruomenės supratimo, kaip įvairios dimensijos yra tarpusavyje susijusios, didinimą (Ohlsson ir kt. 2022, p. 23). Darnaus vystymosi pedagogika reikalauja ugdyti kritinį, kūrybinį ir toliaregišką mąstymą bendradarbiaujant, naudoti patirtimi ir tyrinėjimu grįstus mokymosi metodus (Skerniškytė, 2023, p. 10). Ikimokyklinio ugdymo programos gairių (2023) principai, metodai ir ugdymosi turinys glaudžiai susiję su DVŠ principais ir metodais, kurie padeda kurti integruotą, įtraukų, kultūriškai jautrų ir patirtinį ugdymo(si) procesą, atitinkantį darnaus vystymosi tikslus. Pateiktos lentelėje (žr. 8 priedą) sąsajos, rodo, kad, IU programų gairių srityse integruojami DVŠ principai ir metodai, siekiant formuoti vaikų vertybes, įgūdžius ir žinias, reikalingas atsakingam ir darniam gyvenimo būdui. Ikimokyklinio ugdymosi dermę bei tęstinumą užtikrina svarbiausių ugdymosi principų atitiktis tarp IU mokyklos programos ir PU programos bei proceso kryptingumas (Ikimokyklinio ugdymo programos gairės 2023, p. 34). Priešmokyklinio ugdymo programoje (2022) pabrėžiama, kad vaikai, tyrinėdami gamtą ir aplinką, įgyja žinių ir ugdo gebėjimus, skatinančius atsakingą požiūrį į gamtos išteklius, aplinkosaugą ir žmogaus poveikį gamtai, akcentuojama vaikų aktyvi veikla, formuojamas socialinis atsakingumas, kas yra svarbūs DVŠ aspektai. Aplinkosauginis švietimas turi būti integruotas į mokymo procesą visais lygiais, kad svarbūs DV principai būtų formuojami nuo ankstyvos vaikystės ir plėtojami viso formaliojo ir neformaliojo ugdymo metu (Lamanauskas, 2023, p. 564). Darnaus vystymosi idėja

inspiruoja globalų švietimą, kuris jungia tris konceptuales komponentus: kognityvinį, socialinį-emosinį ir veikimo. Priešmokyklinis amžius yra tinkamiausias, ugdyti globaliame pasaulyje būtinas kompetencijas darnaus pasaulio labui (Žegunienė, 2020, p. 47-48).

Tarptautiniu mastu ankstyvosios vaikystės ugdymo programų politika ir pedagogika neatsilieka nuo dabar aktualių pasaulinio DV reikalavimų (Elliott ir kt., 2017, p. 1). Švedija yra pirmaujanti šalis, kai kalbama apie DV tikslų formulavimą IU programoje holistiniu požiūriu, todėl ji tampa pavyzdžiu, kurį galėtų sekti kitos šalys. Švedijos ikimokyklinėse įstaigose DVŠ yra nacionalinės mokymo programos dalis nuo 2019 metų (Billmayer ir kt., 2019). Naujosios švedų programos tyrimo, kurį atliko Ohlsson ir kt. (2022), rezultatai rodo, kad programa pagrįsta ir perteikia pliuralistinę mokymo tradiciją ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Pliuralistinė mokymo tradicija ikimokykliniame ugdyme reiškia požiūrį, kuriame pripažįstama ir skatinama įvairių perspektyvų, idėjų ir metodų įvairovė. Švedijos programoje darnumo samprata ne tik minima, bet ir įtraukiama į holistinį darnumo požiūrį, kuriame visos dimensijos turi savo vietą ir kuriame mokymo perspektyva bei DVŠ yra aiškiai įtraukti. Įvairių šalių ir Švedijos (iki 2019 metų) IU programose, remiantis Davis (2009) ir Elliott ir kt., (2017) tyrimais, ikimokyklinio ugdymo srityje yra dominuojanti aplinkos dimensija. Ohlsson ir kt. (2022, p. 23) tyrimas atskleidžia, kad socialinė dimensija naujojoje Švedijos programoje užima didesnę vietą, ekonominė dimensija minima du kartus, o tai prisideda prie to, kad siekiama holistinio požiūrio į darnumą. Tačiau ekonominė dimensija nėra įtraukta į jokių tikslus, ir nėra aišku, ką ekonominis darnumas galėtų reikšti mokymui ikimokyklinio ugdymo srityje. Nors programa atspindi kai kurias posthumanistines vaikų perspektyvas, jos siūlomas ikimokyklinio ugdymo metodas atrodo labiau humanistinis, „gyviau pateikiamas būsimasis vaikas – tai, kuo vaikas taps per mokymą ir rūpybą“ (Billmayer ir kt., 2019, p. 52). Mokymosi veiksmas – pateikiamas kaip vienakryptis perdavimas nuo suaugusiojo/mokytojo vaikui, o ne kaip socialinis procesas, kuriame dalyvauja bendraamžiai, kiti suaugusieji ir materialioji aplinka. Autorių požiūriu, norint suprasti kasdienį ikimokyklinio ugdymo gyvenimą ir tai, kas sukuria palankias socialines ir fizines aplinkas čia ir dabar, turi būti sutelktas dėmesys į dabartį ir vaiką kaip socialinį, išteklių turintį veikėją, kuris prisideda prie savo aplinkos tiek dabartyje, tiek ateityje. Vaikai, kaip teigia Borg ir Samuelsson (2022, p. 158), dabar vertinami kaip aktyvūs piliečiai su dalyvavimo vaidmeniu. Mokymo programoje atsirado transformuojamojo mokymosi sąvoka, kuri akcentuoja vaikų mąstymo, veikimo ir mokymosi apie DV pokyčius, įvardijama pasaulio pilietybės problema bei pabrėžiamas vaikų aktyvus dalyvavimas DV praktiškai. Mokslininkų analizė atskleidė ikimokyklinio ugdymo įstaigų darbuotojų pareigą užtikrinti vaikų asmeninį dalyvavimą kaip kompetentingiems asmenims, gebantiems kurti darnią visuomenę. Švedijos ikimokyklinio ugdymo mokytojai nuėjo ilgą kelią integruodami DVŠ, remdamiesi progresyviomis pliuralistinėmis mokymo praktikos idėjomis ir holistine turinio perspektyva. Progresyvaus mokymo ir esamų mokymo strategijų derinys leidžia

DVŠ integruoti į įprastą IU mokytojų mokymo praktiką (Ohlsson ir kt., 2024, p. 11). Nors tiek Švedijos, tiek Lietuvos ikimokyklinio ugdymo programos siekia holistinio požiūrio į DVŠ, jos skiriasi tam tikrais aspektais. Ekonominė dimensija abiejose šalyse nėra plačiai akcentuojama, tačiau yra įtraukta į bendrą darnumo koncepciją. Švedijos programa jau yra įgyvendinta ir integruota nacionaliniu mastu. Švedijos ugdymo sistemos akcentai dažnai krypsta į pliuralistinę pedagogiką, kurioje svarbią vietą užima vaikų teisės, aktyvus vaikų lygiavertis dalyvavimas ugdymo procese. Tuo tarpu Lietuvos IU ir PU programose daugiau dėmesio skiriama humanistinei pedagogikai, kurioje pagrindinis dėmesys skiriamas žmogaus vertybių ugdymui, vaikų saviraiškai, bendruomenės įtraukimui ir socialinei atsakomybei. Darnaus vystymosi švietimas Švedijos programoje yra aiškiai įtrauktas ir paminėtas, visos DV dimensijos programoje turi savo vietą. Lietuvos IU ir PU programose vadovaujamosi darnaus vystymosi principais, darnaus vystymosi švietimas integruotas į kitas sritis, aplenkiant konkrečias DVŠ sąvokas.

Europos tvarumo kompetencijų programa GreenComp (2022) sudaryta taip, kad ja būtų remiamos švietimo ir mokymo programos, orientuotos į mokymąsi visą gyvenimą, neatsižvelgiant į besimokančiųjų amžių bei išsilavinimą, ir tiktų bet kuriai mokymosi aplinkai. Programos autoriai laikosi nuomonės, kad tvarumas yra ilgalaikis tikslas, o darnus vystymasis yra procesai ir būdai, kuriais tvariai skatinamas vystymasis arba daroma pažanga. Programą GreenComp sudaro dvylika kompetencijų suskirstytų į keturias sritis (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. *Programos GreenComp sritys, kompetencijos.*

<b>SRITIS</b>	<b>KOMPETENCIJOS</b>
1. Tvarumo vertybių įtvirtinimas	1.1 Tvarumo vertinimas 1.2 Sąžiningumo skatinimas 1.3 Gamtos populiarinimas
2. Tvarumo sudėtingumo pripažinimas	2.1 Sisteminiis mąstymas 2.2 Kritiniis mąstymas 2.3 Problemų formulavimas
3. Tvarios ateities numatymas	3.1 Ateities raštingumas 3.2 Gebėjimas prisitaikyti 3.3 Tiriamasis mąstymas
4. Veiksmai siekiant tvarumo	4.1 Politinis veiklumas 4.2 Kolektyviniai veiksmai 4.3 Individuali iniciatyva

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Europos tvarumo kompetencijų programa GreenComp (2022, p. 14-15).

GreenComp programoje numatytos kompetencijos gali būti tiesiogiai susijusios su DVŠ tikslais, kurie siekia ugdyti tvarumo, atsakingumo ir kritinio mąstymo įgūdžius. Be to, GreenComp pabrėžia ilgalaikio tvarumo tikslų siekimą per nuolatinius mokymosi procesus, kas yra svarbu DVŠ. Lietuvos ugdymo įstaigose tokio dalyko kaip tvarumas ar darnus vystymasis nėra, mokytojais,

integruojant DVŠ, naudojasi Nacionalinės švietimo agentūros siūlomomis metodinėmis priemonėmis. Šiaulių akademijos metodinės priemonės yra galimybė įtraukti svarbias temas ir integruoti jas į ugdymo turinį ar įvairias neformalias veiklas ( Naujiena: pedagogams nemokamos metodinės priemonės tvarumo tema, 2023).

Pokyčiai, susiję su darnumu programoje, ne visada reiškia, kad praktinis mokymas ikimokykliniame ugdyme pasikeis, perkelti programą iš teksto į veiksmą yra sudėtingas procesas. Kad tai įvyktų, reikia tinkamos aplinkos, išteklių, susidomėjimo, motyvacijos ir laiko, leidžiančio programai veiksmingai atsiskleisti ikimokyklinio ugdymo mokymo procese (Ohlsson ir kt. 2022, p. 24). Barjerai, tokie kaip laiko, mokymo medžiagų ir finansavimo trūkumas, vis dar yra reikšmingi, todėl būtina toliau tobulinti mokytojų kompetencijas ir integruoti aplinkosaugos temas į visus mokymosi lygmenis. Ikimokyklinė ugdymo įstaiga yra pirmasis nuolatinės aplinkosaugos švietimo sistemos etapas, todėl mokytojams tenka užduotis formuoti racionalų ikimokyklinukų požiūrį į aplinkos valdymą (Lamanauskas (2023, p. 566). IU programose dominuoja aplinkos dimensija, o tai gali reikšti, kad žinios apie darnumą ir būdai, kaip DV dimensijos yra tarpusavyje susijusios, nėra savaime suprantamas ikimokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijos elementas, teigia Elliott ir kt. (2017). Tai reiškia, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogams gali trūkti dalykinių, didaktinių ir pedagoginių kompetencijų, reikalingu įtraukti DVŠ į ugdymą, įgyvendinant programas taip, kaip numatyta. Ohlsson ir kt. (2024, p. 4) atlikta įvairių pasaulio mokslinių tyrimų analizė rodo, kad IU mokytojai mano, kad DVŠ yra abstraktus ir ji sudėtinga integruoti į kasdienę mokymo praktiką. Autoriai daro prielaidą, kad priežastys dažnai yra susijusios su mokytojų nepakankamu DVŠ mokymu ir mokymo medžiagos trūkumu. IU mokytojų asmeninės kompetencijos ir nuostatos yra potencialas, kurį reikėtų naudoti, vertinti ir suteikti galimybes jų tobulinimuisi. Mokytojai turi suprasti savo pareigą atsakingai daryti įtaką kiekvienam vaikui, nes vaikai yra socialinės tikrovės dalis ir turi būti pasirengę siekti DV sprendimų bendradarbiaudami su suaugusiaisiais (Samuelsson ir Park, 2017, p. 284). DV reikalauja mokytojų ir personalo reikiamų kompetencijų ir žinių, kad sugebėtų prisidėti prie visuminio mokyklos požiūrio į darnumą kūrimo ir įgyvendinti mokyklos išsikeltą darnumo viziją ir misiją. Mokytojams reikalingi gebėjimai dirbti su atviresne ugdymo programa, į ją integruojant darnumo temas; tarpininkauti bendradarbiaujant su bendruomene; suprasti darnumo sąvokas, principus ir problemas; gebėti organizuoti patyriminį mokymąsi (Skerniškytė, 2023, p. 10). Kadangi ikimokyklinio ugdymo mokytojams tenka pagrindinė atsakomybė už ugdymo procesą, jų požiūris į DVŠ ir supratimas yra ypač svarbūs. Mokytojų praktinė veikla dažnai remiasi jų pačių požiūriais, todėl jų įsitikinimai ir žinios apie DVŠ tiesiogiai veikia ugdymo kokybę ir efektyvumą.

Kitas svarbus aspektas yra vaikų įtraukimas į DV procesus per aktyvias mokymosi metodikas. Ankstyvasis DV ugdymas grindžiamas socialinėmis, kultūrinėmis ir ekonominėmis aplinkybėmis, skatinančiomis mokymąsi visą gyvenimą, vertybes bei elgseną, palaikančią darnų vystymąsi,



pavyzdžiui, atsakingą gamtos išteklių naudojimą, kultūrinį sąmoningumą, lyčių lygybę ir demokratiją (Akyol ir kt., 2018, p. 1). Žinios, kurias vaikai įgyja, turi būti įtvirtintos jų pačių patirtyje, kad turėtų gilią prasmę. Kūrybiškumas žaidimuose, pasireiškiantis idėjos ir siužeto sugalvojimu, priemonių pasirinkimu ir panaudojimu, veikėjų ir personažų sukūrimu, pastebimas kasdieniuose vaikų žaidimuose. Žaidimas ir kūryba turi turėti vietos IU pedagogikoje, ne kaip kažkas atskiro nuo mokymosi, o kaip mokymo ir mokymosi proceso dimensija. Būtinose darnumo ugdymo sąlygose: vaikai gamtoje jaučiasi kaip namie, grupėje jaučiasi individualiai ir lygiaverčiais dalyviais, sugeba derėtis dėl susitarimų. Kūrybiškumas ir problemų sprendimas yra svarbūs įgūdžiai, kuriuos reikia įgyvendinti IU programose, o įstaigos bendruomenė turi suprasti, kad kartu kuria tvarią ateitį, nors ir sunku numatyti, kas bus sėkmingiausia ateityje. Pedagogai turi panaudoti savo kūrybiškumą ir žinias apie DV, kad rastų naujų būdų ir naują turinį, kurį būtų galima įgyvendinti IUM (Samuelsson ir Park (2017, p. 281). Nors ikimokyklinio ugdymo pedagogai nenustato vaikams mokymosi tikslų, mokytojai nukreipia vaikus tam tikrais būdais. Mokymas šiame kontekste suprantamas kaip veiksmas, prasmingai nukreipiantis vaikus į tai, kas laikoma svarbiu geriams veiklos ir mokymosi rezultatams. „Jei mokymą galima apibrėžti kaip vaikų dėmesio nukreipimą tam tikra kryptimi pagal ugdymo programą, tada mokymas yra pagrindinė veikla ikimokyklinio ugdymo įstaigoje visą dieną“ (Hedefalk ir kt., 2015, p. 20). Vienas iš žingsnių, siekiant įtraukti DVŠ į ikimokyklinį ugdymą, pasak Ohlsson ir kt. (2022, p. 24) yra suprasti terminą „mokymas“ ikimokyklinio ugdymo kontekste ir suteikti jam prasmę šiame kontekste. Mokymas ikimokyklinio ugdymo srityje remiasi vaikų teisių diskursu, kuriame žaidimas yra svarbus elementas. Tarptautiniu mastu ikimokyklinio ugdymo įstaigose pastebima tendencija daugiau dėmesio skirti mokymui kaip žaidimo papildymui, dažnai šios dvi vystymosi kryptys sujungiamos, kai kalbama apie darnumo ugdymo diegimą. DVŠ pagrįstas pliuralistine mokymo tradicija su holistine turinio žinių perspektyva (Ohlsson ir kt. 2024, p. 1). Mokymasis susijęs su vaikų aktyviu dalyvavimu ugdymo procese, jų įsitraukimu į įvairias veiklas, kurios padeda formuoti jų žinias, gebėjimus ir vertybes.

Ikimokyklinio ugdymo programos gairėse (2023) siūloma derinti vaikų ir mokytojų kūrybinėmis sąveikomis grindžiamą bei organizuoto ugdymo pedagoginę strategiją, ugdymo(si) kontekstų kūrimą, spontaniško vaikų ugdymosi skatinimą. Gairėse prioritetą teikiamas žaidimui, susitariama dėl ugdymosi būdų ir formų taikymo įvairovės: projektai, išvykos, patirtinis ugdymas, tyrinėjimas. DV mokymui ikimokyklinio ugdymo įstaigoje naudojama pusiau spontaniška strategija yra svarbi pedagoginė priemonė ikimokyklinio ugdymo mokytojams. Vaikai turi galimybę pasirinkti, su kuo ir kur žaisti, ir daryti įtaką temai bei turiniui (Ohlsson ir kt., 2024, p. 11). Projektai – planinga ir organizuota mokymo(si) proceso veikla, kuriant projektus yra bendraujama ir bendradarbiaujama tarpusavyje ir su kitų šalių vaikais, įgyjama žinių, glaudžiai susijusių su realia gyvenimiška patirtimi, ugdomos visos kompetencijos, kūrybiškumas, tobulinami vaikų gebėjimai. Kuriamuose

tarptautiniuose projektuose („eTwinning“, „Nordplus“) nemažas dėmesys skiriamas ir tarpkultūrinės kompetencijos ugdymui (Vitkevičienė ir Tamašauskienė (2021, p. 194). Europos tvarumo kompetencijų programa GreenComp (2022, p. 30) pateikia tokius pedagoginės praktikos kompetencijų ugdymo metodų pavyzdžius: aktyvus mokymasis, į mokinį orientuoti kūrybiški, projektais grindžiami transformaciniai (situaciniai) mokymosi kontekstai, žaidimizuojama, vaidmenų žaidimai, eksperimentiniai žaidimai ir simuliacijos; realių atvejų tyrimų pagal vietos aplinkybes analizė; mišrusis ir internetinis mokymasis; projektais grindžiamas mokymasis; mokymasis lauke ir bendradarbiavimo metodai (bendradarbiavimas su išorės partneriais). Tiek „Gairės“, tiek „GreenComp“ pabrėžia kūrybiškų, aktyvių ir į vaiką orientuotų pedagoginių metodų svarbą, kurie tiesiogiai siejasi su DVŠ ir ugdo vaikus suvokti DV svarbą; per patirtinę veiklą jie mokomi atsakingo elgesio su aplinka, skatinamas vaikų supratimas apie tvarumą ir ugdomi gebėjimai, reikalingi tvariai gyvenimui ateityje. Gamtos mokslų ugdymas yra veiksmingas būdas spręsti aktualias problemas, padedantis vaikams pasirinkti vertybes, formuoti gyvenimo ir karjeros gaires. Gamtos pažinimas reikalauja pasiruošimo, tiesioginio ryšio su gamta ir tinkamo faktų supratimo (Lamanauskas, 2022, p. 909). Galima paminėti bent kelis efektyvaus aplinkosauginio švietimo principus – vaikų įtraukimas, įgalinimas, patirčių kūrimas, elgesio modelių dalyvavimas (Šorytė, 2021, p. 23). Praktinė veikla, pavyzdžiui, sodininkystė, atliekų rūšiavimas, kūrybiniai projektai su perdirbtomis medžiagomis, gali būti veiksmingos priemonės, padedančios vaikams suprasti DV svarbą ir jo taikymą kasdieniame gyvenime. Lapėnienės (2014, p. 366) požiūriu, praktinį žinių taikymą atspindi kuriami nauji produktai, sujungiamos įvairių disciplinų žinios, peržengiamos tradicinių mokymosi aplinkų ribos. Inovacijų kūrimas reikalauja kūrybingumo metodų, leidžiančių pademonstruoti praktinį žinių taikymą ir skatinančių vaikus kūrybingai spręsti problemas. Saulėnienės ir Grikietytės (2022, p. 102) mokslinės literatūros analizė išryškino plėtotinus IU pedagogų gebėjimus taikant inovacijas: išreikšti savo mintis vaikams suprantamu būdu, skatinti vaikus mąstyti kūrybiškai, kurti saugią aplinką, eksperimentuoti įvairiose STEAM metodo srityse, organizuoti patirtinį mokymąsi, organizuoti projekcinį darbą, probleminį mokymą, ir nustatė, kad STEAM yra populiariausia inovacija Lietuvos darželiuose. Vaitekaitis (2023, p. 215-217) teigia, kad būtina populiarinti STEAM, finansuoti iniciatyvas, remti programas ir skirti reikiamus resursus. Campbell ir kt. (2022, p. 1-5) darželio bendruomenei siūlo plėtoti vaikų dalyvavimą aplinkosaugos veiklose, o pagrindinį dėmesį skirti kokybiško sistemingo STEM ugdymo plėtojimui, nes tai yra puikus būdas formuoti mažų vaikų supratimą apie darnų vystymąsi. Interaktyvaus, į besimokantįjį orientuoto STEM mokymo plėtojimas skatina vaikų savarankiškumą, sąveiką su aplinka. Kad vaikai išsiugdytų veiksmų laisvę, jie visada turi jausti, kad jų požiūris yra svarbus. Net maži vaikai gali veikti atsakingai, kad pakeistų savo artimiausią aplinką. Mokslininkų tyrimas išryškino du pagrindinius veiksnius: 1) būtinybė, kad STEM ir DVŠ būtų ankstyvojo ugdymo pagrindu; 2) mokytojams reikia

daugiau profesinių mokymų abiejose šiose srityse, bet ypač darnaus vystymosi ir STEM sankirtoje. Siekiant plėtoti vaikų aplinkosauginį ugdymą(si), reikia visos įstaigos bendruomenės dalyvavimo, orientuoto į sistemingą STEAM taikymą darnaus vystymosi labui.

Ikimokyklinio ugdymo mokykloje formuojasi vaikų vertybiniai aspektai ir atitinkami įpročiai, todėl yra palanku ugdyti ir formuoti aplinkosauginius ir DV įgūdžius, panaudojant kuo įvairesnes praktinių veiklų formas. Biekša ir Valiulė (2022, p. 49) analizavo darnaus vystymosi įgūdžius, įgyvendinant naujas praktines veiklas, kurios mažino ugdymo įstaigų ekologinį pėdsaką, ir nustatė, kad aktyviausios bendruomenės buvo tos, kurios į veiklas įtraukė daugiau dalyvių ir socialinių partnerių. Tyrimas atskleidė, kad mokiniai, praktiškai nenaudoja aplinkosaugos žinių, todėl būtinos papildomos, įvairesnės, galbūt interaktyvesnės priemonės, kurios padėtų įgyti praktinės patirties. Akyol ir kt. (2018, p. 110-112) tyrimas parodė, mokomoji drama (vaidyba) padeda ugdyti darniam vystymuisi būtinus įgūdžius, tokius kaip bendravimas, bendradarbiavimas ir sprendimų priėmimas, didina IU mokytojų informuotumą ir įgūdžius, susijusius su DVŠ. Apibendrinant IU mokytojų nuomones ir patirtis, mokslininkai teigia, kad drama turi teigiamą poveikį ikimokyklinio amžiaus vaikų mokymuisi apie darnią plėtrą. Tarp visų kitų socialinio mokymosi šaltinių, kaip vieną svarbiausių savo žinojimo apie gamtos saugojimą šaltinių, Šorytės (2021, p. 130) tyrime dalyvavę vaikai minėjo bendravimą šeimose ir kitų žmonių elgesio stebėjimą, susijusį su dažnesniu vaikų buvimu gamtoje ir su jų artumu gamtai. Tėvų švietimas gali turėti įtakos vaiko besiformuojantiems socialiniams santykiams, mokymosi motyvacijai bei psichinei sveikatai. Sobczuk ir Pawłowicz-Sosnowska (2024, p. 37-38) rekomenduoja, formuojant ikimokyklinio amžiaus vaikų tėvų požiūrį ir elgesį socialinėje ir gamtinėje aplinkoje, organizuoti vaikų tėvams reguliarias ekologines dirbtuves ir ciklinius seminarus, aktyvinančius tėvų proekologinį poveikį savo vaikams. Ekologinės akcijos ar šeimos dienos gamtoje gali padėti sukurti darnią bendradarbiavimo aplinką, kurioje visi dalyviai jaustųsi atsakingi už darnaus vystymosi tikslų siekimą. Ohlsson ir kt. (2024, p. 11) tyrimo rezultatai išryškina keturias pagrindines mokymo praktikas: aktyvų mokytojų įsitraukimą, mokymosi pagrindą sudarančią vaikų patirtį, demokratinį ir iniciatyvų vaikų dalyvavimą, gebėjimą savarankiškai veikti ir priimti sprendimus bei vaikų ir mokytojų tarpusavio bendravimą.

Siekiant plėtoti DVŠ ikimokyklinio ugdymo mokykloje svarbi lyderystė, nes ji užtikrina, kad darnaus vystymosi vertybės būtų nuosekliai integruojamos į kasdienį ugdymo procesą. Vadovai, rodydami asmeninį pavyzdį, gali skatinti pedagogų ir tėvų aktyvų dalyvavimą DV veiklose ir bendradarbiavimo atmosferos kūrimą, kurioje, Šimanskienės ir Župerkienės (2014, p. 353) teigimu, darnaus vadovavimo veiksniai neišvengiamai lemia darnumo sklaidą, ir čia, ypač svarbi, vadovo asmenybė, nes darnus vadovavimas priklauso nuo vadovo pasiryžimo ir gebėjimų išlaikyti nuolatinį dėmesį ir pastangas siekiant pažangos. Vadovas siekia suburti lojalių darbuotojų, kurie norėtų ir galėtų darniai siekti organizacijos tikslų, komandą. Organizacijos, kuri vadovaujasi darnumo principais,

darbuotojai jaučiasi saugūs ir savarankiški, kai jiems aiškūs darnumo principai ir jie priima bei nori įtvirtinti darnumo vertybes, su jais tariamasi dėl bendros veiklos politikos ir prioritetų. Kuriama organizacinė kultūra, pagrįsta darniomis vertybėmis, kai darbuotojai gali sąmoningai ir atsakingai priimti sprendimus. Petkevičiūtė ir Balčiūnaitienė (2018, p. 258) įvardina pagrindines darnumo vystymo problemas organizacijose: iniciatyvos nebuvimas, netinkamas organizacijos vadovo vadovavimo stilius, žinių apie darnumą ir vystymą stoka, lėšų trūkumas; daugumoje organizacijų nėra atskirų darnumo vystymo skyrių ar atsakingo asmens. Lyderiai, tiek vadovai ir mokytojai, tiek tėvai, gali įkvėpti ir skatinti kitus dalyvius imtis iniciatyvų, pavyzdžiui, organizuoti ekologines akcijas ar šeimos dienas gamtoje, taip sukuriant darnią bendradarbiavimo aplinką. IU mokytojas turi galimybių atsiskleisti kaip lyderis savo ugdytiniais, jų tėvams, kitiems mokytojams, bet tai priklauso nuo jo profesionalumo bei dalyvavimo (Siderevičienė ir Balickienė, 2016, p. 229). Plėtojant DVŠ lyderystę ugdymo įstaigoje, lyderiams reikalingos plačios žinios apie darnųjį vystymąsi ir švietimo būdus.

Kita svarbi sąlyga – ugdymo planų, įtraukiančių DV, rengimas. Pabrėžtina, kad DVŠ reiškia su aplinka susijusius, socialinius kultūrinius bei ekonominius klausimus. Visi šie aspektai turi būti susiję vienas su kitu ir formuluojami kaip mokymo programos, planų tikslai, atsižvelgiant į DVT 4.7 tikslą, kuriuo siekiama užtikrinti, kad visi besimokantieji įgytų žinių ir įgūdžių, reikalingų DV skatinti (Samuelsson ir Park, 2017, p. 282). Punytė ir Simonaitytė (2018) teigia, kad siekiant sėkmingo DVT įgyvendinimo, jie turėtų būti integruojami į planavimo, strateginius dokumentus. Darnaus vystymosi planavimas – tai kompleksinis procesas, priklausantis nuo vietos sąlygų, išorės veiksnių, o visų etapų organizavimas ir priežiūra turi būti skaidrūs, paremti atvirais duomenimis, reikiamomis kompetencijomis. Į inovacijų taikymą orientuotas ugdymo proceso planavimas atvertų galimybes visų bendrųjų kompetencijų, ekologinės savimonės bei kritinio mąstymo formavimui (Lapėnienė, 2014, p. 366). Siekiant visuminio mokyklos požiūrio į darnumą, darnumo sampratą skatinama taikyti kasdieniame gyvenime, todėl ji turėtų atsispindėti mokyklos strateginiuose planuose, politikoje, gairėse, biudžete, darbo grupių darbe. Tvarumo praktikos mokykloje pabrėžia, kad žodžius ir vertybes turėtų atspindėti darbai ir mokyklos aplinka. Siekis tapti darnia mokykla reikalauja mokyklos atsižvelgimo į visos bendruomenės poreikius ir nuomonę, ryšius su žmonėmis puoselėjimą (Skerniškytė, 2023, p. 4-6). DVŠ siekis IU mokykloje – perteikti visai bendruomenei supratimą, kad maži žingsniai link tvarumo yra svarbūs tam, kad būtų užtikrinta viltis ateičiai, suteikiant vaikams galimybę būti pokyčių iniciatoriais kasdienėse veiklose (Grindheim ir kt., 2019, p. 390).

Skatinant darnaus vystymosi vertybių įgyvendinimą, svarbu sukurti fizinę ir socialinę ugdymo aplinką: saugia, ekologiška ir pritaikyta vaikų ugdymui. „Pritaikytos ugdymo procesui universaliojo dizaino vidaus ir išorės edukacinės erdvės tampa vienu iš ugdymo veiksnių, prisideda prie švietimo kokybės tobulinimo, gerina mokyklos mikroklimatą“ (Gerulaitis ir kt., 2023, p.6). Tyrėjų teigimu, fizinė mokymo(si) aplinka vis dažniau laikoma vienu iš svarbiausių veiksnių, siekiant užtikrinti

sėkmingą mokyklos veiklą. Pasak Vilbikienės (2021, p. 170) kiekvienos mokyklos bendruomenė yra unikali ir turi tik jai būdingą fizinės mokymo(si) aplinkos poreikį, tačiau kiekvienoje mokykloje ir visoje mokyklos teritorijoje turi būti įgyvendinami šiuolaikiniai ugdymo(si) tikslai ir uždaviniai. Autorė pateikia mokyklų architektūros ir ugdymo(si) nuostatų sąveikos modelį (žr. 9 priedą).

El-Aasar ir kt. (2024, p. 1-14) akcentuoja mokyklos teritorijos reikšmę, integruojant DVŠ darželyje, skatinant ryšį tarp ugdytinių ir gamtos per praktinį, realaus konteksto mokymąsi ir teigia, kad nepakankamai išnaudojama mokyklos teritorija, ribotos mokymosi lauke galimybės ir neįsitraukusi mokyklos bendruomenė trukdo realizuoti visą švietimo transformacinį potencialą ir atitraukia mokinius nuo realaus pasaulio patirties. Teorinių DV žinių integracijai praktinėje veikloje labai padeda ugdymas netradicinėje aplinkoje: miške, prie ežero, gyvūnų prieglaudoje, bibliotekoje, parduotuvėje. Netradicinėje gamtinėje aplinkoje savaime ugdoma vaizduotė, kūrybiškumas, dėmesys, pojūčiai, stiprėja ryšis su gamta (Ežerskienė ir Tamašauskienė, 2022, p. 90-91). Esminė ekologinio mąstymo vertybė yra pagarba gyvybei: bet kokios gyvybės formos naikinimas yra blogis, nes jis silpnina vienybę. Taip pat svarbu, kad kiekvienas mokytojas kritiškai apmąstytų savo asmeninį santykį su gamta ir jos suvokimą. „Vaikų jautrumo gamtai ugdymas – gyvybingai, kvėpuojančiai ir pulsuojančiai – taip pat reiškia jautrumo kitam žmogui ugdymą“ (Gola, 2022, p. 105).

DVŠ ir kiekvienos ugdymo įstaigos tikslas – išugdyti savarankišką, demokratišką, humanizmo principais ir bendrosiomis žmogaus vertybėmis savo gyvenimą grindžiančią asmenybę. Socialine aplinką ikimokyklinio ugdymo mokykloje sudaro vidinė mokyklos kultūra (normos, vertybės, elgsena), o pagrindinę dorovinę dvasią skleidžia pedagogai savo teigiamais ir teisingais poelgiais, rodydami pavyzdį savo ugdytiniams, o namų aplinkoje – šeimos nariai (Ruškienė ir Slušnienė, 2015, p. 140-141). Socialinis kapitalas DV kontekste siejamas su socialiniu solidarumu, socialine įtrauktimi, bendruomeninių ryšių kūrimu ir palaikymu, pasitikėjimu grįstų santykių kūrimu. Globalus švietimas yra viena iš požiūrio ir elgesio kaitos priemonių, apimanti esminius darnaus vystymosi aspektus (Pivorienė, 2014, p. 42-46). Socialinį sąmoningumą padeda skatinti naudojami ugdymo principai – diskusija, supratimas, kad asmuo yra socialinių reiškinių centras, aktyvus įsitraukimas į iniciatyvas, ugdymo kreipimas į gebėjimus ir žinių įsisąmoninimą, kai mokytojas atlieka gido funkcija, o pažangai nustatyti naudojamas įsivertinimas. Kvieskienė ir kt. (2022, p. 28) teigia, kad socialinės emocinės kompetencijos yra išmokstamos ir yra daug svarbesnės nei intelekto ugdymas. Darnaus vystymosi principais grindžiamas ugdymosi procesas yra daug svarbesnis už grynai akademinį išsilavinimą. Vaikams išmokstant tinkamai valdyti savo socialinį elgesį, kūrybiškai spręsti problemas, atsiskleidžia geriausios jų savybės ir jie sėkmingai siekia savo ateities tikslų.

*Apibendrinant, galima teigti, kad DVŠ plėtojimas ikimokyklinio ugdymo mokykloje reikalauja visuminio požiūrio, kuris apima mokyklos politika, kultūra ir veiklas bei tampa esmine visos mokyklos gyvenimo dalimi. Sėkmingam DVŠ įgyvendinimui reikalingas nuolatinis procesų stebėjimas*

*ir vertinimas, identifikuojant sritis, kurias reikia tobulinti. Ugdymo turinys sudaromas taip, kad vaikams būtų suteiktos galimybės susipažinti su gamtos apsaugos, socialinės atsakomybės, ekonominio teisingumo ir kultūrinės įvairovės klausimais. Programų tikslas turėtų būti ne tik žinių suteikimas, bet ir praktinių įgūdžių ugdymas, padedantis vaikams kasdieniuose veiksmuose taikyti darnaus vystymosi principus. Būtina investuoti į pedagogų kompetencijų stiprinimą, suteikiant jiems galimybes dalyvauti mokymuose ir seminaruose, skirtuose DV tematikai. Pedagogų pasirengimas ir gebėjimas integruoti DV principus į kasdienę ugdomąją veiklą yra būtina sąlyga sėkmingam programos ir DVŠ įgyvendinimui. DVŠ programų ir priemonių įgyvendinimo užsienio šalių pažangios patirtys apima ekonominio, ekologinio, kultūrinio ir socialinio DV plėtotę; akcentuojamas vaiko, kaip aktyvaus piliečio, ugdymasis. Siekiant paskatinti įvairiapusį DV principų įgyvendinimą Lietuvoje, IU programos gairėse ir PU programoje siūlomos idėjos yra grindžiamos ekologinio, kultūrinio ir socialinio tvarumo principais; ugdoma vaikų pagarba biologinei, socialinei ir kultūrinei įvairovei, ugdomas bendruomeniškumas, sąmoningo vartojimo nuostatos. Atrenkant pedagogines strategijas, metodus ir būdus, vadovaujamosi DV principams atitinkančiomis, pažangiomis teorijomis ir pasaulyje vertinamų metodinių sistemų praktikomis. Vadovo asmeninė ir pasidalytoji lyderystė, gebėjimas vadovautis DV principais ir skatinti bendradarbiavimą – būtini elementai, užtikrinantys darnumo vertybių sklaidą visoje mokykloje. Darnumo principų integravimas į mokyklos kultūrą ir kasdienį gyvenimą yra būtinas, nes taip sukuriama aplinka, kurioje visi bendruomenės nariai – vaikai, tėvai, mokytojai, techniniai darbuotojai ir administracija – būtų įtraukti į darnumo siekius, o pokyčiai tampa įprasta mokyklos gyvenimo dalimi. Pokyčiai gali tapti DV iniciatyvomis vietos ir miesto bendruomenėms bei šalies ugdymo įstaigoms. DVŠ plėtojimo galimybės ikimokyklinio ugdymo mokykloje yra daugialypės ir reikalauja kompleksinio požiūrio. Integruojant DV principus į ugdymo programas ir mokyklos planavimo dokumentus, stiprinant pedagogų kompetencijas, aktyviai įtraukiant vaikus ir bendruomenę bei nuolat vertinant švietimo procesą, galima sukurti tvarią ugdymo aplinką, kurioje vaikai nuo mažens mokosi vertybių, svarbių jų asmeniniam ir visuomenės darniam vystymuisi.*

### 3. DARNAUS VYSTYMOŠI ŠVIETIMO PEDAGOGŲ PATIRTIS IKIMOKYKLINIO UGDYMO MOKYKLOJE

#### 3.1. Tyrimo metodologija

Empirinis tyrimas konkrečioje ikimokyklinio ugdymo mokykloje padės išanalizuoti DVŠ galimybes ir iššūkius ikimokyklinio ugdymo srityje. Tyrimo metodologija suprantama kaip tyrimo metodo panaudojimo logika, kuri nurodo, kuo pagrįstas metodo pasirinkimas. Šio empiriniu tyrimu siekiama atskleisti ikimokyklinio ugdymo pedagogų patirtis, susijusias su DVŠ vaikų darželyje. Uždaviniui įvykdyti pasirinktas kokybinis tyrimas, kuris leidžia giliai ir nuodugniai analizuoti asmenines pedagogų patirtis ir supratimus apie DVŠ įgyvendinimą jų kasdienėje veikloje. Nors pastaraisiais metais padaugėjo tyrimų ikimokyklinio ugdymo ir DVŠ srityse, empirinių tyrimų vis dar trūksta, ypač tokių, kurie tyria, kaip ikimokyklinio ugdymo mokytojai įgyvendina DVŠ ir kokias mokymo strategijas naudoja (Ohlsson ir kt. 2024, p. 1). Pavyko rasti užsienio mokslinėje literatūroje atliktų tyrimų panašia tema, tačiau Lietuvoje tokių neaptikta. Kokybinio tyrimo paskirtis yra objekto aprašymas, siekiama gauti duomenų apie mažai tirtą reiškinį ar jo aspektą (Bitinas, 2006, p. 11). Šio **kokybiniu tyrimu** siekiama gauti duomenų apie mažai tirtą Lietuvoje reiškinį, darnaus vystymosi švietimą ikimokyklinio ugdymo mokykloje. Žydžiūnaitės ir Sabaliausko (2017, p. 12) nuomone, kokybinius tyrimus itin aktualu taikyti švietimo ir ugdymo srityse, „nes jie įgalina iš esmės pažinti, suvokti ir nuosekliai aprašyti realiose aplinkose vykstančias sąveikas, nusakyti šioms sąveikoms būdingus bruožus, atpažinti žmonių elgesio strategijas, išgyvenimus, patirtis ir kultūras“. Edukologijos tyrimo paskirtis, sužinoti kažką naujo, paskelbti naujas idėjas, veiklos optimizavimo būdus, tobulinti esamą ir kurti naują ugdymo tikrovę. Esminis kokybinio tyrimo požymis yra holistinis požiūris į objektą, kai siekiama suprasti DVŠ esmę, apibūdinti tiriamo objekto pilnutinę raišką, nagrinėjant ugdymą ikimokyklinio ugdymo mokykloje kaip vientisą sudėtingą sistemą, kartu siekiant atskleisti atskirų atvejų individualumą (Bitinas, 2006, p. 10 - 12). Atliekant kokybinį tyrimą remtasi subjektyvioju socialinės realybės suvokimu, kurio filosofinis pagrindas yra idealizmas, išsiaiškinant, kaip skirtingi žmonės supranta tiriamą reiškinį, mūsų atveju, DVŠ ikimokyklinio ugdymo mokykloje galimybes bei subjektyvių reikšmių, kurias mokytojai teikia savo veikimui, interpretavimas, atrandant subjektyvias tokio veikimo taisykles. Subjektyvistinėje – interpretuojamoje epistemologijoje vienas ar kitas socialinis reiškinys interpretuojamas remiantis tyrimo dalyvių perspektyva, o tyrimo objektas yra aiškinamas taip, kaip jį aiškina dalyviai. Siekiant išsiaiškinti mokytojų prasmų grupes, kuriomis jie įprasmina savo ugdomąją veiklą, ieškota

prasmingų sąsajų ir jų pasekmių veiklai, suteikiant reikšmę kalbos analizei. Ieškota motyvų, kurie skatina mokytojus plėtoti DVŠ, siekti nustatytų mokyklos DV tikslų, išsiaiškinant, kokios vertybės vyrauja įstaigoje, kas jas kuria ir kas jomis vadovaujasi, bei kokį asmeninį poveikį pajautė nuo DVŠ plėtros mokykloje. Kokybinio tyrimu, siekiama išsiaiškinti, kas yra ypatingo ir unikalios konkrečios IU mokyklos gyvenime. Tyrėjas mano, kad mokytojų elgesį lemia vidinės paskatos, todėl naudojami tyrimo metodai, kurie leidžia gvildinti problemas, susietas su tyrimo dalyvių nuostatomis bei motyvais. Tiriant mokytojų požiūrius, nuomones, patirtį, įsitikinimus apie save ir savo dalyvavimą DVŠ, vaikų dalyvavimą DV veiklose, bandyta įvertinti bei prognozuoti galimybes bei iššūkius (Kardelis, 2002, p. 21-22). Siekiant giliau suprasti, kaip pedagogai subjektyviai patiria ir suvokia DVŠ principų įgyvendinimą ikimokyklinio ugdymo mokykloje, atskleisti jų individualią patirtį bei išsiaiškinti, kokią prasmę jie suteikia šiai patirčiai be išankstinių teorinių ar socialinių konstrukcijų, remtasi fenomenologiniu požiūriu. Tai reiškia, kad tyrėjas aprašys mokytojų patirtį laisvai, „nesiedamas su teoriniais ir socialiniais konstruktais, atskleisti individualiai išreikštų žmogiškųjų fenomenų prasmę; svarbiau aprašyti objektą, apibūdinti jo patirties ar sąmonės esmines savybes, o ne jį paaiškinti; tyrėjas yra interviu forma gaunamo pasakojimo bendraautorius“ (Bitinas, 2013, p. 112). Taikant aprašomąją fenomenologinę prieigą siekiama atskleisti, kaip tyrimo dalyviai subjektyviai patiria ir supranta tam tikrą reiškinį, jį analizuoti pasitelkiant retrospektyvius mokytojų patirties pasakojimus. Kokybinio tyrimo ypatybės, kurios išryškėjo šiame tyrime, parodytos 5 lentelėje, ir kaip matome, tyrėjo vaidmuo yra itin svarbus, nes tyrėjas yra pagrindinis „instrumentas“ tyrimo procese (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Kokybinio tyrimo ypatybės tiriant DVŠ konkrečioje IU mokykloje.

YPATYBĖ	TYRIMO PAVYZDŽIAI / ATITIKIMAI
Siekiami tyrinėti reiškiniai.	Pokyčiai mokyklos aplinkoje, požiūriai ir elgsena, vykdomų procesų mokykloje supratimas.
Vyksta natūralioje aplinkoje.	Vilniaus ikimokyklinio ugdymo mokyklos aplinka.
Tikslas – suprasti „kaip“, „ką“ ir „kodėl“, rasti prasmę.	Suvokti prasmę, slypinčią už vykdomų DVŠ veiklų, elgsenos, procesų.
Tyrimo dizainas yra kintantis ir lankstus.	Prasideda nuo pagrindinių klausimų tyrinėjimui, o ne remiasi fiksuota hipoteze.
Naudoja indukcinę analizę, kurią atlieka tyrėjas.	Prasideda nuo tyrėjo patirties ir stebėjimų.
Yra interpretacinis, todėl tyrėjas siekia paaiškinti.	Ne tik tyrimo dalyvių, mokyklos ar procesų aprašymas.
Socialinį pasaulį ir reiškiniai vertina holistiškai.	Siekiami suprasti mokytojų, mokyklos konteksto ir procesų tarpusavio ryšius.
Tyrėjas aktyviai dalyvauja tyrime, vertybės yra aiškiai išreikštos.	Tyrėjas žino savo poziciją ir ją apmąsto.



Dažnai orientuojasi į konkrečias grupes ar bendruomenes, o ne į dideles populiacijas.	Pasirinkta tikslinė atranka pagal duomenų prisotinimo principą, nuo specifinių klausimų pereinama prie bendresnių.
Sukuria turtingą, išsamų aprašymą.	Mokyklos socialinio konteksto aprašymas yra svarbus supratimui.
Rezultatai paprastai yra unikalūs ir specifiniai konkrečiam atvejui.	Tyrimas skirtas suprasti konkrečios IU mokyklos kontekstą kaip atvejį.
Dažniausiai generuoja teoriją, o ne ją tikrina.	Generuojamos teorinės įžvalgos iš konkrečios IU mokyklos atvejo ir mokytojų patirčių.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Qualitative Research (Stewart-Withers ir kt. 2014).

Taikant kokybinį tyrimą siekiama suprasti socialinius reiškinius, kurie vyksta natūralioje mokyklos aplinkoje, ir ne tik suprasti, bet ir rasti prasmę, o galbūt netgi paskatinti pokyčius, nes kokybinio tyrimo paskirtis yra siekiamybė geriau suprasti tam tikrą problemą arba gauti naujų įžvalgų apie jau gerai žinomą klausimą, padėti mums tirti žmonių požiūrius, elgesį, vertybių sistemas, motyvaciją, siekius, kultūrą (Stewart-Withers ir kt., 2014, p. 60). Bitinas (2013, p. 103) teigia, kad „kokybinis tyrimas pagrįstas prielaida, kad ši tikrovė yra žmonių sukurta ir todėl labai dinamiška“. Kokybinis tyrimas naudingas, kai siekiama atskleisti patirties prasmę. Kokybinis tyrimas reikalauja ypač daug dėmesio kultūrai ir kultūrinei terpei, kurioje vykdomas tyrimas, pripažįstant tyrimo dalyvių kompetenciją, patyrimą, pasakojimo formą (Prakapas ir Butvilas, 2011, p. 37). Ugdymo tyrimuose turi būti einama nuo konkrečių teiginių prie apibendrinimų, tyrėjas turi sukaupti daug minčių ir gebėti išskirti savo tyrimo uždavinio nusakančias idėjas. Toks būtų produktyvus tyrimo, pasak Bitiną (2013, p. 109 - 110) metodologinis pagrindas. Plačiąja prasme kokybinis tyrimas leidžia detaliai nagrinėti žmonių patirtis, naudojant specifinį tyrimo metodų rinkinį bei leidžia nustatyti problemas iš tyrimo dalyvių perspektyvos, suprasti reikšmes bei interpretacijas, kurias jie suteikia elgsenai, įvykiams ar objektams (Hennik, 2020, p. 10).

Šiam kokybiniam tyrimui apibūdinti vartojama sąvoka **atvejo tyrimas**, kuri akcentuoja, kad tyrimas remiasi atskiro atvejo studija (Kardelis, 2002, p. 103). Atliekant tyrimą konkrečioje vienoje ikimokyklinio ugdymo mokykloje, tai gali būti laikoma atvejo studija. Atvejo tyrimas – „reikšmingo ugdymo komponento ar įvykio visapusiškas, išsamus ir detalus nagrinėjimas, siekiant išryškinti, atskleisti ugdymo teorijai svarbią idėją“ (Bitinas, 2013, p. 436). Atvejo studija yra kokybinio tyrimo metodas, kuris leidžia gilintis į vieną konkretų atvejį (šiuo atveju – konkrečią ikimokyklinio ugdymo mokyklą) ir išsamiai tyrinėti jame egzistuojančius reiškinius, procesus ar problemas. Tyrimas fokusuojasi į specifinį konkrečios ikimokyklinio ugdymo mokyklos kontekstą, kuris yra atvejo studijos pagrindas, giliau nagrinėjant šį vieną atvejį, kad būtų suprasta, kaip ir kodėl tam tikri reiškiniai vyksta būtent šiame kontekste. Atvejų tyrimuose, tyrimo objektui atstovauja keli (ar net vienas) individualūs objektai sudaro atvejo imtį. Dažnai tai yra vidutiniai savo grupės objektų atstovai, pasižymintys neigiamais ir teigiamais bruožais pedagoginiu atžvilgiu. Kai tyrimas skirtas konkrečioms pedagoginėms idėjoms atskleisti, imtį sudaro objektai, kurie sėkmingiausiai realizuoja

šias idėjas (Bitinas, 2013, p. 116). Atvejo atranka – tikslinė – tyrėjas yra šios mokyklos vadovas, mokykla turi patirties organizuojant darnaus vystymosi švietimą. Tikslinė atranka vykdoma tada, kai tyrėjas renkasi imtį, remdamasis tam tikrais sprendimais bei atsižvelgdamas į konkretų tikslą (Rupšienė, 2007, p. 19). Pasirinkta IU mokykla, kurios mokytojai, tikrai turi tam tikros DVŠ ikimokyklinio ugdymo mokykloje patirties.

Kokybiniame tyrime reikia pasirinkti tokius atvejus, kurie yra informatyvūs tiriamuoju požiūriu. Imties dydis ir konkretūs tyrimui pasirinkti imties vienetai priklauso nuo tyrimo tikslų, todėl dažniausiai taikoma tikslinė imties vienetų atranka. Šio turimo imties parinkimas – netikimybinis, kai tiriamųjų pasiskirstymas populiacinėje grupėje nėra žinomas. Gaižauskaitė ir Valavičienė (2016, p. 38) teigia, kad tiksline atranka tiriamųjų grupė formuojama priklausomai nuo tyrėjo tikslų ir tyrėjas nusprendžia, kurie jį dominančios populiacijos elementai yra informatyviausi tiriamo požymio atžvilgiu. Atsižvelgiant į tyrimo tikslą, tyrimo dalyviais pasirinkti Vilniaus lopšelio-darželio mokytojai, kurie turi darnaus vystymosi švietimo patirties ugdant ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikus. Taigi, šio tyrimo dalyvių atranka – tikslinė – tikslingai atrenkami informatyviausi mokytojai, turintys DVŠ ikimokyklinio ugdymo mokykloje patirtį, kas leis padaryti logiškus apibendrinimus ir turės didžiausią reikšmę atsakant į tyrimo klausimus. Tyrimo tikslams pasiekti buvo panaudota patogioji atranka: dalyviai pasirinkti lengviausiai prieinami, remiantis tyrėjo asmeniniais kontaktais, nes patogiosios atrankos idėja – atrenkami lengviausiai prieinami generalinės aibės vienetai, lengviausiai prieinamos organizacijos. Patogioji atranka kokybiniame tyrime svarbi ir dėl to, kad dažnai labai sudėtinga pasiekti tyrimo dalyvius, dėl jų užimtumo ar nepasitikėjimo sunku iš jų paimti interviu. Patogioji imties vienetų atranka tyrėjui naudinga ir ekonominiu požiūriu (sutaupo laiko ir pinigų) (Rupšienė, 2007, p. 30). Sudarant savo imtį kokybiniame tyrime nesiekiami populiacijos reprezentatyvumo, nes rezultatų pagrįstumas ir prasmingumas susijęs su pasirinktų atvejų suteiktos informacijos turtingumu bei tyrėjo gebėjimais analizuoti gautą informaciją, nei su imties dydžiu (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 36). Siekiant detaliai ištirti reiškinį tyrime pasirinkta mažesnė imtis ir gilinamasi į įvairius patirties aspektus. Tyrime dalyvavo devyni skirtingą darnaus vystymosi švietimo patirtį turintys mokytojai, esantys ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo specialistai. Tyrimo imtis buvo sudaroma pagal duomenų prisotinimo principą. Iš anksto buvo numatytas tik preliminarus tyrimo imties dydis (8-10), duomenys rinkti tol, kol jie pradėjo kartotis ir akivaizdžiai sumažėjo jų informatyvumas. Kokybinio tyrimo imtis galutinai baigiama formuoti duomenų rinkimo ir analizės procesų metu (Rupšienė, 2007, p. 33-34). Tyrime dalyvaujančių mokytojų informacija buvo koduojama suteikiant jiems kodą. Tyrime dalyvavusių ikimokyklinio ugdymo mokytojų charakteristiką pateikta 6 lentelėje ( žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristika.

TYRIMO DALYVIS	LYTIS	AMŽIUS (metais)	PEDAGOGINIS STAŽAS (metais)	KVALIFIKACINĖ KATEGORIJA	DVŠ PATIRTIS (metais)
M1	Moteris	40	14	Vyr. mokytoja	5
M2	Moteris	37	12	Vyr. mokytoja	8
M3	Moteris	46	5	Mokytoja	5
M4	Moteris	44	1	Mokytoja	1
M5	Moteris	46	10	Mokytoja	5
M6	Moteris	40	16	Mokytoja	4
M7	Moteris	45	3	Mokytoja	3
M8	Moteris	49	6	Vyr. mokytoja	5
M9	Moteris	47	11	Mokytoja	5

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Pedagogų registro duomenis.

Tyrimo dizaino atvejo studijos tipui buvo taikomi mokyklos dokumentų analizės ir pusiau struktūruoto interviu duomenų rinkimo metodai. Šiame tyrime **dokumentų analizė** – tyrimo metodas, taikomas renkant rašytiniame tekste užfiksuotą informaciją. Atlikta viešųjų vidinių ikimokyklinio ugdymo mokyklos santykinai nestruktūrizuota (kokybinė) dokumentų analizė, pagrįsta tyrėjo gebėjimu išsiaiškinti dokumentų turinį bei logiškai pagrįsti savo išvadas. Analizuojant lopšelio-darželio strateginį, metinius bei grupių savaitinius planus, vadovo ataskaitas, posėdžių protokolus, atskleidžiamos šių dokumentų pagrindinės mintys ir idėjos DVŠ kontekste, sąsajos, dėsniumai ir tendencijos. Tiriamas dokumento turinys, sudarymo tikslai, poveikis mokyklos bendruomenei (Čiužas, 2024). Vidiniai organizacijos dokumentai tyrimo metu gali būti panaudoti, siekiant geriau suvokti išteklius, vertybes, procesus, prioritetus, rūpesčius bei problemas, dokumentai gali suteikti informacijos apie įstaigos kultūrą ir joje dirbančius žmones, tiriamųjų asmenines nuostatas ir vertybes, projektų vykdymą. Dokumentų analizė buvo naudinga kaip papildomas duomenų rinkimo metodas parengiamajame interviu etape (Rupšienė, 2007, p. 122-126). Šis metodas leido pastebėti pokyčius, kurie įvyko mokykloje laikui bėgant.

Šiame tyrime naudojamas **pusiau struktūruoto interviu** metodas suteikia galimybę gauti gilesnius ir tyrimo tikslui svarbius duomenis, nes leidžia tyrėjui nukreipti pokalbį tyrimui svarbiomis temomis, bet suteikia galimybę tyrimo dalyviams laisvai išreikšti savo mintis ir patirtis. Buvo numatytas tyrimo planas ir pagrindiniai klausimai. Klausimai galėjo keistis atsižvelgiant į tai, kokios informacijos bus gauta iš dalyvių, taip pat buvo užduodami papildomi, su tyrimo tikslu susiję klausimai. Šio tipo interviu trūkumai išryškėja tada, kai siekiama nenukrypti nuo numatytos temos ir todėl gali neiškilti kitų svarbių temų (Rupšienė, 2007, p. 67). Pusiau struktūruoto interviu metodas leidžia lanksčiai keisti klausimų seką ar gilumą pagal situaciją. Interviu metu stengdamasi nedaryti įtakos tyrimo dalyvių atsakymams, juos interpretuoti asmeninio bendravimo kontekste. Iš neutralaus klausinėtojo pozicijos klausimai užduodami visiems dalyviams tuo pačiu būdu: informuojant apie

interview tikslą, užduodant klausimus, išklausant, laikantys bendravimo taisyklių. Interview struktūrą suplanuota taip, kad iš pradžių teikiami bendresni, vėliau – konkretesni klausimai (Bitinas, 2013, p. 276). Šio kokybinio interview pagrindas – atviri klausimai, kurie parengti iš anksto, iš anksto apsvaistytos ir numatytos pagrindinės klausimyno pokalbio temas, tačiau klausimyno struktūra reaguoja į realaus interview eigą, pagal kurią gali keistis užduodamų klausimų tvarka, jų formuluotės, kilti papildomų klausimų (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 20). Interview metu buvo siekiama išsiaiškinti pedagogų požiūrį į DVŠ galimybes, jų patirtis, susidūrimus su iššūkiiais bei jų siūlomas tobulinimo galimybes. Interview klausimynas yra suskirstytas į kelias pagrindines temas:

- ❑ Darnaust vystymosi suvokimas ir prasmė ikimokykliniame ugdyme
- ❑ Veiklos ir metodai
- ❑ Iššūkiiai ir tobulinimas
- ❑ Galimybės ir pokyčiai

Renkant informaciją pusiau struktūruoto interview pagalba, suformuluoti teoriškai kryptingai fiksuoti klausimai, į kuriuos buvo siekiama gauti kokybiškai interpretuojamą atsakymą (Bitinas, 2013, p. 276). Tyrimo instrumentu, kaip duomenų surinkimo priemone, buvo taikytas pusiau struktūrizuoto interview klausimynas (žr. 11 priedą), kuris yra suskirstytas į kelias pagrindines temas ir klausimus, kurie padės gilintis į ikimokyklinio ugdymo pedagogų patirtis susijusias su darnaust vystymosi švietimu. Klausimynas-gairės yra dažniausiai kokybiniam interview taikomas instrumentas (Gaižauskaitė ir Valavičienė 2016, p. 20). Pusiau struktūruoto interview klausimai buvo iš anksto sudaryti remiantis teorinėje darbo dalyje atlikta mokslinės literatūros analize bei pateiktomis mokslininkų įžvalgomis (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. *Pusiau struktūruoto interview gairių teorinis pagrindimas.*

<b>INTERVIU KLAUSIMYNO TEMOS IR PAGRINDINIAI KLAUSIMAI</b>	<b>TIRIAMAS ASPEKTAS</b>	<b>TEORINIAI TEIGINIAI</b>	<b>KLAUSIMUS PAGRINDŽIANTYS ŠALTINIAI</b>
DARNAUS VYSTYMOSI SUVOKIMAS IR PRASMĖ.  Kas Jums yra „darnus vystymasis“?	Kaip tyrimo dalyvis supranta darnaust vystymosi sąvoką.	DV – „vystymasis, kuris patenkina dabarties poreikius, nesukeldamas grėsmės ateities kartų galimybės patenkinti savo poreikius.“ DV koncepcijoje derinami trys pagrindiniai aspektai: ekonominis, socialinis ir aplinkosauginis.	Brundtland komisijos ataskaita (1987). Revika (2018). Klimavičienė ir Vaičiulėnaitė (2019). Žičkienė ir kt. (2019). Yanniris ir Huang (2018). Bhargava (2020). Feil & Schreiber (2017).

		DV strategiją – ilgalaikis procesas, kuris turi daugiakomponentinę struktūrą.	
<p><b>VEIKLOS IR METODAI.</b></p> <p>Papasakokite, kaip Jus organizuojate veiklas, susijusias su darniu vystymusi, kokias veiklas ir kodėl esate įgyvendinę savo ugdymo praktikoje? Aprašykite vieną ar kelis pavyzdžius.</p>	<p>Kaip teoriniai darnaus vystymosi principai yra taikomi praktinėje ugdymo veikloje. Kokie metodai yra naudojami.</p>	<p>Švietimas yra pagrindinis veiksnys, padedantis siekti DV tikslų, ugdant žinias, gebėjimus ir vertybes, kurios prisideda prie darnios visuomenės kūrimo. DVŠ veiklų tikslas yra skatinti ugdymo įstaigose sisteminių, kritinių mąstymą bei aktyvų dalyvavimą. DVŠ apima mokymosi turinį, novatorišką pedagogiką ir „mokymąsi veikiant“. Transformacinio mokymosi teorija pabrėžia, kad pedagogai turi skatinti vaikus ne tik įgyti žinių, bet ir transformuoti savo požiūrį, vertybes bei elgesį. DVŠ reikalauja holistinio požiūrio į švietimą. Natūralių išteklių taikymas pedagogikoje.</p>	<p>UNESCO (2021). Biekša ir Valiulė (2021). Jucker (2014). Liu ir kt. (2020).</p> <p>DVŠ strategija (2005).</p> <p>Leicht, Heiss ir Byun (2018). Akyol, Kahrیمان-Pamuk ir Elmas (2018). Tilbury (2011). Mezirow (2006). Boström ir kt. (2018). Jančius ir kt. (2018).</p> <p>Gola (2022).</p>
<p><b>IŠŠŪKIAI IR TOBULINIMAS.</b></p> <p>Papasakokite, kokius iššūkius patyrėte įgyvendindami darnaus vystymosi švietimą savo darbe?</p>	<p>Praktiniai, struktūriniai ir sisteminiai įgyvendinimo iššūkiai bei tobulinimo galimybės.</p>	<p>IU mokytojams trūksta kompetencijų. Trūksta specifinių priemonių ir kompetencijų, reikalingų DVŠ integravimui į kasdienę praktiką. Laiko, finansų ir materialinių resursų trūkumas. Netinkamai parengta ugdymo aplinka arba nepakankamas gamtos elementų įtraukimas į mokymo procesą.</p>	<p>Elliott ir kt. (2017). Dymont ir kt. (2014). Ohlsson ir kt. (2024). Ohlsson ir kt. (2022). Petkevičiūtė ir Balčiūnaitienė (2018). Lamanauskas (2023). Sobczuk ir Pawłowicz-Sosnowska (2024). Samuelsson ir Park (2017).</p>
<p><b>GALIMYBĖS IR POKYČIAI.</b></p> <p>Kokias galimybes matote darnaus vystymosi švietimui ikimokyklinio ugdymo mokykloje?</p>	<p>Darnaus vystymosi švietimo perspektyvų ir potencialo ikimokyklinio ugdymo srityje.</p>	<p>IU mokykla turi unikalią galimybę ugdyti vaikus, kurie yra natūraliai smalsūs ir atviri naujoms idėjoms, todėl šis amžiaus tarpsnis yra itin svarbus DV vertybių formavimui. Galimybė įtraukti DV į atnaujintas programas. Kuo anksčiau vaikai susidurs su DVŠ idėjomis, tuo didesnis bus poveikis jų elgesiui ir įpročiams. Pabrėžiama visuminio požiūrio į mokyklos darnumą svarba. DVŠ gali būti sėkmingai įgyvendintas per aktyvias, patirtines veiklas, pavyzdžiui,</p>	<p>Samuelsson ir kt. (2019).</p> <p>Ikimokyklinio ugdymo gairės (2023).</p> <p>Somerville ir Williams (2015).</p> <p>Mathie ir Wals (2022).</p> <p>GreenComp (2022).</p>

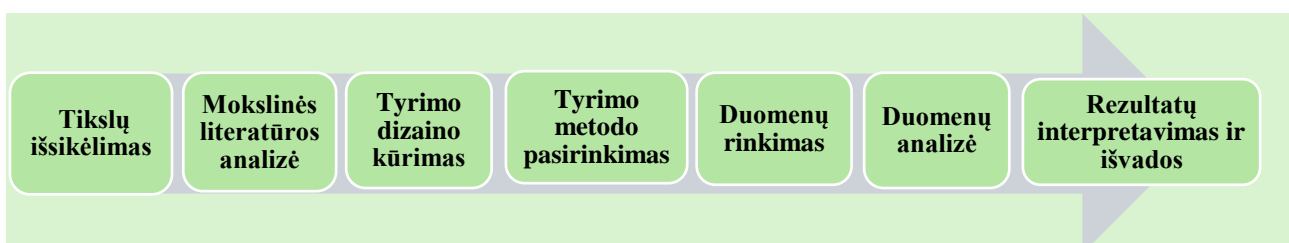
		<p>projektinį mokymąsi, gamtos tyrinėjimus, žaidimus lauke ir eksperimentinius metodus. Šeimos ir bendruomenės projektai padeda kurti darnų požiūrį tiek mokykloje, tiek už jos ribų.</p> <p>DV principų integravimas į IU įstaigos fizinę aplinką. Galimybė naudoti žaliasias edukacines erdves, netradicines mokymosi vietas.</p>	<p>Vitkevičienė ir Tamašauskienė (2021).</p> <p>Sobczuk ir Pawłowicz-Sosnowska (2024).</p> <p>El-Aasar ir kt. (2024).</p> <p>Gerulaitis ir kt. (2023).</p>
<p><b>GALIMYBĖS IR POKYČIAI.</b></p> <p>Papasakokite, kokius pokyčius mokykloje pastebėjote įgyvendinant darnaus vystymosi uždavinius?</p>	<p>Kaip DVŠ uždaviniai ir iniciatyvos paveikė mokyklos veiklą įvairiais lygmenimis – nuo pedagogų ir vaikų elgesio iki visos mokyklos bendruomenės kultūros.</p>	<p>DV integruotas į visas mokyklos veiklas – nuo ugdymo iki kasdinių mokyklos procesų, paskatina aiškiai matomus pokyčius.</p> <p>DVŠ įgyvendinimas lemia pedagoginių strategijų ir metodų pokyčius, DV pedagogika reikalauja ugdyti kritinį ir kūrybinį mąstymą.</p> <p>Atsiranda pokyčiai socialinėje mokyklos aplinkoje: aktyvesnis bendradarbiavimas, didėja dalyvavimas sprendimų priėmimo procese, atsiranda atsakingas požiūris į bendrą mokyklos ateitį.</p> <p>Įgyvendinant DV tikslus, mokykloje gali formotis naujos vertybinės nuostatos, kurios turi ilgalaikį poveikį.</p> <p>Lyderystės svarba skatinant DV vertybinius pokyčius kasdieniame mokyklos gyvenime.</p>	<p>Mathie ir Wals (2022).</p> <p>Ohlsson ir kt. (2022).</p> <p>Skerniškytė (2023).</p> <p>Samuelsson ir kt. (2019).</p> <p>Petkevičiūtė ir Balčiūnaitienė (2018).</p>
<p><b>GALIMYBĖS IR POKYČIAI.</b></p> <p>Kokį asmeninį poveikį Jums paliko dalyvavimas darnaus vystymosi veiklose?</p>	<p>Kaip dalyvavimas darnaus vystymosi veiklose paveikė paties mokytojo asmenines vertybes, požiūrius ir elgseną.</p>	<p>Mokytojų asmeninės vertybės ir požiūris į DVŠ turi įtakos tam, kaip jie perteikia DV principus vaikams.</p> <p>Dalyvaudamas DVŠ veiklose asmuo pradeda geriau suprasti savo asmeninę atsakomybę bei stiprina vertybes, susijusias su socialiniu teisingumu, atsakingu vartojimu ir gamtos išteklių tausojimu.</p> <p>Dalyvavimas DVŠ veiklose stiprina empatiją, bendradarbiavimą ir atsakomybę už bendrą gerovę.</p>	<p>Samuelsson ir Park (2017).</p> <p>Samuelsson ir kt. (2019).</p> <p>Kvieskienė ir kt. (2022).</p>

		Dalyvavimas DVŠ veiklose stiprina mokytojų lyderystę. Mokytojai suvokia savo svarbu vaidmenį formuojant vaikų ir bendruomenės požiūrį į DV. DV veiklos daro įtaką mokytojų kūrybingumui ir sąmoningumui.	Petkevičiūtė ir Balčiūnaitienė (2018). Samuelsson ir Park (2017). Saulėnienė ir Grikietytė (2022).
--	--	--	--

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

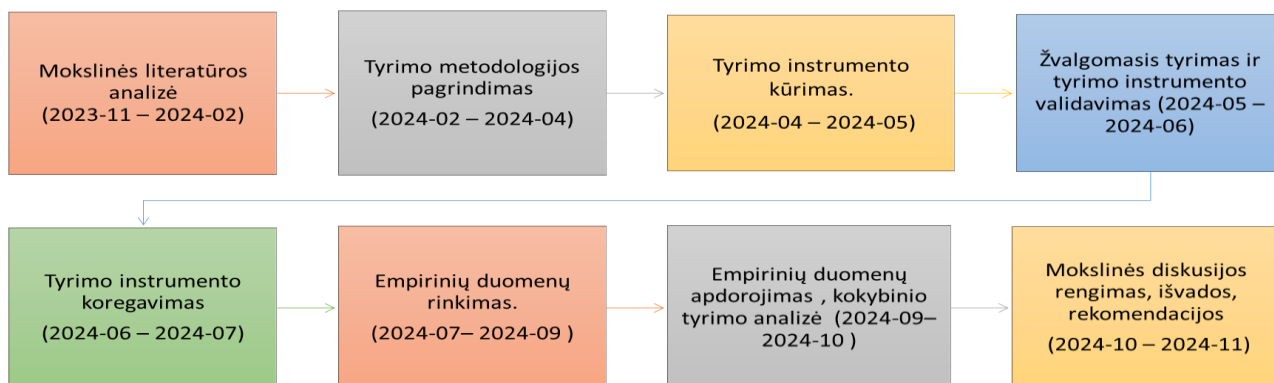
Tyrėjas gerai susipažinęs su dalyvių profesinės veiklos ypatumais, jų asmeninėmis savybėmis, kurios gali turėti įtaką interviu rezultatyvumui. Tyrėjas aptarė su kiekvienu dalyviu, kokiais klausimais bus kalbama, o interviu metu išsakydavo pritarimą visiems jų atsakymams, patikrindavo, ar teisingai suprato mintį. Interviu metu fiksavo ne tik pašnekovo žodžius, bet ir intonaciją, palaikydavo dalyvį, sutrikusį dėl sunkumų atsakant (Bitinas, 2013, p. 277). Pasak Bitino (2006, p. 12) tyrėjas yra pagrindinis tyrimo instrumentas, kuris tiesiogiai sąveikauja su tyrimo dalyviais bei stengiasi pajusti tiriamo ugdymo reiškinių esmę. Suprantant, kad asmeninė patirtis ir empatija įtakoja gautus duomenis, stengdamasi laikytis neutralumo tyrimo rezultatų atžvelgiu. Tyrėjas turi pasižymėti gebėjimu klausytis, stebėti ir empatiškai bendrauti.

Empirinio tyrimo duomenys buvo surinkti ir apdoroti 2024 m. liepos – spalio mėnesiais. Dėl interviu laiko ir vietos su kiekvienu mokytojų buvo susitarta individualiai, todėl, gavus dalyvių sutikimą, tyrimas vyko tyrimo dalyviams patogiu laiku ir patogioje vietoje. Kiekvienam tyrimo dalyviui buvo paaiškintas tyrimo tikslas, kur ir kaip bus panaudoti gauti duomenys ir tai, kad iš pateiktos informacijos nebus galima identifikuoti informacijos pateikėjo. Visi interviu buvo įrašyti į diktofoną ir transkribuoti naudojant kompiuterinę programą Transkriptor. Programinės mašininės transkripcijos klaidos (žodžių pasikartojimai, gramatikos ir sintaksės) klaidos buvo pataisytos rankiniu būdu. Vidutinė interviu trukmė – 45 minutės. Sudaryti Word formato tekstai, kurie toliau buvo analizuojami. Siekiant laiku ir nuosekliai atlikti empirinį tyrimą, visas tyrimo procesas buvo suskirstytas į etapus (žr. 4 pav.) .



4 pav. Pagrindiniai tyrimo etapai. Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Sudaryta tyrimo loginė schema, numatytas laikotarpis, per kurį, išsikeltas tyrimo tikslas turi būti įgyvendintas ( žr. 5 pav.).



5 pav. Tyrimo loginė schema. Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal MRU.

Šiame tyrime naudojant pusiau struktūruoto interviu metodą galima surinkti sistemingų duomenų, bet dėl klausimų ir atsakymų įvairovės juos bus gana sudėtinga analizuoti (Rupšienė, 2007, p. 68). Tyrėjo išankstinės dalyko žinios ir konteksto išmanymas gali būti privalumas, jei tai nedaro įtakos tyrimo dalyviams ar rezultatų interpretacijai. Konteksto supratimas padeda aptikti ir atsižvelgti į klaidingus parodymus, kurie gali atsirasti duomenyse (Bengtsson, 2016, p. 8). Tyrimo duomenų analizei pasirinktas turinio analizės metodas. Šis metodas ypač naudingas tyrimams, kurie siekia suprasti, kaip žmonės mąsto, jaučiasi ar elgiasi tam tikru klausimu, ir kai svarbu atskleisti giluminę duomenų prasmę. Turinio analizė skirta struktūruotai ir sistemingai nagrinėti tekstinius duomenis, siekiant išskirti reikšmingas temas ar reikšmių vienetus. Pagrindiniai turinio analizės etapai: dekontekstualizacija – įsigilinimas į turinį, kad suvokti, kokios temos gali būti svarbios ir kokias kategorijas verta nagrinėti, rekontekstualizacija – tam tikrų tekstinių fragmentų kodavimas; skirstymas į kategorijas – temų ar kategorijų kūrimas ir kompiliavimas – duomenų interpretavimas ir rezultatų pateikimas. Tyrimo analizė pagrįsta indukciniu samprotavimu – išvadų iš surinktų duomenų rengimo procesu, sujungiant naują informaciją į teorijas, atvirai analizuojant tekstą, siekiant identifikuoti reikšmingus subjektus, atsakančius į tyrimo klausimą. Atliekant manifestinę analizę, aprašoma, ką iš tikrųjų sako tyrimo dalyviai, teksto turinys yra analizuojamas pažodžiui, neieškant paslėptų prasmų (Bengtsson, 2016, p. 10).

Kokybiniame tyrime, kuriame tiesiogiai dalyvauja žmonės, ypač svarbu laikytis etikos, kad tyrimas būtų etiškai atsakingas, o pedagogai jaustųsi saugūs ir gerbiami tyrimo metu. Mokslinio tyrimo etika susijusi su moraliniais principais, kuriais tyrėjas vadovavosi viso tyrimo metu. Prieš interviu kiekvienam tyrimo dalyviui buvo suteikta išsami informacija apie šio tyrimo tikslus, procedūras, dalyvių teises, rezultatų panaudojimą ir galimą naudą ar riziką. Mokytojai geranoriškai sutiko dalyvauti tyrime, suprasdami jo naudą, kas liudija apie tyrėjo ir tyrimo dalyvių pagarbą ir pasitikėjimą vienas kitu. Mokytojams buvo išaiškinta, kad jie gali bet kada pasitraukti iš tyrimo be jokių pasekmių. Labai svarbus, tiriant žmogaus suvokimą ir sąveikas, bendruomenės, kuriai jis



priklauso vertybes ir kultūrą, yra pagarbos asmens privatumui principas. Tyrimo dalyviai buvo užtikrinti, kad vardai ir bet kokia kita identifikuojanti informacija nebus atskleista, rezultatų ataskaitose dalyviai bus identifikuojami tik pagal kodus, o informacija, kuri galėtų atskleisti jų tapatybę, bus pašalinta. Tyrimo rezultatai pateikiami objektyviai ir sąžiningai, nesiekiant manipuliuoti duomenimis, kad būtų pasiektos iš anksto numatytos išvados. Sudarant interviu gaires, stengtasi, kad klausimai nesukeltų mokytojams streso, diskomforto ar psichologinės įtampos. Tyrėjas laikėsi pagarbos pedagogų nuomonėms, laikui ir patirtims, išliko neutralus viso tyrimo metu, vengdamas atsakymų vertinimo. Neetiškas tyrėjo elgesys apima duomenų išgalvojimą, klastojimą, iškrypimą bei apgaudinėjimą kolegų, rėmėjų ar visuomenės. Mokslinių tyrimų etikos principai neapsiriboja tik tyrėjo elgesiu – jie taip pat yra tiesiogiai susiję su tyrimo duomenų validumo ir patikimumo užtikrinimu. Laikantis etikos principų, galima pasiekti aukštesnę tyrimų kokybę, o jų nepaisymas gali kelti abejonių dėl rezultatų patikimumo. Tyrimai, vykdyti neatsižvelgiant į etikos reikalavimus, gali ne tik suklaidinti, bet ir pakenkti dalyvių gerovei (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, p. 332–367).

Rupšienė (2007, p. 40-41) kokybinius tyrimus siūlo vertinti pagal tradiciškai išskiriamus požymius validumą ir patikimumą. Siekiant šio tyrimo tikslo tinka tik kokybinis tyrimas, kurio išvados gali būti pagrįstos tik kokybinių duomenų rinkimu ir analize, taigi tik kokybinis tyrimas ir gali būti validus, kai siekiama sudaryti nuomonių, vertinimų, išsakyimų sąrašą. Atliekant kokybinį tyrimą, svarbu, kad tyrimo rezultatai atitiktų realią tiriamą situaciją ir surinktus duomenis. Vidinį tyrimo validumą tyrėja užtikrina jame dalyvaudama pati, naudodama garso įrašymo priemonę (diktofoną), pasirinkdama interviu atlikti ikimokyklinio ugdymo mokykloje, tyrimo dalyviams (9 mokytojai) natūralioje aplinkoje, o interpretuojant ir analizuojant tyrimo duomenis, naudotos autentiškos tyrimo dalyvių citatos. Norint įsitikinti, ar gauti tyrimo rezultatai yra tikslūs, dalyviams pateikta tyrimo ataskaita, siekiant sužinoti, ką jie mano apie tyrimo ataskaitos teisingumą. Vidiniam validumui užtikrinti taip pat taikyta trianguliacija, renkant duomenis iš įvairių šaltinių ir įvairiais būdais (interviu ir dokumentų analizė). Siekiant pateikti šio tyrimo išvadas, leidžiančias skaitytojams suprasti, kur jie gali pritaikyti tyrimo rezultatus, bei detaliai ir išsamiai aprašant tyrimo objektą, taikytus metodus, tyrimo vietą bei tyrėjo vaidmenį, užtikrinamas išorinis šio tyrimo validumas per perkeliamumą.

Užtikrinant, kad tyrimas būtų vykdomas patikimai ir jo rezultatai būtų vertingi bei tinkamai interpretuojami, tyrėjas vadovavosi tyrimo proceso skaidrumo principu, kai visi tyrimo etapai buvo aiškiai dokumentuoti ir nuosekliai aprašyti. Patikimumas padeda įsitikinti, kad gauti duomenys yra realūs. Patikimumo užtikrinimo būdai yra glaudžiai susiję su vidinio validumo užtikrinimo būdais (Rupšienė, 2007, p. 46-48). Taikant šiuos principus, darbo autorė užtikrino, kad tyrimas buvo vykdomas patikimai, o jo rezultatai būtų vertingi bei tinkamai interpretuojami, nurodant, kaip tyrėjas rinko duomenis, bei sudarytų sąlygas aprašymo skaitytojui susidaryti savo nuomonę (Stewart-

Withers ir kt., 2014, p. 61). Šio tyrimo konkrečios DVŠ pedagoginės patirtys suteikia prasmes vienam ar kitam ugdymo fenomenai, padeda pažinti jį iš vidaus bei sudaro sąlygas perkelti į kitą kontekstą, tobulinti ir kurti naujas teorijas (Petruškevičiūtė, 2018, p. 25).

Kokybinio tyrimo atveju rekomenduojama pristatyti tyrėjo santykį su tema, o apribojimų išryškėjimas demonstruoja sąmoningą požiūrį į savo atliekamą darbą bei leidžia skaitytojui susidaryti pilnesnį tyrimo vaizdą. Tyrėjas neturi teisės garantuoti savo tyrimo išvadų ir rekomendacijų teisingumo, nes, pasak Bitino (2006, p. 10), moksliniais tyrimais galima gauti tik mažiau ar daugiau tikėtinus ugdymo reiškinių pažinimo rezultatus. Tyrėja yra tyrinėjamos IU mokyklos vadovė, o mokykla savo veikloje vadovaujasi DVŠ principais paremta strategija, tyrėjos santykis su šia tema yra gana glaudus ir asmeniškai susijęs. Tyrėja aktyviai dalyvauja DVŠ įgyvendinimo procesuose, asmeninis susidomėjimas tema kilo iš siekio užtikrinti mokyklos pažangą darnaus vystymosi srityje. Būdama vadovu, tyrėja turi išsamų supratimą apie mokyklos veiklą ir pedagogų bei mokyklos bendruomenės patirtį, susijusią su DVŠ, o praktinė patirtis padėjo giliau suvokti, kaip DVŠ įgyvendinamas kasdienėje veikloje. Tyrimas gali būti paveiktas tyrėjos asmeniniu įsitikinimu, kad DVŠ ir mokyklos strategija yra veiksmingi, arba tikėjimo, kad mokyklos bendruomenė prisideda prie sėkmingo jos įgyvendinimo. Svarbu pripažinti, kad šis požiūris gali turėti įtakos rezultatų vertinimui, todėl svarbu laikytis objektyvumo ir kritiškai įvertinti savo požiūrį, siekiant užtikrinti tyrimo patikimumą.

## **3.2. Darnaus vystymosi švietimo ikimokyklinio ugdymo mokykloje galimybių tyrimo rezultatų analizė**

### **3.2.1. Tiriamojo objekto kontekstas**

Kokybiniame tyrime labai svarbus tiriamojo objekto kontekstas, nes jis leidžia geriau suprasti, kaip specifinė aplinka ir sąlygos formuoja tyrimo dalyvių patirtis. Šis empirinis tyrimas atliktas Vilniaus lopšelyje-darželyje „Malūnėlis“, kuris turi patvirtintą strategiją, kurioje didelis dėmesys skiriamas darnaus vystymosi principams ir švietimui. Vilniaus lopšelis-darželis „Malūnėlis“ yra viena iš švietimo įstaigų, aktyviai įgyvendinančių DVŠ Lietuvoje, ypatingą dėmesį skiriant ugdytinių darnaus vystymosi kompetencijų ugdymui, siekdama formuoti atsakingus, gamtą gerbiančius ir sąmoningus piliečius. Tyrimo tikslas – išanalizuoti šios įstaigos DVŠ įgyvendinimo galimybes atskleidžiant ikimokyklinio amžiaus vaikų mokytojų patirtis šioje srityje ir jų įtaką ugdymo bei įstaigos veiklai. Vilniaus lopšelis-darželis „Malūnėlis“ – biudžetinė ugdymo įstaiga savo veiklą

pradėjo 2018 metais. Šioje IU mokykloje teikiamas 2-5 metų vaikų ikimokyklinis ir 5-7 metų vaikų priešmokyklinis ugdymas. Mokykla maža, veikia 5 vaikų ugdymo grupės, dirba 34 darbuotojai, iš jų 12 yra kvalifikuoti IU mokytojai. Lopšelis-darželis nuo 2019 metų dalyvauja SVJC iniciuotoje programoje „Darni mokykla“ (nuo 2023 m. „Darnus darželis“), kurios tikslas – sutelkti mokyklų bendruomenes Jungtinių Tautų DV darbotvarkės 2030 tikslų įgyvendinimui, integruojant DVŠ klausimus į visas mokyklos gyvenimo sritis, įskaitant valdymą, mokymo ir mokymosi procesus, ugdymo turinio planavimą, personalo gebėjimų stiprinimą ir visas kasdienes veiklas. Lopšelis-darželis „Malūnėlis“ dalyvaudamas šioje programoje kiekvienais metais sudaro „darnią komandą“ iš 7-9 aktyviausių DV srityje bendruomenės narių (pedagogų, administracijos, techninio personalo, vaikų tėvelių). Darni mokyklos komanda rengia veiksmų planą metams ir pristato SVJC, įgyvendiną suplanuotas ir spontaniškai kylančias DVŠ idėjas, teikia SVJC plano įgyvendinimo ataskaitą. Programoje dalyvaujančios ugdymo įstaigos vertinamos pagal pateiktus kriterijus taškais bei pagal jų kiekį apdovanojamos atitinkamais sertifikatais: Žaliu, Sidabrinu ir Auksiniu. Vilniaus lopšelis-darželis 2023 metais buvo apdovanotas Auksiniu sertifikatu, kuris parodo, kad ugdymo įstaiga padarė didelę pažangą įgyvendindama DV iniciatyvas ir yra lyderė nacionaliniu mastu. 2023 metų pradžioje mokykla pradėjo kurti naują 5 metų strategiją, buvo atlikta visos bendruomenės apklausa, kurioje respondentai galėjo teikti pasiūlymus dėl lopšelio-darželio vizijos, prioritetinių krypčių ir pagrindinių tikslų. Visus metus vyko bendruomenės diskusijos, aptariami susitarimai ir priimami sprendimai dėl svarbiausių strategijos uždavinių ir galimų įgyvendinimo priemonių. Metų pabaigoje įstaigos taryba pritarė lopšelio-darželio vizijai „Darni ugdymo įstaiga, formuojanti ekologinę kultūrą ir sveiką gyvenseną“, kurios įgyvendinimas galimai palietė visas įstaigos veiklos sritis. Tais pačiais 2023 metais prasidėjo mokyklos rekonstrukcijos darbai, kurių metu bus padidintas vaikų grupių skaičius, darželis taps modernesnis ir energetiškai efektyvesnis bei pritaikytas žmonėms su negalia. 2024 metais įstaiga įsitraukė į darbotvarkės „Tvari mokykla 2030“ (Darbotvarkė) įgyvendinimą, siekiant, kad iki 2030 metų visos Lietuvos mokyklos taptų tvariomis.

### **3.2.2. Ikimokyklinio ugdymo mokyklos dokumentų analizės rezultatai ir interpretacija**

Tyrimas buvo pradėtas atliekant dokumentų turinio analizę. Turinio analizės metodas sudarė galimybę tirti dokumentų teksto temas ir reikšmes, sistemingumo ir objektyvumo parametrus, analizuojant jų kiekybinius bei kokybinius aspektus. Atliekant dokumentų turinio analizę dėmesys sutelktas į tai, kaip DVŠ tikslai ir principai yra integruoti į ugdymo veiklą, analizuojama, kaip ugdymo uždaviniai, priemonės ir veiklos, skirtos plėtoti DVŠ, atitinka nacionalinėms ir tarptautinėms gairėms. Siekiant išsiaiškinti, kaip lopšelyje-darželyje „Malūnėlis“ įgyvendinamas

DVŠ, buvo atlikta įstaigos IU programos, strateginio plano, metinių planų, savivaldos posėdžių protokolų bei vadovo ataskaitų analizė. Šių dokumentų analizė leis atskleisti, kaip organizuojama ugdymo veikla, kokie tikslai keliami ir kokios galimybės egzistuoja plėtojant DVŠ. Analizuojant planavimo dokumentus, buvo siekiama atskleisti, kaip darnaus vystymosi tikslai ir principai yra integruoti į kasdienę lopšelio-darželio veiklą.

**Vilniaus lopšelio-darželio „Malūnėlis“ ugdymo programa** „Malūnėlio sparnai“ apibrėžia įstaigos ugdymo filosofiją, tikslus, metodus ir vertybes, kuriomis remiamasi ikimokyklinio ugdymo procese ir parengta atsižvelgiant į geografinius, istorinius, kultūrinius, socialinius regiono ypatumus. Dokumente pabrėžiama, kad humanistinės filosofijos ir vertybinių nuostatų formavimas(is) integruojamas į visą ugdymo(si) turinį, pabrėžiama ekologinio ugdymo svarba. Programoje numatyta praktinė gamtosaugos veikla, kurią įgyvendina visa darželio bendruomenė. Pvz., vaikai dalyvauja edukacinėse veiklose, vykstančiose gamtoje, įgyvendinant ilgalaikį mokyklos projektą „Mes – Gamtos vaikai“. „Ugdomasis procesas orientuotas į praktinę gamtosauginę veiklą, skatinančią įstaigos bendruomenės darnumą, tvarumą“ (IU programa „Malūnėlio sparnai“, 2022). Programoje akcentuojamas DV principų integravimas į vaikų socialinį ir emocinį ugdymą. Vaikai mokosi vertybių, tokių kaip pagarbą gamtai, atsakingumas ir bendruomeniškumas, kurios stiprina darnaus vystymosi sampratą ir įgyvendinimą kasdieniame gyvenime. Programoje galima išvelgti sąsajų su nacionalinėmis ir tarptautinėmis darnaus vystymosi gairėmis: akcentuojamas aplinkosauginis ir ekologinis ugdymas, kuris atitinka globaliems darnaus vystymosi tikslams, ypač DVT 4 (Kokybiškas švietimas) ir DVT 13 (Klimato kaitos mažinimas). Veiklos (gamtos stebėjimai natūralios gamtos aplinkoje, ekologiniai projektai, aplinkosauginės akcijos) atspindi darželio įsipareigojimą ugdyti vaikų ekologinį sąmoningumą ir atsakingą elgesį su aplinka. Programos dėmesys tokioms sritims, kaip atliekų rūšiavimas, dalyvavimas „Darnios mokyklos“ programoje bei kasdienės veiklos darželio kieme ar miške, kur vaikai turi galimybę stebėti, pažinti, auginti, prižiūrėti, tyrinėti, eksperimentuoti, diskutuoti ir kurti, atitinka aplinkos apsaugos, visuomenės sveikatos ir DVŠ darnaus vystymosi prioritetams bei rodo darželio aktyvų dalyvavimą DV skatinime. Norint įvertinti, ar dokumentas tinkamai atliepia visas tris pagrindines DV dimensijas – ekologinę, socialinę ir ekonominę – kritiškai pažvelgta į tai, kaip šios sritys integruotos programos turinyje (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. *Darnaus vystymosi dimensijų raiška ikimokyklinio ugdymo programoje „Malūnėlio sparnai“.*

<b>EKOLOGINĖ DIMENSIJA</b>	<b>SOCIALINĖ DIMENSIJA</b>	<b>EKONOMINĖ DIMENSIJA</b>
Programa yra stipri: ekologinių projektų, aplinkosaugos veiklų ir vaikų gamtosauginio sąmoningumo skatinimas atitinka tiek	Atspindi elementus: dėmesys bendruomeniškumui, grupinėms veikloms, bendravimo įgūdžių ugdymui, vaikų emociniam intelektui,	Nėra tiesiogiai nagrinėjama: yra tam tikrų užuominų apie atsakingą vartojimą (pavyzdžiui, atliekų mažinimas), programoje

nacionalines, tiek tarptautines DVŠ gaires.	dialogui tarp vaikų ir suaugusiųjų. Socialinio teisingumo, lyčių lygybės, įvairovės ir socialinės įtraukties klausimai programoje nėra plačiai išplėtoti.	trūksta aiškesnio ekonominio ugdymo, kuris galėtų būti integruotas į kasdienes veiklas.
---	---	---

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Vilniaus lopšelio-darželio „Malūnėlis“ IU programą (2022).

Vilniaus lopšelio-darželio „Malūnėlis“ ugdymo programa „Malūnėlio sparnai“ orientuota į ekologinę dimensiją. Programoje daug dėmesio skiriama aplinkosauginiam ugdymui, ekologiniams projektams, gamtosaugos veikloms, kurios ugdo vaikų atsakomybę ir sąmoningumą gamtos išteklių tausojimui. Socialinėje dimensijoje akcentuojamos tokios vertybės, kaip bendruomeniškumas, atsakingumas ir pagarba aplinkai. Ekonominė dimensija programoje nėra tiesiogiai nagrinėjama, nors yra užuominų apie atsakingą vartojimą ir išteklių tausojimą.

Programoje galima išvelgti tam tikrą transformacinio švietimo, kuris siekia ne tik žinių perteikimo, bet ir giluminio vertybinio bei elgsenos pokyčio, kuris skatina asmens sąmoningumą, įsitraukimą į visuomenės ir aplinkos problemas bei aktyvų dalyvavimą jų sprendime, apraiškų. Transformacinio švietimo raiška programoje:

- Gamtosaugos ir ekologijos veiklos skatina vaikų vertybių transformaciją – nuo pasyvaus stebėtojo iki aktyvaus aplinkosaugos dalyvio.
- Socialinės vertybės yra svarbios formuojant vaiko socialinį sąmoningumą ir kritinį mąstymą. Programoje yra pabrėžiamos bendruomeniškumo, atsakomybės, pagarbos gamtai ir kitam žmogui vertybės, vaikai mokomi bendradarbiauti, išreikšti savo nuomonę ir diskutuoti su kitais, kas yra transformacinio švietimo dalis.
- Praktinis patirtinis mokymasis integruojamas skatinant vaikus tiesiogiai tyrinėti gamtą, dalyvauti eksperimentuose, stebėti gamtos procesus, kas padeda vaikams suprasti teorinių žinių praktinį pritaikymą bei skatina elgsenos pokyčius.
- Vertybinis ugdymas plėtojamas skiriant dėmesį vaikų emocinio intelekto, empatijos ir pagarbos kitų nuomonėms, gebėjimo reflektuoti savo veiksmus ir prisiimti atsakomybę už savo aplinką ugdymui.

Programoje „Malūnėlio sparnai“ rekomenduojama naudoti įvairius metodus, kurie skatina vaikų saviraišką, aktyvų dalyvavimą ir praktinį mokymąsi, padeda ugdyti vaikų kritinį mąstymą, kūrybiškumą bei atsakingą požiūrį į aplinką ir visuomenę. Pagrindiniai metodai, kurie rekomenduojami programoje, yra nurodyti paveikslėlyje (žr. 6 pav.).

<b>ŽAIDIMAI</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• pagrindinė veikla</li> <li>• ugdomas kūrybiškumas, bendradarbiavimas, problemų sprendimas ir emocinis intelektas</li> </ul>
<b>PATIRTINĖ VEIKLA</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• vaikai mokosi per tiesioginę patirtį</li> <li>• dalyvauja eksperimentinėse veiklose ir tyrinėjimuose</li> </ul>
<b>PROJEKTINĖ VEIKLA</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• ilgalaikiai projektai</li> <li>• trumpalaikiai projektai</li> </ul>
<b>EKSKURSIJOS IR VEIKLOS GAMTOJE</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• edukacinės veiklos gamtoje</li> <li>• aplinkos stebėjimas, žygiai</li> <li>• sportas gamtoje</li> </ul>
<b>KŪRYBINĖ VEIKLA</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• skatinamas vaikų kūrybiškumas ir meninė saviraiška</li> <li>• meno projektai ir kūrybinės dirbtuvės</li> </ul>
<b>BENDRADARBIAVIMAS</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• tėvų įtrevimas į ugdymo procesą</li> <li>• stiprinamas ryšys tarp vaikų, šeimos ir ugdymo įstaigos</li> </ul>
<b>DISKUSIJOS IR DIALOGAS</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• gebėjimas reikšti savo mintis ir klausytis kitų</li> <li>• stiprinamas dialogas tarp vaikų ir suaugusiųjų</li> </ul>

6 pav. IU metodų raiška programoje „Malūnėlio sparnai“. Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal IU programa „Malūnėlio sparnai“ (2022).

Visi šie programoje rekomenduojami metodai ne tik skatina vaikų asmeninį tobulėjimą, bet yra tinkami DVŠ galimybių plėtojimui ikimokyklinio ugdymo mokykloje.

Vilniaus lopšelio-darželio „Malūnėlis“ programa „Malūnėlio sparnai“ stipriai atliepia ekologinę dimensiją, tačiau socialinei ir ekonominei dimensijoms skiriama per mažai dėmesio. Programa turi transformacinio švietimo apraiškų ekologinio ir socialinio ugdymo srityse, ypatingai skatinant praktinį dalyvavimą gamtosaugos veiklose ir ugdant bendruomeniškumo vertybes, tačiau neapima viso plataus darnaus vystymosi temų spektro. Programoje rekomenduojami metodai skatina vaikų patirtinį mokymąsi, kūrybiškumą, žaidimą, gamtos pažinimą ir bendradarbiavimą su bendruomene, siekiant ugdyti atsakingus, aplinką gerbiančius piliečius. Kaip ir visos Lietuvos ikimokyklinio ugdymo įstaigos Vilniaus lopšelis-darželis „Malūnėlis“ iki 2025 metų rugsėjo 1 d. ruošiasi atnaujinti programą pagal „Ikimokyklinio ugdymo programų rengimo gaires“ (2023), pasirenkant mokyklai aktualius ugdymosi kontekstus ir išlaikant mokyklos savitumą.

**Vilniaus lopšelio-darželio „Malūnėlis“ 2024-2028 m. strateginio veiklos plano (2023) tikslas** – „numatyti vystymosi kryptį ir prioritetus, siekiant ugdymo kokybės, planuojant kaitos pokyčius“. Dokumente teigiama, kad rengiant 2024 – 2028 m. strateginį planą, buvo orientuojamasi į Europinius standartus ir šiuolaikinės Lietuvos visuomenės poreikius, siekiant įgyvendinti švietimo iššūkius bei užtikrinti ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo(si) kokybę, vadovaujantis demokratiškumo ir atvirumo principais. Tikimasi, kad strategijos tikslų įgyvendinimas suburs

bendruomenės narius komandiniam darbui, siekiant tobulinti mokyklos veiklą. Taip pat konstatuojama, kad rengiant planą vadovautasi 2023 m. kovo mėnesį atliktos bendruomenės apklausos „Dėl lopšelio-darželio strategijos kūrimo“ išvadomis, Vilniaus miesto 2020-2030 m. strateginiu planu, lopšelio-darželio veiklos įsivertinimo rezultatais ir veiklos ataskaitomis (2021-2022 m.), remtasi įstaigos ir pedagogų tarybų, vaiko gerovės komisijos posėdžių ir tėvų susirinkimų protokolų medžiaga, atsižvelgta į turimus žmogiškuosius ir materialinius išteklius. Vilniaus lopšelio-darželio „Malūnėlis“ strateginio plano pradžioje išvardintos nuolat vykdomos mokyklos veiklos priemonės, kuriuose lengvai išvengiama įvairiapusiškas darnaus vystymosi švietimo integravimas. Programa „Darni mokykla“ bei ilgalaikis projektas „Mes – Gamtos vaikai“ tiesiogiai ugdo aplinkosauginį sąmoningumą ir atsakingumą, skatinant vaikus dalyvauti gamtosaugos veiklose. Programos, „Zipio draugai“ ir „Kimochi“, padeda vaikams ugdyti socialinius ir emocinius gebėjimus, o tai atliepia socialinę DV dimensiją. STEAM metodikos taikymas skatina kūrybiškumą, problemų sprendimą ir kritinį mąstymą, ugdant vaikų gebėjimus ateityje spręsti darnaus vystymosi problemas. Vaikų fizinei sveikatai stiprinti taikoma S. Kneipo metodika, tai rodo, kad mokykloje rūpinamasi sveika gyvensena ir socialine gerove ir atliepia DV sveikatos skatinimo tikslus. Dalyvavimas Europos Sąjungos ir Žemės ūkio ministerijos remiamose programose, tokiose kaip „Pienas vaikams“ ir „Vaisių vartojimo skatinimas mokyklose“, pabrėžia atsakingą vartojimą ir sveikos mitybos įpročius, kurie susiję tiek su ekologiniu, tiek su socialiniu aspektu. Kaip strateginio plano vizija, misija, vertybės, tikslai ir uždaviniai atitinka DVŠ principus parodyta 9 lentelėje (žr. 9 lentelę).

9 lentelė. Tiriamos IU mokyklos strategijos atitikimo DVŠ principams analizė.

STRATEGIJOS DALIS	ANALIZĖ
Vizija	„Darni ugdymo įstaiga, formuojanti ekologinę kultūrą ir sveiką gyvenseną“ – tiesiogiai atitinka DVŠ pagrindines dimensijas: ekologinę ir socialinę.
Misija	„Ikimokyklinio ugdymo įstaiga, kuri atsižvelgdama į vaikų, šeimos poreikius ir susitarimą su bendruomene teikia kokybiškas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paslaugas, stiprina pagarbą įvairovei, žmogaus teisėms bei aplinkai“ – pabrėžia įtraukįjį ugdymą, socialinį teisingumą ir pagarbą įvairovei, žmogaus teisėms bei aplinkai, t. y. įtraukia ekologinį ir socialinį DVŠ aspektus.
Vertybės	„Vaikystė – nepakartojama žmogaus gyvenimo vertybė, o kiekvienas vaikas yra unikalus“ – pabrėžiamas individualus požiūris į vaiko ugdymą, tai sudaro socialinį ir įtraukų ugdymo aspektą, kuris atitinka DVŠ principus.
Tikslai	1. „Kokybiškas ugdymas darniam vystymuisi“ – pabrėžia kokybišką ugdymą, orientuotą į vaikų gebėjimus, kurie padės jiems tapti atsakingais, darnaus vystymosi siekiančiais piliečiais. Šis tikslas yra tiesioginis DVŠ principų įgyvendinimo siekis. 2. „Darni aplinka – vaikų sveikatai“ – tikslas orientuotas į sveikos gyvensenos skatinimą ir vaiko gerovės užtikrinimą per harmoningą, sveiką aplinką, tai atitinka ekologinę ir socialinę dimensijas.
Uždaviniai	1. „Integruoti darnaus vystymosi švietimo klausimus į visas darželio

	<p><i>gyvenimo sritis</i>“ – įsipareigojimas integruoti DVŠ į visas darželio veiklas, užtikrinant, kad DVŠ principai būtų esminė ugdymo ir darželio veiklos dalis, tai atitinka holistinį DVŠ požiūrį, kuris siekia įtraukti DV principus į visą ugdymo procesą.</p> <p>2. „<i>Skatinti fizinį aktyvumą ir sveiką gyvenseną</i>“ – tiesiogiai atitinka DVŠ socialinę dimensiją, pabrėžiant sveikatos ir gerovės skatinimą, tai yra svarbus DV aspektas.</p> <p>3. „<i>Užtikrinti įtraukiojo ugdymo(si) įgalinimą darnioje aplinkoje</i>“ – įtrauktis ir dėmesys kiekvienam vaikui atitinka DVŠ siekį sukurti teisingą ir lygiavertę visuomenę.</p> <p>4. „<i>Kurti patrauklią, šiuolaikišką, atitinkančią vaikų poreikius ugdymo(si) aplinką</i>“ – siekiama sukurti aplinką, kuri būtų pritaikyta vaikų poreikiams, o kartu skatintų darnią ir tvarią plėtrą, tiek architektūrinėje, tiek ugdymo aplinkoje.</p>
--	--

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Vilniaus lopšelio-darželio „Malūnėlis“ 2024-2028 metų strateginį planą.

Strateginio plano vizija, misija, vertybės, tikslai ir uždaviniai ypatingą dėmesį skiria ekologiškai ir socialinei dimensijoms, kurios yra įtrauktos į ugdymo procesą ir bendruomenės veiklas, tai aiškiai atitinka DVŠ principus. Analizuojant strateginio plano uždavinių įgyvendinimo priemones, paaiškėjo, kad jos atitinka tris pagrindines darnaus vystymosi dimensijas: ekologinę, socialinę ir ekonominę (žr. 10 lentelę).

10 lentelė. *Strateginio plano uždavinių įgyvendinimo priemonių analizės rezultatai.*

<b>EKOLOGINĖ DIMENSIJA</b>	<b>SOCIALINĖ DIMENSIJA</b>	<b>EKONOMINĖ DIMENSIJA</b>
Gamtamokslinis ir aplinkosauginis ugdymas	Bendruomenės švietimas DV klausimais	Išteklų valdymas
Atliekų rūšiavimas	Socialinės ir emocinės sveikatos ugdymas	Tvarus vartojimas, atsakingas priemonių pasirinkimas
Tvarios priemonės	Teigiamas emocinis mikroklimatas	Energijos ir vandens taupymas
Aplinkos modernizavimas	Įtraukioji ugdymo aplinka	Modernių ugdymo procesų taikymas
Žaliųjų erdvių įrengimas	Socialinių partnerystės plėtra	Inovatyvių priemonių įsigijimas
Antrinis žaliavų panaudojimas, perdirbimas	Bendruomeniškumas ir tradicijų puoselėjimas	
Vaikų fizinis aktyvumas		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Vilniaus lopšelio-darželio „Malūnėlis“ 2024-2028 metų strateginį planą.

Vilniaus lopšelio-darželio „Malūnėlis“ strateginio plano priemonių planas yra suderintas su DVŠ principais ir parodo įstaigos įsipareigojimą kurti darnesnę ugdymo aplinką, skatinančią vaikų ekologinį sąmoningumą, socialinį teisingumą bei fizinį ir psichologinį sveikatingumą. Ekologiniai sprendimai dėl išteklių taupymo ir perdirbimo, socialinė atsakomybė ir rūpinimasis fizine bei



psichologine sveikata, taip pat ugdymo inovacijos sudaro pagrindą ugdyti darnius piliečius. Tačiau ekonominei dimensijai galėtų būti skiriama daugiau dėmesio, įtraukiant dar platesnį atsakingo vartojimo ir ekonominio raštingumo aspektą.

Strateginiame plane numatyti tikslų pasiekimo ir uždavinių įgyvendinimo rodikliai, kurie aiškiai parodo įstaigos įsipareigojimus siekti DVŠ tikslų per konkrečius veiksmus ir matavimus. Plane numatyta, kad DVŠ bus integruojamas į visas darželio gyvenimo sritis: ugdymo programas, planavimą, renginius, pirkimų planavimą ir kasdienį gyvenimą. Siekiama užtikrinti, kad darnumo temos būtų įtrauktos į ugdymo veiklas. Rodikliai rodo siekį, kad DV švietime ir veiklose, kompetencijų tobulinimo mokymuose dalyvautų vis daugiau bendruomenės narių, o organizuojamų projektų ir renginių skaičius kasmet augtų. Taip pat numatyta, stiprinant vaikų ir bendruomenės sveikatos raštingumą, skatinti fizinį aktyvumą ir sveiką gyvenseną, tobulinti mokytojų kompetencijas šioje srityje, didinti fizinio aktyvumo veiklų įvairovę bei modernizuoti atitinkamą infrastruktūrą. Strategija numato įtraukios aplinkos kūrimą ir palaikymą, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko poreikius, mikroklimato gerinimą, vaikų pasiekimų individualizavimą ir darbuotojų kvalifikacijos kėlimą. Po rekonstrukcijos sukurta infrastruktūra bus tvari ir moderni, atsižvelgianti į energijos, vandens ir kitų išteklių energetiškai efektyvų naudojimą. Apibendrinant atliktą strateginio plano turinio analizę galima teigti, kad:

- Ekologinė dimensija yra aiškiai integruota į ugdymo veiklas, skatinant vaikų ekologinį sąmoningumą ir gamtosauginius įgūdžius.
- Socialinė dimensija atsiskleidžia akcentuojant bendruomeniškumą, įtrauktį, socialinį teisingumą ir vaikų emocinės bei fizinės sveikatos stiprinimą. Įstaiga ugdo vaikus vertybiniu pagrindu, kuris atliepia nacionalinius ir tarptautinius DVŠ socialinio aspekto tikslus.
- Ekonominė dimensija, nors ir ne taip aiškiai akcentuojama, kaip ekologinė ir socialinė, vis dėlto yra įtraukta į įstaigos veiklas per atsakingo vartojimo bei išteklių valdymo aspektus kasdienėje veikloje.

Strateginis planas atitinka globalius darnaus vystymosi tikslus, ypač DVT 4 (Kokybiškas švietimas), DVT 13 (Klimato kaitos mažinimas), bei atitinka tiek nacionalinę švietimo politiką, tiek tarptautinius darbotvarkės 2030 tikslus.

Atliekant **Vilniaus lopšelio-darželio „Malūnėlis“ 2022 – 2024 metų veiklos planų turinio analizę**, buvo siekiama išsiaiškinti, kaip DVŠ tikslai ir principai yra integruoti į ugdymo veiklą bei kaip jie atitinka nacionalines ir tarptautines darnaus vystymosi gaires. Dokumentuose apibrėžti konkretūs tikslai, uždaviniai ir priemonės, kurie skirti ugdymo kokybės gerinimui bei darnaus vystymosi principų integracijai. Pavyzdžiui, vienas iš 2024 metų veiklos plano tikslų yra „darnaus vystymosi švietimo principų integravimas į visas lopšelio-darželio veiklos sritis“ (3 tikslas) apima bendruomenės švietimą darnaus vystymosi klausimais, sistemingą darnumo temų įtraukimą į grupių

veiklos planavimą, ugdymo veiklas, projektų rengimą ir vykdymą šia tema. Analizuojant kokybinius dokumento aspektus, pastebėta, kad DVŠ yra giliai integruotas į įvairias ugdymo veiklas, daug dėmesio skiriama ekologiniam ugdymui, socialiniam teisingumui ir sveikos gyvensenos skatinimui. Atlikus Vilniaus lopšelio-darželio „Malūnėlis“ 2022 – 2024 metų veiklos planų ir veiklos ataskaitų lyginamąją turinio analizę, numatytų veiklų ir jų realizavimo per ataskaitinius metus palyginimą bei siekiant įvertinti, kaip planuotos veiklos įgyvendinamos ir kokie rezultatai pasiekiami, ekologinės, socialinės ir ekonominės veiklos buvo suskirstytos kaip parodyta 11 lentelėje (žr. 11 lentelę).

11 lentelė. IU mokyklos 2022 – 2024 metų veiklos planų ir veiklos ataskaitų lyginamoji analizė.

2022 metais			
DOKUMENTAS	EKOLOGINĖS VEIKLOS	SOCIALINĖS VEIKLOS	EKONOMINĖS VEIKLOS
METŲ VEIKLOS PLANAS	Dalyvavimas ekologiniuose projektuose („Darni mokykla“, „Sveikatiada“, „Mes – gamtos vaikai“). Ugdymas lauko erdvėse, sportas lauke, sporto renginiai, mankštos vaikams, darbuotojų fizinis aktyvumas. Taikoma S. Kneipo metodika. Aplinkos tvarkymo ir higienos normų laikymasis. Atliekų rūšiavimas („Kamštelių vėjus“). Edukaciniai renginiai gamtosaugos tema. Veiklos darželio darže.	Bendruomenės renginių organizavimas ir tradicijų puoselėjimas. Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais (mokyklos, darželiai, vietos bendruomenė). Individualios pagalbos teikimas vaikams ir šeimoms. Specialiųjų ugdymo poreikių atpažinimas. Socialinio-emocinio ugdymo programų „Kimochi“ ir „Zipio draugai“ vykdymas.	Energijos ir išteklių taupymas. Aprūpinimas tvariomis ugdymo priemonėmis. Užtikrintas vaikų aprūpinimas maistu per ES programas. Efektyvus išteklių valdymas ir perdavimas perdirbti.
VEIKLOS ATASKAITA	Dalyvavimas darnaus vystymosi programoje „Darni mokykla“ (sidabrinis diplomai). Vykdomi ilgalaikiai projektai „Mes – Gamtos vaikai“, „Sveikatiada“. Ekologinės edukacinės išvykos, („Plastiko kelias“, paukščių stebėjimai ir kt.).	Dalyvavimas programose „Zipio draugai“, „Kimochi“. Projektai „Be patyčių“, solidarumo bėgimas „Gelbėkite vaikus“. Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais („Sostinės krepšinio mokykla“, futbolo klubas „Riteriai“). Kūrybiniai projektai ir parodos. Tėvų ir vaikų dalyvavimas bendruose	Efektyvi finansų kontrolė ir išteklių naudojimas. Dalyvavimas ES programose „Pienas vaikams“ ir „Vaisių vartojimo skatinimas mokyklose“. Racionalus lėšų paskirstymas ugdymo ir mokymo poreikiams (ataskaitų sudarymas). Atsakingas išteklių valdymas, siekiant efektyvumo ir išteklių

	<p>Sistemiškai taikoma S. Kneipo metodika. Atliekų rūšiavimas, išteklių mažinimas ir perdavimas perdirbti. Ekologiniai renginiai (inkilų kėlimo akcija ir kt.).</p> <p>Organizuojami sveikatinimosi žygiai ir fizinio aktyvumo veiklos.</p> <p>Atliktas įstaigos atliekų auditas.</p>	<p>kūrybiniuose projektuose, parodose, akcijose.</p> <p>Socialinė atsakomybė, dalyvavimas labdaros ir paramos fonduose („Mamų unija“, paramos gyvūnų prieglaudai akcijos).</p>	<p>taupymo veiklos organizavime.</p>
2023 metais			
DOKUMENTAS	EKOLOGINĖS VEIKLOS	SOCIALINĖS VEIKLOS	EKONOMINĖS VEIKLOS
METŲ VEIKLOS PLANAS	<p>Projektas „Mes gamtos vaikai“.</p> <p>Programos „Darnus darželis“ veiklos.</p> <p>Rūšiavimo veiklos (elektronikos, baterijų surinkimas).</p> <p>Švaros akcijos, skirtos miškų ir aplinkos tvarkymui.</p> <p>Medžių sodinimo akcija („Darnios Kalėdų eglutės iš vazonų“).</p> <p>Patirtinė aplinkosauginė veikla „Paukščių globa“.</p> <p>Vaikų gamtamoksliniai tyrimai drauge su gamtos tyrimų centro mokslininke (vandens, pievos gyventojų).</p> <p>Sudaromos sąlygos efektyviam rūšiavimui.</p>	<p>Mokytojų kompetencijų tobulinimas darbe su vaikais, turinčiais specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP).</p> <p>Vaikų socialinių emocinių įgūdžių ugdymas per programą „Pozityvus auklėjimas kiekvienai dienai“.</p> <p>Prevencinės emocinio-socialinio intelekto ugdymo programos („Zipio draugai“, „Kimochi“).</p> <p>Asmeninės vaiko pažangos ir asmenybės ūgties stebėjimo sistemos kūrimas.</p> <p>Mikroklimato tyrimas ir gerinimas darželio bendruomenėje.</p> <p>Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais.</p>	<p>Finansinio raštingumo mokymai administracijos darbuotojams.</p> <p>Atsakingas išteklių valdymas.</p> <p>Antrinių žaliavų ir panaudoto popieriaus naudojimas užsiėmimų metu.</p> <p>Įsigytas mikrobiologinis maisto atliekų kompostavimo įrenginys.</p> <p>Prie mokyklos įrengta dviračių parkavimo aikštelė.</p>
VEIKLOS ATASKAITA	<p>Projekto „Mes – Gamtos vaikai“ įgyvendinimas.</p> <p>Dalyvavimas programoje „Darnus darželis“ (veiklos įvertintos „Auksiniu diplomu“).</p>	<p>Vaikų emocinės savijautos stiprinimui vykdomos „Kimochi“ ir „Zipio draugai“ programos.</p> <p>Programos „Be patyčių 2023“, „Autizmo diena“, „Draugo diena“.</p>	<p>Efektyviai planuojami ir panaudojami finansiniai ištekliai, gerinant švietimo paslaugų kokybę.</p> <p>Sumažintas popieriaus vartojimas (25%),</p>

	<p>Rūšiavimas, baterijų, sugedusios elektronikos surinkimas ir išvežimas.</p> <p>Medžių sodinimo akcija – sodiname Kalėdines eglutes iš vazonų.</p> <p>Edukacinės išvykos į Pavilnių ir Verkių regioninį parką.</p> <p>Aplinkos tvarkymas ir švaros akcijos.</p> <p>Vaikų mokslinių tyrimų pristatymas (stendas vietos bendruomenei, straipsnis visuomenei).</p>	<p>Bendruomenės mikroklimato gerinimas, apklausos ir mikroklimato tyrimas.</p> <p>Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais (Vilniaus sveikatos biuras, Balsių progimnazija, Gamtos tyrimų centras ir kt.).</p>	<p>energijos ir vandens taupymas (10%).</p>
2024 metais			
DOKUMENTAS	EKOLOGINĖS VEIKLOS	SOCIALINĖS VEIKLOS	EKONOMINĖS VEIKLOS
METŲ VEIKLOS PLANAS	<p>Dalyvavimas programoje „Darnus darželis“.</p> <p>Projektas „Mes rūšiuojame“.</p> <p>Respublikinis konkursas „Žalioji palangė“.</p> <p>Aplinkosauginės viktorinos („Augalų ir vabzdžių pasaulyje“ ir kt.).</p> <p>Gamtos stebėjimai ir žygiai gamtinėje aplinkoje („Vaišės miško gyventojams“, „Žolinių vaistažolių kavinė miške“ ir kt.).</p> <p>Edukacinės išvykos ekologinėmis temomis (prie Naujųjų Verkių ežero ir kt.).</p> <p>Akcijos: Pasaulinė vandens diena, „Darom“.</p> <p>Buityje iš dalies naudojamas lietaus vanduo.</p>	<p>Tarptautinė draugo diena.</p> <p>Socialinės gerumo akcijos: „Pyragų diena“</p> <p>Socialinės akcijos: „Skirtingos kojines“, Autizmo supratimo diena.</p> <p>Prevencinės emocinio-socialinio intelekto ugdymo programos („Zipio draugai“, „Kimochi“).</p> <p>Prevencinių veiklų ciklas („Esame saugūs“, „Aš ir emocijos“ ir kt.).</p> <p>Sąmoningumo didinimo mėnuo „Be patyčių 2023“.</p> <p>Bendradarbiavimas su Pavilnių ir Verkių regioninių parkų lankytojų centru ir direkcija.</p> <p>Šeimos šventės.</p> <p>Tolerancijos diena.</p> <p>Bendruomenės apklausos: dėl lankstaus vaikų poilsio lopšelyje-</p>	<p>Maisto švaistymo mažinimo projektas „Žiedinė ekonomika vaikų darželyje“ (maisto perdirbimo įrenginys).</p> <p>Tvarumo mokymai bendruomenei.</p> <p>Pastato ir lauko erdvių rekonstrukcija (energetinis efektyvumas, naudojamos tvarios medžiagos 50 %).</p> <p>Tvarių išteklių naudojimas įstaigos veikloje.</p> <p>Dalyvavimas ES remiamose programose „Pienas vaikams“ ir „Vaisių vartojimo skatinimas“.</p> <p>Vaikų loginio mąstymo edukacinis projektas „Šimtmečio vaikai 2023“.</p> <p>Interaktyvios mokymo(si) priemonės „Voriukas“ naudojimas.</p>

	<p>Tradicinė Inkilų kėlimo šventė. Konkursas „Žemė – mūsų namai”. Projektas „Samanų sala“. Sveikatingumo ir fizinio aktyvumo: Sveikuolių piknikas, Lietuvos mažųjų žaidynių projektas, „Bėgimas su trispalve“, darželinukų krepšinio čempionatas, vaikučių miško maudynės. Parengta STEAM programa. Eko dirbtuvės.</p>	<p>darželyje, apie priešmokyklinio ugdymo kokybę, mikroklimato tyrimas, ugdymo kokybės. Patobulinta Vaiko gerovės komisijos veikla. Bendruomenės švietimas pagarbos ir tolerancijos, pozityvaus auklėjimo, sveikos gyvensenos.</p>	<p>Efektyviai naudojami IKT ugdymo procese: SMART lentos, robotukai „Bee-Bots“, išmanusis STEAM robotukas „Qobo“, „Photon“, planšetiniai kompiuteriai, išmanieji mikroskopai.</p>
<p>VEIKLOS ATASKAITA</p>	<p>Gamtos pažinimo veiklos netradicinėse erdvėse ir išvykose. Patvirtinta STEAM ugdymo lopšelio-darželio programa. Įvykdytas fizinio aktyvumo ir sveikos gyvensenos skatinimo planas. Vykdomas projektas „Žiedinė ekonomika vaikų darželyje“, sprendžiama maisto švaistymo problema. Tikslinė grupė – 100% vaikų ir darbuotojų, netiesioginė – vaikų ir darbuotojų šeimos. Inicijuotas ir vykdomas projektas „Samanų sala“ (bioįvairovės išsaugojimas). Įstaigoje naudojamos aplinkai ir sveikatai nepavojingos valymo priemonės. Atliktas vidaus oro kokybės tyrimas.</p>	<p>Mokytojų patirties sklaida ir bendradarbiavimas („Ikimokyklinio ugdymo veiklos organizavimas, sudarant prielaidas pažangioms veikloms ir vaiko individualių galių plėtočiai“). Įtraukties realizavimas taikant universalus dizaino mokymuisi prieigą. Įtraukiosios lyderystės, orientuotos į kiekvieno asmens vertės pripažinimą mokymai (60% narių). Nustatoma ir teikiama švietimo pagalba. Mikroklimatą įstaigoje kaip „labai geras“ vertinančių bendruomenės narių dalis – 70%. Savivaldos institucijos dalyvauja įgyvendinant pokyčius. Įstaigos tradicijas kuria ir palaiko 90% narių. 20% aiškiai įvardytų, kaip „darnaus</p>	<p>Suformuota IU programos atnaujinimo komandą, mokymai (70% mokytojų). Viešųjų žaliųjų pirkimų planų vykdymas ir lėšų paskirstymas. Patobulintos finansinio raštingumo kompetencijos (mokymai). Gerinama ir modernizuojama vaikų ugdymo ir darbo vietos aplinką. Vykdomas projektas „Žiedinė ekonomika vaikų darželyje“ (trašų gamyba iš maisto atliekų). 30 % sumažintos išlaidos popieriui. Atidarytos rekonstruotos 3 grupės, salė, kabinetas, infrastruktūra atitinka šiuolaikinėms ir ekonominiams reikalavimams.</p>

	<p>Organizuoti 4 darželio renginiai ekologine tematika. 20% visų pirkimų sudaro žalieji pirkimai. Gamtos pažinimo ir išsaugojimo veiklos, organizuojamos už įstaigos ribų, vyksta nemažiau 1 karto per mėnesį.</p>	<p>vystymosi švietimo“ temų (grupėse nuo 3 iki 7 metų) veiklos planavime. Kitos IU mokyklos įtraukiamos į mokyklos vykdomas darnaus vystymosi veiklas.</p>	
--	--	--	--

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Vilniaus lopšelio-darželio „Malūnėlis“ 2022-2024 metų veiklos planus ir ataskaitas.

Analizė parodo, kaip Vilniaus lopšelis-darželis „Malūnėlis“ nuosekliai įgyvendina ekologinius, socialinius ir ekonominius darnaus vystymosi principus, integruodamas juos į savo veiklos planus ir ataskaitas. Lyginant veiklos planus ir ataskaitas, aiškiai matoma, kad darželis nuosekliai skiria daug dėmesio *ekologinėms* veikloms. Veiklos planuose kasmet numatomi ekologiniai projektai („Darnus darželis“, „Mes – Gamtos vaikai“, „Mes rūšiuojame“, ekologinės edukacinės išvykos ir gamtos pažinimo veiklos). Šių veiklų realizavimas ataskaitose atskleidžia, kad darželis aktyviai vykdo šias veiklas, projektų įgyvendinimą bei aplinkosauginės infrastruktūros kūrimą (pvz., medžių sodinimas, ekologinės dirbtuvės). *Socialinės* veiklos planuose ir ataskaitose orientuojamos į bendruomenės stiprinimą, vaikų socialinių ir emocinių įgūdžių ugdymą, socialinės atsakomybės skatinimą. Programos „Zipio draugai“ ir „Kimochi“ nuolat kartojamos tiek planuose, tiek ataskaitose, kas rodo jų svarbą darželio ugdymo sistemoje. Metų veiklos planuose numatytos šeimos šventės, bendradarbiavimas su socialiniais partneriais ir prevencinės veiklos, o ataskaitose pateikiama informacija apie tai, kaip realiai įgyvendintos iniciatyvos. Veiklos planuose *ekonominės* veiklos dažnai susijusios su išteklių taupymu ir tvarumo skatinimu. Planai pabrėžia energijos taupymą, maisto atliekų mažinimą bei viešųjų žaliųjų pirkimų organizavimą. Ataskaitose šie tikslai įgyvendinami, pavyzdžiui, naudojant maisto perdirbimo įrenginį, mažinant popieriaus vartojimą bei optimizuojant biudžeto lėšas. Lyginamoji analizė parodė nuoseklų darželio įsipareigojimą darnaus vystymosi tikslams. Kiekvienais metais planuojamos veiklos yra ne tik įgyvendinamos, bet ir stiprinamos naujais projektais bei iniciatyvomis, ypač ekologinėse ir socialinėse srityse. Analizės rezultatai parodo darželio gebėjimą ilginiui plėtoti ir gilinti DVŠ įgyvendinimą, užtikrinant tvarų ir kokybišką vaikų ugdymą.

Atliktos dokumentų (IU programos, strateginio plano, metų planų ir ataskaitų) analizės rezultatus patvirtina ir savivaldos bei komisijų posėdžių protokolų turinio analizė. Savivaldos ir komisijų posėdžių protokolai patvirtina anksčiau atliktą turinio analizę, nes juose fiksuojami sprendimai ir diskusijos, susijusios su DVŠ integravimu į kasdienes darželio veiklas. Protokoluose

atspindimi strateginiai sprendimai dėl ekologinių projektų „Darnus darželis“ ir „Mes – Gamtos vaikai“, strategijos „Darni ugdymo įstaiga“ įgyvendinimo bei vaikų socialinių ir emocinių įgūdžių ugdymo. Protokolai rodo, kaip DV, tvarumo ir išteklių taupymo iniciatyvos yra įtraukiamos į darželio pirkimų planus, patvirtindami darželio sistemingą darbą šiose srityse.

*Apibendrinant dokumentų turinio analizės rezultatus, galima teigti, kad Vilniaus lopšelis-darželis „Malūnėlis“ nuosekliai ir aktyviai įgyvendina darnaus vystymosi švietimo principus. Metų veiklos planai, strateginis planas ir veiklos ataskaitos rodo, kad IU mokykla daug dėmesio skiria ekologinėms iniciatyvoms: atliekų rūšiavimui, gamtosaugos projektams, ekologiniam švietimui ir aplinkos tvarkymo darbams. Įstaigoje plėtojamos socialinės veiklos, kurios skatina bendruomeniškumą, vaikų socialinių ir emocinių įgūdžių ugdymą(si) bei bendradarbiavimą su socialiniais partneriais. Ekonominė dimensija yra kiek silpnesnė, tačiau IU mokykla skiria dėmesio atsakingam išteklių valdymui ir tvarumui per energijos taupymą, maisto švaistymo mažinimą bei tvarių ugdymo priemonių naudojimą. IU mokyklos dokumentų analizė atskleidė darželio strateginę ir nuoseklų įsipareigojimą darnaus vystymosi švietimui, stiprinant ekologinius, socialinius ir ekonominius principus savo veikloje bei holistiškai įgyvendina užsibrėžtus tikslus.*

Dokumentų analizė leido suprasti, kaip formaliai planuojami ir įgyvendinami DVŠ tikslai. Tačiau siekiant išsamiau suprasti, kaip šie principai atsiskleidžia pedagogų praktikoje, buvo panaudotas pusiau struktūruoto interviu tyrimo metodas ir atlikta programa „Transkriptor“ transkribuoto (90 p.) bei rankiniu būdu tyrėjos pataisyto (sintaksė, pasikartojantys žodžiai, gramatika) interviu teksto turinio analizė, kurioje dalyvavo tos pačios IU mokyklos mokytojai. Šiame tyrimo etape buvo siekiama atskleisti, kaip mokytojai subjektyviai patiria ir suvokia DVŠ principų įgyvendinimą savo kasdienėje veikloje.

### **3.2.3. Mokytojų interviu rezultatų analizė ir interpretacija**

Mokytojų interviu rezultatų analizė padeda suprasti jų patirtis, galimybes ir iššūkius, su kuriais susiduria pedagogai, bei tai, kaip jie interpretuoja savo vaidmenį, formuojant vaikų požiūrį į darnaus vystymosi vertybes. Skirtingai nei dokumentų analizė, kurioje tyrimo dėmesys buvo skiriamas formaliems įsipareigojimams ir veiklos planavimui, interviu analizė leidžia giliau pažvelgti į asmenines mokytojų patirtis, kurios suteikia unikalių įžvalgų apie DVŠ praktinį įgyvendinimą ikimokyklinio ugdymo mokykloje. Apdorojant interviu rezultatus identifikuotos keturios pagrindinės atsakymų analizės temos:

1. Darnaus vystymosi suvokimas ir prasmė ikimokykliniame ugdyme
2. Veiklos ir metodai

3. Iššūkliai ir tobulinimas

4. Galimybės ir pokyčiai

Tyrimo dalyvių atsakymai buvo suskirstyti į pagrindines kategorijas ir subkategorijas, pagal interviu pagrindines temas, apibūdinančias mokytojų DV suvokimą, DVŠ veiklas ir metodus, iššūkius ir tobulinimą bei galimybes ir pokyčius.

### 1. Darnaus vystymosi suvokimo ir prasmės ikimokykliniame ugdyme tema.

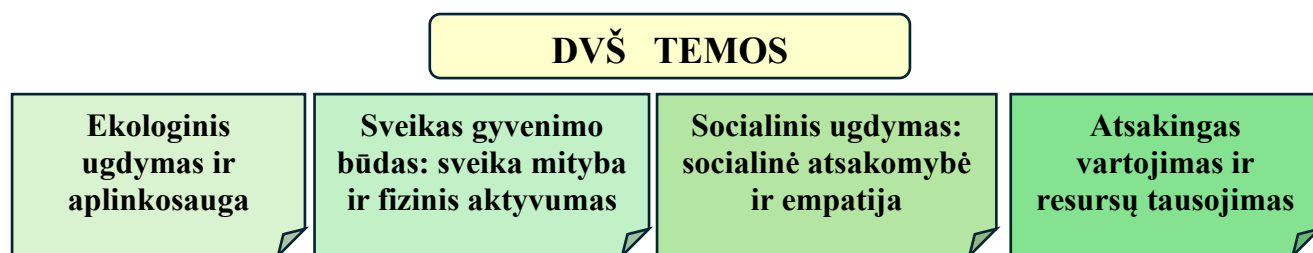
Pagrindinės, tyrimo analizės metu išryškintos, šios temos kategorijos, jų subkategorijos ir mokytojų patvirtinantys teiginiai pateikti lentelėje (žr. 13 priedą). Lentelėje pateiktos kategorijos ir subkategorijos parodo mokytojų suvokimą bei požiūrį į darnaus vystymosi svarbą ikimokykliniame ugdyme. Vertinant subjektyvų ikimokyklinio ugdymo mokytojų suvokimą, išskirta kategorija **„Darnaus vystymosi apibrėžimas ir suvokimas“**, kurią išgryninti padėjo subkategorijos: **holistinis požiūris ir bendras supratimas** – mokytojų požiūris į darnų vystymąsi suprantamas kaip „...*tai ilgalaikis procesas, kuris siekia ekonominės, socialinės ir aplinkos pusiausvyros, dabartinių ir ateities kartų poreikių užtikrinimui*“ (M7). Mokytojai mato darnų vystymąsi kaip plačią koncepciją, kuri siekia mažinti taršą, tausoti gamtos išteklius ir skatinti bendruomenės harmoniją bei toleranciją. Mokytojų požiūris atskleidžia, kad jie yra gerai informuoti apie darnaus vystymosi tikslus ir jų siekį užtikrinti ilgalaikį poveikį. Šioje kategorijoje, išskirtoje **švietimas ir sąmoningumo ugdymas** subkategorijoje, pabrėžiama DVŠ svarbą ugdymo procese, teigiama, kad šiuolaikiniame pasaulyje be šios srities švietimas nebūtų pilnavertis, bei pripažįstama, kad vien tik ugdymo įstaigos pastangų nepakanka – darnaus vystymosi švietimo efektyvumas priklauso ir nuo vaiko šeimos indėlio. Dalyvio (M6) nuomone, svarbu, kad tėvai prisidėtų prie vaikų švietimo nuoseklumo darnaus vystymosi tema. Kategorijoje „Darnaus vystymosi apibrėžimas ir suvokimas“ išryškėjo konkretūs darnaus vystymosi elementai: **aplinkos apsauga** – daugelis pedagogų išskiria aplinkos apsaugą kaip svarbiausią DVŠ dalį, jie akcentuoja „... *aplinkos išsaugojimą, taršos mažinimą, atliekų rūšiavimą, atsinaujinančios energijos naudojimą*“ (M6), „*sveikesnę mitybą, mažiau taršų žemės ūkį <...> Ekologiją*“ (M1), klimato kaitos problemų sprendimą bei natūralių išteklių išsaugojimą, o tai parodo, kad DVŠ apima vaikų ekologinio sąmoningumo formavimą, siekiant mažinti žmonijos poveikį aplinkai. Kitas elementas – **socialinė gerovė ir bendruomeniškumas** – mokytojų atsakymuose pabrėžiamas bendruomeniškumas, socialinė gerovė ir pagarba kiekvieno teisėms į orų gyvenimą. Socialinė gerovė apima ne tik norą „...*padėti silpnesnėms ir pažeidžiamiems visuomenės nariams*“ (M5), bet ir socialinės atsakomybės ugdymą ikimokykliniame amžiuje. Trečias išryškėjęs elementas – **ekonominiai aspektai** – kurie pabrėžia „*atsakingą išteklių naudojimą*“ (M7) ir tokio ugdymo svarbą, bet nėra akcentuojami taip stipriai, kaip socialiniai ar aplinkosaugos klausimai.

Šioje rezultatų temoje buvo išskirta **„Darnaus vystymosi švietimo poveikis ikimokyklinio amžiaus vaikams“** kategoriją, kurią išgryninti padėjo subkategorijos: **darnaus vystymosi švietimo**



prasmė ir nauda, vaiko asmeninis ir socialinis augimas, tvarūs praktiniai įgūdžiai ir veiklos, ir pedagogų indėlis. Aptariant tyrimo metu išryškėjusias subkategorijas, pastebėti mokytojų teiginiai, kad DVŠ yra „...esminė ugdymo dalis <...> atsakingai ugdyti tokius piliečius, gamtos saugotojus, mylėtojus, kūrybingus atradėjus, būsimos tvarios ekonomikos kūrėjus <...> išugdyti ateities aktyvius piliečius“ (M2). Mokytojai išskiria DVŠ prasmę ir naudą vaikų asmeniniam ir socialiniam augimui. Jie tiki, kad DVŠ „...ugdo kritinį mąstymą, socialinę atsakomybę ir empatiją, o tai prisideda prie visapusiško vaiko asmenybės ugdymo. Tokie vaikai augs atsakingais piliečiais, kurie supras savo veiksmų pasekmes ir stengsis priimti sprendimus, kurie naudingi ne tiek jiems patiems, bet aplinkai ir visuomenei“ (M7), prisideda prie vaikų vertybinių nuostatų formavimo, skatina juos būti atsakingais piliečiais ir aplinkos saugotojais. Tyrimo dalyvių teigimu, kuo anksčiau vaikai pradeda mokytis apie darnų vystymąsi, tuo labiau šios vertybės įsišaknija jų kasdieniniame gyvenime ir „...kuo anksčiau mes pradėsime juos šviesti, kuo daugiau žinių suteiksime, tuo plačiau jos pasklis, nes vaikai dalinasi savo šeimose, savo aplinkoje, visomis savo žiniomis, įgytomis darželyje“ (M1). Pedagogai pažymi, kad vaikų kasdieniniame gyvenime DVŠ padeda formuoti tvarius praktinius įgūdžius: rūšiuoti atliekas, taupyti vandenį, atsakingai vartoti „...antrinių žaliavų panaudojimą, tausoti gamtą, maistą taisyklingai vartoti, neišmesti, nemėtyti <...> neskinti augalų be reikalo, saugoti vabzdžius ir kitus gyvūnus“ (M9). Vaikai skatinami ne tik įsisavinti teorines žinias, bet ir praktiškai taikyti tvarius įgūdžius. Mokytojų nuomone, jie atlieka esminį vaidmenį formuodami vaikų darnaus vystymosi nuostatas ir teigia, kad „...mes, pedagogai, turime būti to, tokio tvaraus gyvenimo ambasadoriais, pradininkais ir savo gyvenimo pavyzdžiais rodyti kelią augančiai kartai“ (M2), perteikti vaikams svarbias vertybes savo pavyzdžiu. Tokiu būdu pedagogai įsitikinę, kad jų pastangos padės auginti naują kartą, kuri gali daryti teigiamus pokyčius ir tapti darnios visuomenės kūrėjais.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad svarbu vaikams perteikti žinias apie ekologiją, įskaitant rūšiavimą, energijos ir vandens tausojimą, natūralios aplinkos išsaugojimą, skatinti sveiką gyvenimo būdą, kuris apima fizinį aktyvumą ir subalansuotą mitybą, bei ugdyti socialinę atsakomybę. Išskirta kategoriją „**Pagrindinės darnaus vystymosi švietimo ikimokyklinio ugdymosi mokykloje temos**“, kurią patikslina keturios subkategorijos, atskleidžiančios pagrindines DVŠ temas ( žr. 7 pav.).



7 pav. Pagrindinės darnaus vystymosi švietimo temos ikimokyklinio ugdymosi mokykloje. Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis pusiau struktūruotu interviu duomenimis (2024).

Išskirtos DVŠ temų subkategorijos parodo, kokios darnaus vystymosi temos pedagogams atrodo svarbiausios ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymui ir kokius praktinius įgūdžius bei vertybes jie siekia perteikti vaikams. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad **ekologinio ugdymo ir aplinkosaugos** tema yra svarbi vaikų ekologinės sąmonės formavimui, „... *daug dėmesio skiriame vaikų vertybinių nuostatų formavimui <...> pilietinių, aplinkosauginių <...> tvarkome aplinką, einame į žygius <...> apie gamtos išsaugojimo svarbą, nykstančius gyvūnus, paukščius, augalus <...> ekologiniam ugdymui <...> vandens svarbą <...> rūšiuojame atliekas, organizuojame tokius užsiėmimus vaikučiams apie rūšiavimo svarbą“ (M2). Mokytojų požiūriu, rūšiavimas ir atliekų tvarkymas ugdo vaikų suvokimą apie atliekų poveikį aplinkai ir skatina atsakingus vartojimo įpročius, vaikai tampa aktyviais dalyviais rūšiavimo procese, taiko įgytas žinias namuose ir motyvuoja tėvus prisijungti prie tvarumo iniciatyvų, o biologinės įvairovės apsauga skatina vaikų empatiją gyvūnams ir augalams bei formuoja atsakingą elgesį. „*Vaikai mokosi taupyti vandenį, elektros energiją <...> kurti naujus daiktus iš senų ar nebenaudojamų medžiagų, pavyzdžiui, iš dėžių, butelių plastikinių ir kitų daiktų“ (M4), energijos ir vandens tausojimas bei racionalus kitų išteklių naudojimas formuoja praktinius įgūdžius, kurie ilgainiui tampa įpročiais. Sveiko gyvenimo būdo: sveikos mitybos ir fizinio aktyvumo ugdymas integruoja sveikatos ir fizinio aktyvumo principus į kasdienę vaikų veiklą: „Labai atsizvelgiame į sveiką mitybą. Mokome vaikus apie sveikus maisto produktus, subalansuotą mitybą. <...> Vaikai žino, kad saldumynus valgyti nesveika, gimtadieniams niekada neneša torto. Taip pat vaikai gauna tikrai sveiką subalansuotą maistą, be riebalų, be cukraus. Daug kalbama apie vitaminų naudą <...> skatiname vaikus fiziškai judėti, žaisti lauke, organizuojame sporto šventes, estafečių dienas, bėgimus“ (M4). Pedagogai pastebėjo, kad veiklos, susijusios su daržovių ir vaisių auginimu, „...patys sėjo agurkus <...> laistė savo augalus, stebėjo <...> vaikai skynė juos, ragavo, tai padėjo jiems suprasti, kiek reikia įdėti pastangų, kad augalai užaugtų <...> skatina kantrybę, atsakomybę bei ryšį su gamta“ (M7), padeda vaikams įgyti praktines žinias ir skatina natūralų susidomėjimą sveikais maisto pasirinkimais. Socialinis ugdymas ikimokykliniame amžiuje formuoja vaikų supratimą apie bendruomeniškumą, **empatiją ir socialinę atsakomybę**. Mokytojos pabrėžia, kad labai svarbi yra „... socialinė sfera <...> gerumo akcijų <...> rūpintis vienas kitais <...> yra įvairovė ir reikia su visais draugauti“ (M8). Tokios iniciatyvos ir DVŠ temos padeda vaikams suvokti, kad kiekvienas asmuo yra svarbus, leidžia vaikams ugdyti jautrumą kitų poreikiams, mokytis draugiškumo ir tolerancijos, būti atsakingais už savo veiksmus ir prisidėti prie teigiamų pokyčių visuomenėje. **Atsakingas vartojimas ir resursų tausojimas** atsiskleidžia mokytojų pasakojimuose apie vykdomą projektą „*Žiedinė ekonomika vaikų darželyje <...> Mokiname vaikus, kad nereikia švaistyti maisto <...> atsikąsti obuolį ir numesti, žino vaikai <...> kad yra maisto perdirbimo įrenginys darželyje ir kompostuoti galima“ (M9). Maisto švaistymo mažinimo tema moko vaikus ir ugdo tėvų sąmoningumą, nes vaikai dažnai perduoda žinias savo šeimoms, vertinti maistą, išvengti***

švaistymo, kompostuoti ir kūrybiškai naudoti maisto likučius. Pedagogai pastebi, kad perdirbimo veiklos ir antrinių žaliavų panaudojimas, ne tik ugdo ekologinį sąmoningumą, skatina kūrybiškumą bei suteikia vaikams galimybę kurti naujus daiktus iš senų, „... *mes parodome, kad tai nėra viskas vienkartinio panaudojimo, vaikas turi pagalvoti, ar tai išmesti ar panaudoti dar kartą*“ (M6), bet ir padeda vaikams suvokti, kad jų veiksmai turi tiesioginį poveikį aplinkai, skatina sąmoningus pasirinkimus kasdienėse situacijose. Mokytojų interviu analizė atskleidė, kad pagrindinės DVŠ temos apima holistinį požiūrį į vaikų ugdymą: ekologinio ugdymo, sveiko gyvenimo būdo, socialinės atsakomybės ir atsakingo vartojimo temas leidžia vaikams įsisavinti darnaus vystymosi ir tvarumo principus, ugdyti praktinius gebėjimus bei vertybes.

**2. Veiklos ir metodai.** Atlikus visų dalyvių pusiau struktūruotų interviu duomenų analizę, dėl didelio informacijos kiekio nuspręsta šią temą padalinti į tris atskiras potemes: organizuojamos veiklos, naudojami metodai ir organizuojamų veiklų dalyviai. Organizuojamų veiklų potemėje išskirtos keturios kategorijos, kurios paremtos subkategorijomis ir patvirtinančiais teiginiais (žr. 14 priedą). Potemėje „Organizuojamos veiklos“ išskirta kategorija **„Ekologinis ugdymas“** – atsiskleidė kaip viena svarbiausių darželio DVŠ veiklos sričių. Remiantis atlikta interviu analize, **ekologinis ugdymas** apima įvairias praktines veiklas: biologinės įvairovės pažinimas („... *biologinės įvairovės tyrimas šalia darželio esančiame vandens telkinyje buvo atliktas, sužinojome, kokie gyviai, mikroorganizmai gyvena*“ (M1), projektas „Samanų sala“, vaišės miško gyventojams); **gamta ir jos saugojimas** (gamtosauginės akcijos, projektas „Mano sodinukas“, „... *su vaikais aptarėme, kas yra augalai, prieš tai, kai pasodinome, kodėl jie svarbūs, pavyzdžiui, gamina deguonį, maitina žmones ir gyvūnus*“ (M7), inkilų gaminimas ir kabinimas, lietaus vandens naudojimas lysvių laistymui, medžių sodinimas, gamtos stebėjimai ir ekologiniai projektai); **rūšiavimas ir atliekų perdirbimas** (projektas „Mes rūšiuojame“, maisto atliekų perdirbimas, trąšų gaminimas, kūrybinės dirbtuvės, naudojamos antrinės medžiagos, „*Sportuok su antrinėmis žaliavomis*“ projektas, sukurtas respublikiniam įgyvendinimui“ (M6), mokomosios priemonės iš antrinių žaliavų). „*Švietėjiškos veiklos vyksta darželyje, kviečiami specialistai arba savanoriai, kurie pasakoja vaikams apie aplinkosaugą, tvarumą, ekologišką gyvenimo būdą, mokytojų mokymai*“ (M4). Rengiami pasirodymai vaikams, spektakliai apie ekologiją, „*pamokėlės apie rūšiavimo svarbą*“ (M1). Mokytojos įsitikinusios, kad tokios veiklos padėjo vaikams geriau suprasti biologinės įvairovės reikšmę, suprasti gamtos procesus, lavino tyrinėjimo ir stebėjimo įgūdžius, ugdė atsakomybę už gamtą ir formuoja tvarius įpročius.

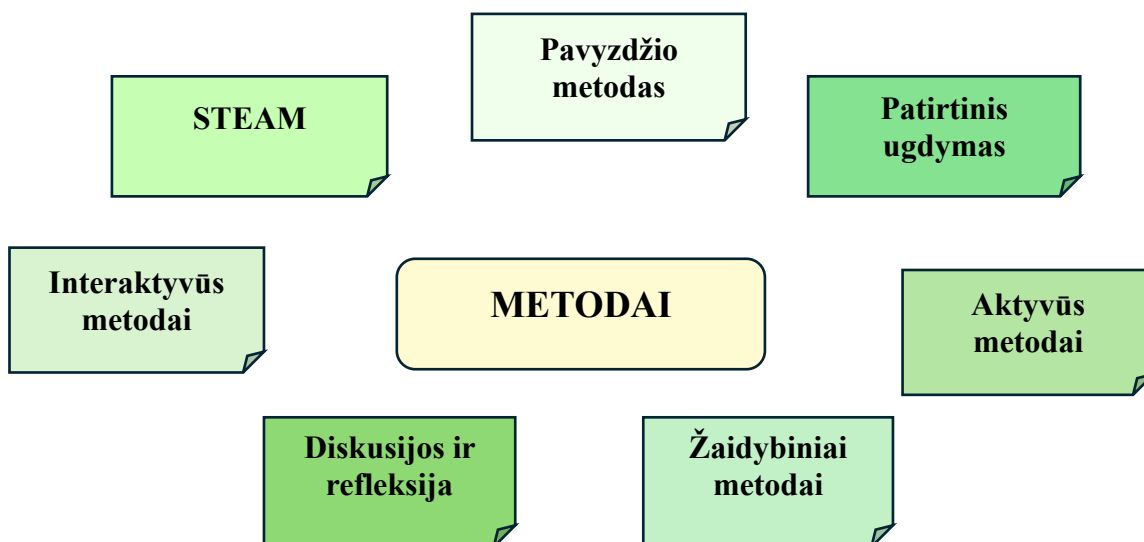
Kategorijos **„Tvarus vartojimas ir resursų tausojimas“** – veiklos, pasak tyrimo dalyvių, padeda vaikams suprasti resursų svarbą ir ugdo atsakingą požiūrį į vartojimą. Šioje kategorijoje buvo išskirtos dvi subkategorijos: **maisto perdirbimas ir kompostavimas** (maisto perdirbimo aparato naudojimas, kompostavimas, „... *laimėjome projekto finansavimą <...> maisto perdirbimo aparatą <...> Vaikai žino, kad iš tų maisto atliekų pagaminamos trąšos, kurias naudojame įvairių augalų*

auginimui. Tėvai irgi <...> panaudoja, bendruomenė taip pat naudojasi jomis“ (M1)); **atsakingas vartojimas ir atliekų mažinimas** (piešia ant panaudoto popieriaus, perdirbimo dirbtuves, „... tėvelių suneštų visokių antrinių žaliavų; iškarpy, atraižų atiduotų iš baldų ir siuvimo salonų, spaustuvių <...> atnaujindavome įvairių vaizdinę ( gamtos, matematikos, kalbos, emocijų, taisyklių) <...> panaudotos medžiagos, kurios turėjo būti išmestos“ (M9); žaislų ir drabužių mainai). Maisto perdirbimo aparato naudojimas yra puikus praktinis pavyzdys, kaip vaikai supažindinami su moderniomis technologijomis, kurios padeda spręsti atliekų švaistymo problemą. Kūrybinės dirbtuvės su vaikų tėvais, kai tėvai atneša antrines medžiagas, parodo, kad bendradarbiavimas su šeimomis praturtina ugdymo procesą, o vaikai mokosi vertinti medžiagas ir jų antrinį panaudojimą. Tokios veiklos, teigia mokytojai, padeda vaikams suprasti, kad jų kasdieniai sprendimai ir veiksmai gali turėti teigiamą poveikį aplinkai.

Kategorija „**Socialinis ir pilietinis ugdymas**“ atskleidžia, kaip darželyje ugdomas vaikų bendruomeniškumas, empatija ir socialinė atsakomybė. Subkategorija „**bendruomeniškumo ir empatijos ugdymas**“ apjungia veiklas, susijusias su pagalba kitiems ir rūpinimusi bendruomene (akcija „Solidarumo bėgimas“, „...kasmet minime „Tolerancijos dieną“ <...> mes nemažai organizuojame, sakyčiau, gerumo akcijų“ (M2), „Dauno sindromo dienos“ ar „Autizmo dienos“ minėjimai). Subkategorijai „**įtraukiančios šventės ir renginiai**“ priskirtos veiklos, skatinančios socialinį įsitraukimą ir kūrybiškumą („Tolerancijos dienos“ minėjimas, kūrybiniai projektai, teminės savaitės, „...bendradarbiaujame aktyviai, organizuojame bendrus renginius“ (M2) su socialiniais partneriais). Tyrimo dalyviai teigia, kad iniciatyvos, skirtos jautrioms visuomenės grupėms, padėjo vaikams suprasti įvairovę ir toleranciją, vaikai mokosi apie lygybę ir pagarbą kitiems, o tokios, kaip kalėdinis miestelis iš antrinių žaliavų ar teminės savaitės, integruojančios darnaus vystymosi idėjas, stiprina bendruomenės ryšius ir aplinkosaugos sąmoningumą.

Kategorija „**Sveikas gyvenimo būdas**“ atskleidžia darželio mokytojų pastangas formuoti vaikų sveikos gyvensenos pagrindus, tuo pačiu integruojant darnaus vystymosi principus. Šią kategoriją išgryninti padėjo subkategorijos: **sveika mityba** (akcentuojamas ekologiškų ir sveikų maisto produktų vartojimas „...įstaigos teritorijoje turime daržą <...> auginame ekologiškas daržoves <...> apie sveiką mitybą dažnai kalbame ir dalyvaujame projektuose“ (M1), sveiko maisto ruošimas, ekologiškų daržovių auginimas mokyklos darže, projektas „Sveikatiada“, sulčių spaudimas iš vietinių daržovių, vitaminų nauda) ir **fizinė veikla** (reguliarios sporto šventės, sporto festivaliai, „...labai dažnai vyksta žygiai miškuose, judėjimas gamtoje, Kneipo metodikos taikymas sveikatinimo veiklose“ (M7), mankštos pertraukėlės). Darželio mokytojos teigia, kad tokios veiklos padėjo vaikams suprasti, kaip svarbu rūpintis savo sveikata, skatina vaikų savarankiškumą ir formuoja teigiamą požiūrį į fizinį aktyvumą bei sveiką mitybą.

Temos „Veiklos ir metodai“ atsakymų potemėje apie naudojamus DVŠ metodus išskirtos dvi kategorijos, kurios paremtos subkategorijomis ir patvirtinančiais teiginiais (žr. 15 priedą). Išskirta kategoriją „**Metodai**“, kurią patikslina septynios subkategorijos, atskleidžiančios pagrindinius DVŠ metodus, naudojamus įvairiose veiklose su vaikais ir patvirtinantys ikimokyklinio ugdymo mokyklos mokytojų, dalyvavusių tyrime, teiginiais ( žr. 8 pav.).



8` pav. „Darnaus vystymosi švietimo metodai ikimokyklinio ugdymo mokykloje“. Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis pusiau struktūruotu interviu duomenimis (2024).

Tyrime dalyvavę mokytojai taiko įvairius metodus, kurie skatina vaikų įsitraukimą ir susidomėjimą DVŠ veiklomis. **Pavyzdžio metodas** turi tiesioginį poveikį vaikų vertybių formavimui, nes vaikams suteikiama galimybė stebėti, kaip teoriniai principai yra praktiškai taikomi kasdieniame gyvenime, perimti elgesio modelius ir taikyti savo veiklose. IU mokytojai teigia: „Mokytojai ir tėvai turėtų rodyti pavyzdį elgdami tvariai ir atsakingai kasdienėje veikloje, nes vaikai mus stebi ir tikrai viską atkartoja“ (M4). **Patirtinis ugdymas** yra viena iš dažniausiai šioje IU mokykloje naudojamų metodų. Tyrimo dalyviai pasakoja, kad „...dažnai eina į žygius ir tyrinėja aplinką, gamtą šalia mūsų įstaigos tvenkinio, kur apsigyvena gulbės, antys ir net teko matyti bebrą ir garnį“ (M4). Mokytojai pabrėžia, kad natūrali aplinka (miškas, pieva, upė, daržas) yra neatsiejama mokymosi proceso dalis, „... mūsų vaikučiai jau puikiai atpažįsta uogas, grybus, paukščius, gyvūnus, netgi gali išvardinti kelis ir nykstančius paukščius ir gyvūnus“ (M2). Vaikai patys aktyviai dalyvavo veiklose „...stebėjo, matavo, kiek centimetrų paaugo, kiekvieną penktadienį nešėmės liniuote ir rašėsi“ (M5) ir įgyja praktinius įgūdžius. Patirtinis ugdymas „...skatina vaikus patiems ieškoti atsakymų, tyrinėti ir patirti mokymosi procesą savarankiškai <...> stiprina atsakomybės jausmą už gamtą“ (M7). „Pasiteisino tokie metodai <...> įdomiau vaikams pačiupinėti, išlukštenti, skaldyti ir naudingiau vaikui“ (M5), akcentuoja mokytojai, teigdami, kad renkasi patirtinį ugdymą ne tik dėl gilesnio DV principų supratimo ir praktinių įgūdžių, bet ir dėl vaikų įtraukimo ir motyvacijos.

**STEAM** metodika taip pat dažnai naudojama darželyje, vaikai eksperimentuoja su augalinių dažų spalvų keitimu, mokosi programavimo pagrindų, žaisdami su robotukais. „*STEAM veikla <...> daug suteikia teigiamų emocijų <...> nepavargsta žiūrėdami ir klausydami mokytojo <...> įdomu, nes tai yra naujovė, stebuklas <...> suteikia neįkainojamos patirties <...> prašo tėvelių visa tai pakartoti*“ (M9) skatina vaikų kūrybiškumą, smalsumą ir problemų sprendimo įgūdžius. **Žaidybiniai metodai** leidžia vaikams mokytis per žaidimą. Mokytojai savo atsakymuose nuolat pabrėždavo, kad labai svarbu yra sudominti vaiką, kad būtų „...*vaikui įdomu <...> sukurs daug daugiau visokių įdomių dalykų*“ (M5). Ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus, mokytojų teigimu, žaidybiniai metodai yra ypač veiksmingi, mokymasis per žaidimą palengvina vaikui temos supratimą: „...*galbūt, tie žodžiai nesuprantami vaikams, bet jeigu per žaidimus pateikti, jie tikrai supranta*“ (M7). **Diskusijos ir refleksija** skatina vaikų kritinį mąstymą, skatina aktyviai dalyvauti mokymosi procese, padeda ugdyti socialinius įgūdžius ir reflektuoti savo elgesį bei veiksmų pasekmes, „...*po kiekvienos veiklos mes visada reflektuojame, kas jiems patiko, kas, galbūt, ne taip pasisekė, o ką reikia patobulinti, tai vaikučiai savo nuomonę visada ir sako*“ (M7). Diskusijos padeda vaikams išmokti komunikuoti ir bendradarbiauti. „*Mes dažnai su vaikais diskutuojame, vaikai dalijasi savo idėjomis, klausosi kitų*“ (M7), siūlo kūrybiškas atliekų mažinimo ar perdirbimo idėjas. Pedagogai renkasi **aktyviuosius metodus** darnaus vystymosi švietime: „...*aktyviuosius metodus <...> skatina vaikus dalintis informacija <...> eksperimentai ar žaidimai <...> vaikai aktyviai dalyvauja, o ne pasyviai klausosi*“ (M6), nes jie suteikia vaikams galimybę patirti, tyrinėti, diskutuoti ir bendradarbiauti. Ikimokyklinio amžiaus vaikai mokosi geriausiai per žaidimus, veiklas ir patyrimą, o aktyvieji metodai leidžia derinti mokymąsi su natūraliais vaikų poreikiais judėti, bendrauti ir tyrinėti. **Interaktyvūs metodai** skatina aktyvų vaikų įsitraukimą, bendradarbiavimą ir dalyvavimą, leidžia naudoti technologijas, kurios pritraukia vaikų dėmesį, skatina kūrybiškumą. Mokytojai pasakoja: „...*pasižiūrėjome nufilmuotą tikrą žmogaus širdį, kaip ji plaka, vaikams tai padarė didelį įspūdį <...> instaliuota daug vaikams žaidimų elektroninių, kurie yra mokomieji <...> mokosi programuoti žaisdami su robotukais*“ (M9). Pedagogai teigia, kad renkasi šiuos metodus, nes lengva pritraukti vaikų dėmesį, motyvuoti ir suteikti praktinių įgūdžių. Organizuojant DVŠ veiklas naudojami metodai, kurie padeda formuoti vaikų įpročius ir DV vertybines nuostatas, vaikai „...*natūraliai veikdami <...> formuojasi įgūdžius, žinojimą, nuostatas <...> natūraliai suvokia visa tai ir perteikiamos tos vertybės jiems*“ (M2).

Išskirtą ikimokyklinio ugdymo mokytojų darnaus vystymosi ugdymo naudojamų metodų potemės kategoriją „**Priemonės**“ patikslina penkios subkategorijos, kurios parodo, kokios priemonės yra naudojamos ikimokyklinio ugdymo mokykloje organizuojant DVŠ veiklas su vaikais (žr. 9 pav.).

## PRIEMONĖS



9' pav. „Darnaus vystymosi švietimo priemonės ikimokyklinio ugdymo mokykloje“.  
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis pusiau struktūruotu interviu duomenimis (2024).

Subkategorijos „**IKT ir interaktyvios technologijos**“ (planšetės, televizoriai, interaktyvios lentos, mikroskopai, žiūronai, padidinamieji stiklai ir kt.) priemonės, mokytojų teigimu, padeda vaikams lengviau įsisavinti sudėtingas temas, tokias kaip ekologija, atsakingas vartojimas ar socialinė atsakomybė, „...turime mikroskopą, daug padidinamųjų stiklų, turime įvairių įvairiausių mėgintuvėlių, kaip tikrame chemijos institute“ (M9), „...labai vaizdžiai medžiagą galima pateikti vaikams“ (M8). Vaikai labiau įsitraukia į veiklas, kurios yra įdomios, interaktyvios ir susijusios su jų patirtimi. Mokytojai teigia, kad „pati svarbiausia ir turtingiausia priemonė“ (M2) yra **gamta ir gamtos gėrybės**, kurias jie nuolat naudoja veiklose su vaikais „... gamtos gėrybes visą laiką: šakelės, spygliukai, gilės, kankorėžiai, iš lapų darome labai daug įvairių kompozicijų ir su gilėmis skaičiuojame ištisus metus. Akmenukus naudojame, iš kurių ir šachmatus esame pasidarę“ (M9). „Mes pastoviai miške, kažką tyrinėjame su vaikais, paliekame maisto gyvūnams, patys pikniką pasidarome ir diskutuojame. Tada susitvarkome viską“ (M6). Gamtos objektai stimuliuoja vaikų pojūčius, lavina motoriką ir ugdo kūrybiškumą, galima „...įvairias figūras dėlioti, matuoti, sukurti žemėlapius“ (M5). Vaikai gali tiesiogiai stebėti augalų augimą, vabzdžių elgesį ar sezonų pokyčius. Gamtos aplinka padeda vaikams suvokti DV principus intuityviai, per asmeninius patyrimus. **Antrinės žaliavos** yra viena iš pagrindinių DVŠ ugdymo priemonių, kurią IU mokytojai naudoja ugdant vaikų ekologinį sąmoningumą, kūrybiškumą ir atsakingą požiūrį į išteklių naudojimą. Ši subkategorija apima įvairių nereikalingų ar naudotų medžiagų (kartoninės pakavimo dėžės, plastikas, tekstilė, popierius ar stiklas) kūrybišką panaudojimą ugdymo veiklose, „...vaikai mato, kad dar tarnauja tie popieriai, kurios jau norėjo išmesti“ (M9). „Organizuojame perdirbimo dirbtuves, kur vaikai mokosi <...> naudoti senus daiktus naujoms tikslams <...> iš tualetinio popieriaus ritinėlių <...> iš panaudotų vienkartinėlių indelių, pavyzdžiui, pavasarį sodiname svogūnėlius į tuos indelius“ (M4). Daug mokytojų pateiktų pavyzdžių patvirtina, kad veiklose su vaikais naudoja „...antrinę medžiagą įvairiems darbeliams atlikti“ (M7) ir „...toliau daiktai tarnauja vaikų žaidimams mūsų grupėje“ (M9). Naudojami antrines žaliavas, pedagogai moko vaikus, kad daiktai, kurie gali atrodyti

kaip šiukšlės, iš tikrųjų yra naudingi ir vertingi, jei jie tinkamai panaudojami. Kuriant įvairius meno kūrinis ar edukacines priemones iš antrinių žaliavų, kūrybos procesas lavina vaikų vaizduotę ir leidžia eksperimentuoti su medžiagomis. Šių medžiagų naudojimas moko vaikus rūpintis aplinka, skatinti žiedinės ekonomikos principus. Mokytojai džiaugiasi, kad antrinės žaliavos yra lengvai prieinamos, ekonomiškos ir puikiai integruojamos į ugdymo procesą, todėl jų naudojimas yra plačiai taikomas jų praktikoje. **Emocijų pažinimo priemonės** (emocijų kortelės, emocijų ratukai, veidrodžiai, emocijų personažų teatrai ir kt.), pabrėžia tyrimo dalyviai, padeda vaikams atpažinti ir išreikšti savo emocijas, lengviau kurti santykius su kitais, ieškoti tinkamų būdų susitvarkyti su pykčiu, liūdesiu ar nusivylimu, suprasti kitų jausmus ir poreikius. Skatinamas pagarbus elgesys ir rūpinimasis kitais „...*pasitelkiu Kimochi personažus ir su jais vaidinu situaciją*“ (M7), ugdoma socialinė atsakomybė ir empatija. Organizuojant DVŠ veiklas mokytojai naudoja įvairias **knygas ir metodines priemones**, „...*metodinis leidinys „Ugdymas tvarumui. Aplink ekonomikos pasaulį su Šakuoliukais“ <...> daug knygų su STEAM veiklomis, apie nykstančius gyvūnus, gamtą, augalus*“ (M2), „*įvairiomis temomis dideli plakatai, kurie labai padeda vaikams nepamiršti atitinkamos informacijos*“ (M9). Tyrimo dalyviai teigia, kad interaktyvios lentos, robotukai ir mokomosios priemonės, sukurtos iš antrinių žaliavų, pritraukia vaikų dėmesį ir skatina motyvaciją. Pedagogai įsitikinę, kad „...*vizualiai lengviau įsiminti ir prisiminti <...> per savo praktiką, per savo veiklas, labiau supranta temą arba patirtį gali išreikšti savo kūrybą, ką jis galvoja, ne tik žodžiais, bet ir kūrybiškai išreikšti savo pamąstymus <...> taip atsiranda įgūdžiai*“ (M5). Mokytojos nuolat pastebėdavo, kad pasirenka metodus ir priemones, atsižvelgiant į vaikų amžių, ugdymo tikslus ir praktinio mokymosi galimybes, pasirenkami tokie metodai, kurie skatina vaikų kūrybiškumą, smalsumą ir problemų sprendimo įgūdžius.

Analizuojant ikimokyklinio ugdymo mokytojų interviu temas „Veiklos ir metodai“ atsakymus, išryškėjo veiklose dalyvaujančių asmenų grupių įvairovės potėmė, kurioje išskirtos trys kategorijos, paremtos subkategorijomis ir tyrimo dalyvių patvirtinančiais teiginiais (žr. 16 priedą). Lentelėje pateiktos kategorijos ir subkategorijos, kurios atskleidžia mokytojų patirtis apie veiklų dalyvius ir jų indėlį darnaus vystymosi švietime ikimokykliniame ugdyme. Vertinant tyrimo dalyvių atsakymus, išskirta kategorija „**Dalyviai**“, kurią išgryninti padėjo subkategorijos: **švietimo įstaigos darbuotojai** (vadovai, pedagogai ir padėjėjai, techninis personalas), kurie aktyviai dalyvauja darnaus vystymosi švietimo veiklose; **vaikai** (aktyviai dalyvauja veiklose, eksperimentuose, projektuose ir mokosi per patirtį); **tėvai ir šeimos** (būtina darnaus vystymosi švietimo dalis); **kitos organizacijos ir partneriai** (darželis bendradarbiauja su Verkių ir Pavilnių regioninių parkų direkcija, kviečia specialistus, kurie veda užsiėmimus vaikams apie ekologiją ir tvarumą). Mokytojų nuomone „...*visa bendruomenė yra įsitraukusi, nuo vadovų iki valytojos, sargo, kuris žino apie mūsų kryptį, gali papasakoti, kuo mes gyvename <...> pedagogų, ir padėjėjų*“ (M2). Pedagogai pastebėjo, kad vaikai



greitai įsisavina naujas žinias ir „...*vaikai daug pasakoja savo tėveliams, mato tėvai, kad vaikams čia yra labai įdomu ir svarbu, ir jie nori prisijungti*“ (M5), jas perteikia savo šeimose, skatinant tėvus prisidėti prie darnaus vystymosi iniciatyvų.

Kategoriją **„Dalyvavimo formos“** išgryninti padėjo keturios subkategorijos: **švietimo projektai ir iniciatyvos** (vadovai skatina pedagogus ieškoti naujų ugdymo formų, dalyvauti projektuose, organizuoja seminarus bendruomenei); **kasdienės veiklos** (kasdieniai įpročiai ir praktika „...*tai netgi rutina <...> mes tuo tiesiog gyvename <...> mylime gamtą pačios, rodome pavyzdį ir mokome rūpintis vaikučius*“ (M2), mokame „...*išjungti šviesas, užsukti vandenį <...> vaikai žino, kad galima piešti ant popieriaus iš abiejų pusių*“ (M4), mokytojų nuomone, yra svarbi DVŠ dalis); **šventės ir renginiai** ( inkilų kabinimo šventės, talkos, teminės dienos ir savaitės, „...*rinkome šiltas kojines į senelių namus*“ (M9), paramą gyvūnams ); **parodos ir pasirodymai** (darbelių iš antrinių žaliavų parodos, spektakliai ir pasirodymai DV temomis).

Kategoriją **„Priežastys ir tikslai dalyvauti“** išgryninti padėjo trys subkategorijos: **vertybių ir įpročių formavimas** („...*mūsų strategija tapo tokia gyva, visi gali apie ją papasakoti, bet kas, visi mes tuo gyvename, netgi mūsų šeimos tuo gyvena. Ta filosofija, šios vertybės artimos visai mūsų bendruomenei <...> pedagogai, kurie kasdien sąveikauja su vaikučiais, perteikia jiems savo vertybes, nuostatas*“ (M2)); **bendruomenės įtraukimas** (bendruomenės suartėjimas per bendras veiklas, „...*atlikome apklausa <...> sutapo vertybės visos bendruomenės <...> žmonės įsitraukė, priėmė <...> labai mus suartino, mūsų bendruomenę. Pradėjome visi tuo gyventi*“ (M2), bendras tikslas ir vertybės, kurie vienija įstaigą ir šeimas); **švietimas ir DV skatinimas** (tėvai ne tik dalyvauja darželio organizuojamose veiklose, bet ir stiprina vaikų įgūdžius bei žinias namuose, „...*visa tai mes darome tam, kad perteikti naujai kartai, ir per juos, per tuos vaikučius, mes pritraukiame ir tėvelius, ir juos nuolat šviečiame*“ (M2) ir „...*ne tik nuo savo šeimos, bet ir nuo draugų šeimų, ir taip įvykdėme didelę paramą*“ (M9), bendruomenė supažindinama su aplinkosauga, socialiniu teisingumu ir ekonominiu stabilumu).

**3. Iššūkiai ir tobulinimas.** Šios temos lentelėje (žr. 17 priedą) pateikiamos pagrindinės tyrimo rezultatų analizės metu išryškintos kategorijos, jų subkategorijos ir patvirtinantys teiginiai. Tyrimo rezultatai atskleidžia tiek iššūkius, su kuriais susiduria darnaus vystymosi švietimo įgyvendinimas ikimokyklinio ugdymo, tiek galimybes, kurios gali padėti tobulinti šį procesą. Išskirtą kategoriją **„Iššūkiai“** patikslina keturios subkategorijos, paaiškinančios kokius iššūkius patyria IU mokytojai. Subkategorijos **„Žinių ir informacijos trūkumas“** teiginiuose pedagogai pažymi, kad trūksta struktūruotos ir lengvai prieinamos literatūros, „...*mažai informacijos yra paprastos, suprantamos ir lengvai surandamos apie darnų gyvenimą*“ (M3), skirtos tiek vaikams, tiek suaugusiems, pabrėžia praktinių mokymų ir seminarų pedagogams stoką „...*literatūros suprantamos stoka <...> man trūksta gal žinių šioje sferoje. Struktūrizuoti gal kažkaip reikėtų <...> ir mokymų*“

(M8). Dažnai informacija apie DVŠ nėra pateikiama pakankamai aiškiai, o visuomenės suvokimas apie DV principus yra ribotas „... paklausiau penktokų sūnaus klasėje, ar jie žino, kas yra tvarumas, jie tiesiog to nežinojo <...> mes tiek įdedame indėlio darželyje, o po to, mokykloje, per mažai tam yra skiriama dėmesio, nes mokytojai yra susitelkę kiekvienas su savo tema, savo dėstomu dalyku“ (M9), net vyresnių klasių mokiniai nežino, kas yra tvarumas. Tiek materialių, tiek finansinių išteklių trūkumas yra dažnas iššūkis. Pedagogai nurodo, kad kartais yra **resursų stoka**, kad trūksta priemonių „...kurios būtų pritaikytos mažiems vaikams, knygų, žaidimų interaktyvių, priemonių edukacinių“ (M4). Taip pat išryškėjo infrastruktūros nepritaikymas specialiųjų poreikių turintiems vaikams ir žaliųjų erdvių trūkumas. Mokytojai pažymi **vaikų ir suaugusiųjų motyvacijos trūkumą**, kad „...didžiausias iššūkis yra išlaikyti vaikų dėmesį“ (M4). Tėvų ir darbuotojų įtraukimas taip pat yra iššūkis, nes „...nelabai nori aktyviai ir nuosekliai dalyvauti projektuose tėveliai ir kai kurie darbuotojai, kad reikia nuolat prašyti, priminti, kai kuriems žmonėms tai nėra taip svarbu, bet tu bandai tai įrodyti, parodyti per vaikus, per bendruomenę“ (M9), o kartais, vaikams namuose suaugusiųjų demonstruojamas netvarus elgesys prieštarauja darželyje perteikiamoms vertybėms. **Kūrybiškumo iššūkiai** – pedagogai kartais stokoja idėjų, kaip panaudoti antrines žaliavas vaikų kūrybinėse veiklose. Vaikai neretai mano, kad tokios medžiagos yra šiukšlės, o ne naudingos kūrybai, nes „...tėvai namuose nenaudoja antrinių žaliavų vaikų užimtumui“ (M7).

Išskirtą kategoriją „**Tobulinimo galimybės**“ patikslina penkios išskirtos subkategorijos, numatančios galimybes, kurios gali padėti tobulinti DVŠ procesą. Viena iš tobulinimo galimybių, mano tyrimo dalyviai, yra **švietimo ir mokymo plėtra**. Mokytojai siūlo organizuoti daugiau praktinių mokymų, seminarų ir kursų, kurie padėtų gilinti DVŠ žinias. Mokytojai pastebi, kad reikalingas didesnis metodinių priemonių plėtojimas, „...mažai yra sukurta vaikams metodinės medžiagos vizualios, parodyti jiems animaciniu būdu, galbūt plakatų daugiau“ (M9) vaikams, kas padėtų pedagogams veiksmingiau perteikti DVŠ principus vaikams. **Bendruomenės įtraukimas** per glaudesnę ryšį su tėvais gali sustiprinti DVŠ įgyvendinimą. Pedagogai pabrėžia, kad šeimos turėtų būti aktyviau įtraukiamos į vaikų ugdymo procesą, dalyvauti projektuose ir bendradarbiauti, „...dar daugiau informacijos skleisti <...> visai visuomenei“ (M9). **Infrastruktūros tobulinimas**, pritaikant erdves specialiųjų poreikių turintiems vaikams ir sukuriant daugiau žaliųjų erdvių, „...lygūs šaligatviai, pėsčiųjų perėjų trūksta, automobilių vietų negaliems trūksta, reikėtų įrengti pandusus, keltuvus arba liftus“ (M4), tai dar viena tobulinimo galimybė, kurią nurodo mokytojai. **Kūrybingumo skatinimas** organizuojant kūrybinės dirbtuves, galėtų padėti pasisemti naujų idėjų. Pedagogai taip pat siūlo skatinti vaikų kūrybiškumą naudojant antrines žaliavas, šiuo klausimu yra ypač svarbus tėvų pavyzdys, todėl būtina skatinti šeimas bendradarbiauti su darželiu. Subkategorija „**Informacijos sklaida**“ galėtų padėti skleisti DVŠ idėjas dalijantis gerąja patirtimi tarp švietimo įstaigų. Mokytojai akcentuoja, kad visuomenė turėtų būti plačiau informuojama apie DVŠ svarbą,

„...pasakoti apie savo vykdomą veiklą“ (M2), o darželiai galėtų tapti šios informacijos sklaidos centrais.

**4. Galimybės ir pokyčiai.** Tyrimo metu išryškėjo įvairios darnaus vystymosi švietimo galimybės ir jų poveikis ugdymo procesui, vaikų elgesiui bei pedagogų ir bendruomenės narių asmeninei ir profesinei raidai. Šio darbo prieduose pateikiamos pagrindinės tyrimo rezultatų analizės metu išryškintos šios temos kategorijos, jų subkategorijos ir mokytojų patvirtinantys teiginiai (žr. 18 priedą). Išskirtos keturios kategorijos ir jas išgryninti padėjusios subkategorijos apibūdina, kokios, remiantis konkrečios IU mokyklos mokytojų patirtimi, galimybės padeda įgyvendinti šį procesą ir kokie pokyčiai pastebimi vaikų ir suaugusiųjų elgsenoje bei sąmoningume.

Kategorija „**DVŠ galimybės**“ patikslina šešios, žemiau aprašytos subkategorijos. **Projektai, programos ir bendradarbiavimas** – švietimo įstaiga aktyviai dalyvauja įvairiuose projektuose, mokytojai mato galimybes DVŠ integravime atnaujinant IU programas bei pabrėžia „...gero planavimo, bendradarbiavimo su socialiniais partneriais <...> dalintis patirtimi su kitomis švietimo įstaigomis ir partneriais, rašyti straipsnius apie projektus, tyrimus <...> visa įstaiga gali rodyti pavyzdį“ (M2). Mokytojų nuomone „...darželio galimybė galėtų būti plačiau ir giliau <...> dalyvauti tarptautiniuose projektuose, pasisemti iš kitų šalių gerųjų patirčių, iniciatyvų arba pasidalinti savo“ (M2), tarptautiniai bendradarbiavimai galėtų dar labiau praturtinti ugdymo DVŠ ugdymo turinį. **Mokymosi aplinkos gerinimas** – modernios mokymosi erdvės, pritaikytos įvairių poreikių žmonėms, po įstaigos pastato rekonstrukcijos „...infrastruktūrą mūsų taps moderni: ekologiškos medžiagos, žalios zonos, STEAM laboratorija“ (M4), mokytojų nuomone, sudarytų sąlygas sėkmingesniai DVŠ įgyvendinimui. **Švietimo metodų tobulinimas** – tyrimo duomenys parodė, kad „...pedagogų kompetencijų tobulinimo, švietimo visos bendruomenės, turiu omeny ir tėvelius, ir paprastus darbuotojus, kurie dirba darželyje, vietos bendruomenę, kuri gyvena ir juos reikia šviesti ir rodyti pavyzdį“ (M2) yra viena iš pagrindinių DVŠ galimybių. Vaikų švietimui naudoti „...ekologinius žaidimus, perdirbimo projektus, gamtos tyrinėjimą, tvarių įgūdžių ugdymui <...> kūrybinės veiklos“ (M4), padėtų vaikams suprasti ir įsisavinti DVŠ principus. **Antrinių žaliavų naudojimas** – kūrybiškas antrinių žaliavų naudojimas padeda mažinti resursų švaistymą, teigia tyrimo dalyviai. Ugdymo procesui naudojamos įvairios gamtos gėrybės, pvz., akmenukai, gilės, šakelės, bei antrinės žaliavos, kurios skatina vaikų kūrybingumą ir aplinkos tausojimo įpročius. Mokytojai svarsto, kad „...visos ikimokyklinės ugdymo įstaigos turėtų turėti kumpelius <...> vaistažolių, negyvosios gamtos, pojūčių <...> gal net ir nereikėtų plastikinių žaislų, mes galime tiesiog žaisti su savo kažkokiais pojūčiais <...> Gal nereikia tiek daug mašinų, įvairių dėlionių“ (M6). **Bendruomenės įtraukimas** – pedagogai akcentuoja, tai, kad „...darželis dažnai organizuoja bendruomenės renginius, kuriuose dalyvauja tėvai ir vietos bendruomenės nariai“ (M4), kaip galimybę ugdyti vaikų sąmoningumą ir skleisti DVŠ principus, o tokios veiklos kaip šventės,

ekskursijos ar edukaciniai projektai padeda stiprinti vaikų, tėvų ir pedagogų bendradarbiavimą. **Vertybių ir įpročių formavimas vaikams** – tyrimo duomenys rodo, kad ikimokyklinio amžiaus vaikai yra imliausi vertybių ir įpročių ugdymui. „*Vaikų amžius yra idealus formuoti teigiamas vertybes ir įpročius, susijusius su gamtos tausojimu, socialine atsakomybe ir sveika gyvensena. Vaikai turi galimybes rūšiuoti atliekas, tausoti vandenį ir energiją, prižiūrėti, stebėti gamtą, lysves; dalintis, bendradarbiauti, ugdyti empatiją <...> dalyvauti edukacinėse veiklose*“ (M7).

Išskirtą kategoriją „**Kas inicijuoja DVŠ veiklas**“ patikslina keturios subkategorijos. **Vadovai** – „... *inicijuoja ir tikrai primena, kad visi dalyvautų ir nepamirštų apie darnaus vystymosi svarbą*“ (M1). Vadovai atlieka svarbų vaidmenį skatindami DVŠ integraciją į ugdymo procesą, inicijuoja projektus, siekiančius finansavimo, užtikrina, kad jie būtų įgyvendinti. **Pedagogai ir darbuotojai** – yra aktyvūs DVŠ veiklų kūrėjai ir vykdytojai, patys siūlo iniciatyvas, „...*nemažai iniciatyvų <...> iš mūsų bendruomenės, per metodinius susirinkimus dalinamės su mokytojais patirtimi, spontaniškos, kartais, idėjos būna pas mus*“ (M3), dalyvauja projektuose ir dalinasi idėjomis ir kviečia dalyvauti visą švietimo bendruomenę, įskaitant tėvus ir vaikus. **Vaikai** – dalyvauja DVŠ veiklų inicijavime. Mokytojai pasakoja: „...*skatiname vaikų iniciatyvas, kad jie patys inicijuotų veiklas <...> vaikai siūlo idėjas, kaip jie galėtų prisidėti prie aplinkos saugojimo ir padedame jiems įgyvendinti šias idėjas*“ (M4) ir patikslina „...*o mokytojas turi juos nukreipti ir palaikyti*“ (M7). **Tėvų ir bendruomenės** reikšmingas indėlis veiklų inicijavime, „...*kiekviena darželio grupės bendruomenė, tėveliai, kviečia kažką veikti, eiti į žygius, važiuoti į ekskursijas, grupėje organizuoti kažkokius pasisėdėjimus*“ (M9), kviečia organizuoti gerumo akcijas, kurios įgyvendinamos kartu su visa darželio bendruomene. Vadovai ir pedagogai atlieka pagrindinius veiklos koordinatorių vaidmenis, tačiau vaikai ir tėvai taip pat aktyviai prisideda dalyvavimu bei idėjomis.

Mokytojai pastebėjo ir pasakojo apie vaikų elgesio pokyčius ir pažangą. Analizuojant interviu atsakymus, buvo aptiktos trys subkategorijos, kurios padėjo išskirti kategoriją „**Vaiku elgesio ir sąmoningumo pokyčiai**“. Subkategoriją „**Sveikesni įpročiai ir atsakingas vartojimas**“ patvirtina mokytojų teiginiai, kad „...*labiausiai pastebimas, tai yra vaikų sąmoningumas <...> pradeda mažiau švaistyti maistą <...> Vaikai įgijo sveikesnius mitybos įpročius, labiau vertina sveiką maistą, dažniau renkasi vaisius ir daržoves*“ (M4), vaikai supranta atliekų rūšiavimo svarbą ir kviečia tėvus įgyvendinti šias praktikas namuose. DVŠ veiksmingai formuoja vaikų **ekologinį sąmoningumą ir aplinkos saugojimą**, mokytojai teigia, kad „...*vaikai tapo sąmoningesni <...> dažniau kalba apie gamtą, žino atliekų rūšiavimo svarbą, rūpinasi savo aplinką, pavyzdžiui, pastebi paliktas šiukšles miške, kaip einame į žygius, imasi iniciatyvos ir jas surenka*“ (M7). Tyrimo dalyviai pastebėjo, kad vaikai saugo gyvūnų gyvybę ir tapo empatiški gamtos atžvilgiu. Pasakojant apie **socialinių įgūdžių ir emocinio intelekto** ugdymą, mokytojai pabrėžė, kad vaikai išmoko

bendradarbiauti, dalintis žaislais ir toleruoti vienas kitą ir teigia, kad socialinės veiklos ugdo pagarbą kitiems, vaikai tampa empatiškesni ir labiau įsitraukia į bendruomenines veiklas.

Analizuojant tyrimo dalyvių atsakymus, išskirtos penkios subkategorijos, kurios padėjo išskirti kategoriją **„Pokyčiai darbuotojų ir bendruomenės kasdienėje veikloje“**. Mokytojų pasakojimuose aptikta labai daug informacijos apie priimamus **atsakingesnius sprendimus ir vartojimą**: „...visai kitas suvokimas apie savo veiksmus kasdieniuose įpročiuose, pavyzdžiui, pradėjau rūšiuoti atliekas, prieš tai iš tikrųjų nelabai kreipiau į tai dėmesį, pradėjau taupyti vandenį ir elektros energiją“ (M4). Darželio darbuotojai pradėjo atkreipti dėmesį į savo veiksmus kasdienėje veikloje: „... kuo papuošti, pavyzdžiui, darželį arba ką dovanoti per šventę, renkamės dovanas, taisyklingai apgalvojame, kad čia būtų naudinga, prasminga, sveika“ (M3). Mokytojai pastebėjo, kad pokyčiai yra **bendruomenės įsitraukimo ir bendradarbiavimo** srityje, „...susirinkę į pedagoginius susirinkimus kalbame ta pačia linkme, ta pačia tema ir visi tapo vieningi <...> daug ką sužinojome ir šviečiame toliau kita bendruomenė“ (M9). Aktyviai pabrėžiama, kad „...pastebimai pagerėjo socialinė atmosfera darželyje ir darbo klimatas, akcentuojama lygybė ir pagarba įvairioms kultūroms bei skirtingoms asmenybėms, kad visi mes turime teisę gražiai gyventi, tvariai gyventi“ (M7). Pastebimas stipresnis ryšys tarp darbuotojų, tėvų ir vaikų, kurie kartu siekia tvarumo tikslų, „...bendros veiklos <...> sukuria stipresnį ryšį <...> padeda siekti ne tik naujų žinių ir įgūdžių, bet ir leidžia kitaip viską dar kartą apmąstyti, nes norisi gyventi ir palikti gražią gamtą kitoms kartoms“ (M7). **Kūrybingumo ir ugdymo proceso tobulėjimą** mokytojai akcentuoja pateigdami pavyzdžių, kaip yra įgyvendinami kūrybinių veiklų iš antrinių žaliavų projektai, kurie, jų manymu, ugdo vaikų kūrybingumą ir mažina resursų švaistymą: „...vaikai džiaugiasi iš visiškai nieko, tikrai iš kartono dėžės namo <...> ir aš tada supratau <...> turi rankas ir turi galvą, tau nieko nereikia daugiau, ten kažkokios minimalios medžiagos ir tu gali visą veiklą užsukti taip, kad šokinės aplink tos dėžės, bėgios. Tas ir buvo poveikis, kad čia buvo atradimas“ (M6). **Inovatyvių DVŠ metodų integravimas į ugdymą** subkategorija atspindi naujus būdus, kaip DVŠ principai yra įtraukiami į ugdymo procesą. Tyrimo metu nustatyta, kad inovatyvių metodų taikymas ne tik skatina vaikų susidomėjimą, bet ir ugdo jų kūrybiškumą, atsakomybę bei ekologinį sąmoningumą. Mokytojos pasakoja: „...stengiuosi integruoti <...> veiklas, kurios orientuotos į gamtos pažinimą, STEAM, ekologinius aspektus ir kūrybines užduotis iš antrinių žaliavų <...> diskutuojame, kaip čia geriau <...> kokį projektą inicijuoti, siekiame darnaus darželio vizijos ir strategijos“ (M7). Pedagogai siekia įtraukti vaikus į praktines veiklas, sukuriamos žaliosios erdvės, organizuojami projektai skirti biologinei įvairovei stebėti, aktyviai naudojamos antrinės žaliavos kaip mokymo priemonė, vaikai atlieka gamtos mokslų eksperimentus, o kad DVŠ veiklos būtų įdomios ir įtraukiančios, naudojamos interaktyvios lentos, mobiliosios programėlės; sukuriamos ilgalaikės ugdymo strategijos, orientuotos į DV tikslus. Darnaus vystymosi idėjos perėjo į mokytojų **asmeninio gyvenimo pokyčius**, „...buvo vertinga

sužinoti globaliau, pamatyti tame prasmę <...> vidinė motyvacija sustiprėjo, daugiau atsirado sąmoningumo ir aiškumo, dėl ko visa tai yra daroma <...> aš prisidedu prie svarbių dalykų, padedu mūsų žemei <...> tema yra svarbi dėl mano ir asmeninių priežasčių <...> noriu būti naudinga savo bendruomenei“ (M2). Pedagogai pradėjo taikyti DVŠ principus ir savo namuose „...verta pagalvoti, ar reikia dabar to produkto ar to daikto“ (M4), skatinant vaikus ir kitus šeimos narius laikytis tvarių įpročių: „...sužinai daug naudingos informacijos sau, savo šeimai, kurių po to nori perteikti, tai padeda tobulėti man kaip asmenybei ir toliau mokinti savo ugdytinius būti atsakingais, tolerantiškais, draugiškais, mylėti gamtą, savo gimtinę, šalį ir visą planetą“ (M9). Mokytojai teigia, kad dalyvavimas DVŠ veiklose padėjo jiems atrasti naujų kūrybinių sprendimų, praturtinti savo veiklą ir tapti motyvuotais pokyčių dalyviais: „...asmeninis tobulėjimas <...> ugdomi yra įgūdžiai ir kompetencijos <...> kūrybiškumas, problemų sprendimo gebėjimas, kritinis mąstymas, bendradarbiavimo įgūdžiai, atsakomybės jausmas ir motyvacija veikti dėl bendro gėrio“ (M4). Tyrimo rezultatai parodė, kad šios veiklos padidino mokytojų pasitikėjimą savimi ir motyvaciją dalintis žiniomis su kitais.

Apibendrinant interviu analizės rezultatus galima teigti, kad IU mokytojai DV koncepciją suvokia kaip holistinį ir ilgalaikį procesą, siekiantį ekonominės, socialinės ir aplinkos pusiausvyros. Tyrimo rezultatuose ekologijos sritis išryškėjo kaip svarbiausia DVŠ dalis, daug dėmesio skiriama socialinei gerovei ir bendruomeniškumui, pabrėžiama atsakingo vartojimo ir išteklių valdymo svarba, bet ekonominiai aspektai nedominuoja. DVŠ skatina vaikų asmeninį ir socialinį augimą, padeda formuoti jų vertybines nuostatas bei praktinius įgūdžius: lavina kritinį mąstymą, ugdo empatijos ir socialinės atsakomybės, praktikuoja rūšiavimą, mokosi saugoti gamtą. IU mokytojai taiko įvairias inovatyvias veiklas ir metodus, siekdami įtraukti vaikus į DVŠ procesą: mokymasis per žaidimus, naudojamos natūralios ugdymosi aplinkos, įtraukiant vaikus į praktines veiklas; integruojamos mokslo, technologijų, menų ir matematikos veiklos, skatinančios kūrybiškumą (STEAM); kūrybinėms užduotims naudojamos antrinės žaliavos. DVŠ įgyvendinime aktyviai dalyvauja visi bendruomenės nariai: vadovai inicijuoja ir koordinuoja veiklas, skatina pedagogus ir šeimas dalyvauti DVŠ projektuose, pedagogai ir darbuotojai vykdo ir tobulina DVŠ veiklas, kuria naujas iniciatyvas, dalinasi patirtimi; vaikai tampa aktyviais dalyviais ir net veiklų iniciatoriais, siūlo idėjas, kaip prisidėti prie aplinkos išsaugojimo; tėvai dalyvauja projektuose, bendradarbiauja su pedagogais, stiprina vaikų ugdymą namuose. IU mokytojai nurodo keletą pagrindinių iššūkių, su kuriais susiduria: stokojama metodinės medžiagos, skirtos vaikams ir pedagogams, taip pat mokymų pedagogų kompetencijoms tobulinti; nepakankamos finansinės galimybės, trūksta edukacinių priemonių ir pritaikytos infrastruktūros; motyvacijos trūkumas (kai kurių šeimų ir darbuotojų menkas įsitraukimas, vaikų dėmesio išlaikymo sunkumai). Išryškėjo sritys, kurias reikia tobulinti, siūloma: daugiau praktinių mokymų, įtraukti DVŠ į atnaujintą IU programą, kurti metodinę medžiagą

*vaikams; infrastruktūros gerinimas (žaliųjų erdvių kūrimas, erdvių pritaikymas specialiųjų poreikių vaikams ir žmonėms su negalia); kūrybingumo skatinimas (dirbtuvės pedagogams, antrinių žaliavų panaudojimas veiklose); bendruomenės įtraukimas (aktyvesnis tėvų dalyvavimas ir informacijos apie DVŠ sklaida visuomenėje). IU mokytojai pastebėjo reikšmingus pokyčius vaikų, tėvų ir savo pačių elgsenoje: vaikai tapo sąmoningesni ekologijos ir socialinės atsakomybės klausimais, įgijo sveikos mitybos ir fizinio aktyvumo įpročius; tėvai aktyviau įsitraukia į vaikų ugdymą, formuoja tvarius įpročius savo šeimose; pedagogai pradėjo taikyti DVŠ principus ne tik darželyje, bet ir asmeniniame gyvenime, tapo kūrybingesni ir labiau motyvuoti, imasi lyderystės inicijuojant projektus ir veiklas.*

### **3.2.4. Diskusija**

Šio magistro darbo tikslas buvo išanalizuoti darnaus vystymosi švietimo sampratos ir jos įgyvendinimo galimybes IU mokykloje, remiantis moksline literatūra ir empiriniais duomenimis. Analizuojant atlikto empirinio tyrimo rezultatus bei mokslinę literatūrą, pastebėta, kad DVŠ yra svarbi švietimo sistemos dalis, siekiant formuoti sąmoningus ir aktyvius piliečius. Tai patvirtina tyrimo dalyvių teiginiai, kad organizuojant DV veiklas ir ugdymą su vaikais, jie siekia formuoti vaikų įgūdžius, elgseną ir vertybines nuostatas, kurios atitiktų DV principams, bei mokslininkų Jančius ir kt. (2018), Petkevičiūtė ir Balčiūnaitienė (2018), Biekša ir Valiulė (2022), Revika (2018) atlikti tyrimai, kuriuose nustatyta, kad švietimas yra būtinas elgsenos pokyčiams ir sąmoningumui skatinti „reikia ugdyti grupę žmonių, kurie turi ilgalaikį, į priekį žvelgiantį požiūrį“ (Junger ir kt., 2022, p. 10). Teorijos šaltiniuose Mamete ir kt. (2021) ir The European Declaration on Global Education to 2050 (2022) pabrėžia, kad DVŠ apima ekologinį, socialinį ir ekonominį tvarumą, kurio siekiama ugdat sąmoningumą, kritinį mąstymą bei atsakingą elgesį ir kuris reikalauja sisteminio požiūrio ir lankstumo ugdymo turinyje bei metodikose. Empiriniai duomenys patvirtina, kad IU mokytojai DVŠ suvokia kaip holistinį procesą, orientuotą į socialinės, ekologinės ir ekonominės pusiausvyros siekimą. Vis dėlto pastebima, kad atskleidžiant savo patirtį, IU mokytojai labiausiai akcentuoja ekologinę dimensiją.

Mokslinėje literatūroje, Mathie ir Wals (2022) bei Ohlsson (2022) išvalgose, akcentuojamas visuminis mokyklos požiūris į darnumą, kuris apima visas švietimo įstaigos veiklos sritis: ugdymo turinį, politiką, kultūrą ir fizinę aplinką. Empiriniai tyrimai Vilniaus lopšelyje-darželyje „Malūnėlis“ atskleidė, kad šios įstaigos veikla atitinka šiam visuminio požiūrio principui. Didelis dėmesys skiriamas ekologiniam švietimui, bendruomenės įtraukimui, vaikų socialinių bei emocinių įgūdžių ugdymui, darnaus darželio strategijos ir politikos kūrimui bei fizinės aplinkos pritaikymui. Tačiau, empiriniai rezultatai rodo, kad ekonominis aspektas yra mažiau išplėtotas, ir patvirtina mokslininko

Ohlsson ir kt. (2022) rezultatus, tiriant Švedijos IU programą, bei dera su Skerniškytės (2023) tyrimo išvadomis, kad daugelyje švietimo įstaigų DVŠ įgyvendinimas dar nėra subalansuotas tarp trijų darnumo dimensijų, kaip ir tyrime dalyvavusios IU mokykloje, ką patvirtina dokumentų ir mokytojų interviu analizės rezultatai.

Lopšelio-darželio dokumentų analizė ir mokytojų interviu rezultatai parodė, kad įstaigoje taikomi įvairūs metodai, akcentuojantys kūrybiškumą ir eksperimentinį mokymąsi: patirtinis ugdymas, STEAM, projektinė veikla, mokymasis per žaidimus, kūrybinės veiklos, diskusijos. Tokių metodų taikymas atitinka Žibėnienės ir Indrašienės (2017) teiginiams, kad šiuolaikinės ugdymo technologijos orientuojasi į praktinį mokymąsi per veiklą, todėl aktyvios tyrinėjimo užduotys, bendradarbiavimu grįstas mokymasis, produktų kūrimas bei simuliacijos ar modeliavimas yra itin veiksmingi būdai ugdyti tvarias kompetencijas, kurios išlieka naudingos ilgą laiką ir gali būti pritaikytos skirtingose situacijose. Empirinis tyrimas parodė, kad IU mokykla aktyviai įgyvendina ekologinius projektus ir įvairias gamtos pažinimo ir saugojimo veiklas gamtoje bei STEAM veiklas. Šios iniciatyvos atitinka Gola (2022), Lapėnienės (2014), Lamanausko (2022) teorinį požiūrį, kuris skatina mokymąsi per patyrimą ir praktinę veiklą. Interviu rezultatai parodė, kad įstaigoje daug dėmesio skiriama socialinei gerovei ir bendruomeniškumui, o mokytojai siekia integruoti socialines temas per kūrybines užduotis, projektus ir gerumo akcijas, tačiau pastebi, kad trūksta tikslingos metodinės medžiagos ir mokymų pedagogams. Ekonominė dimensija yra mažiausiai išplėtotą. Ikimokyklinė įstaiga investuoja į energijos taupymą ir atsakingą išteklių valdymą, tačiau trūksta sisteminio požiūrio į ekonominio švietimo integraciją. Tai rodo, kad reikalingas platesnis ekonominės dimensijos supratimas ir metodikų kūrimas.

Empirinis tyrimas atskleidė tam tikrus iššūkius – mokytojai pasigenda DVŠ metodinės medžiagos, ypač mažiems vaikams skirtais resursais, bei mokymų, padedančių tobulinti profesines kompetencijas. Mokslininkai Skerniškytė (2023) ir Ohlsson ir kt. (2024) daro prielaidą, kad nepakanka DVŠ mokymų ir mokymo medžiagos, pritaikytos skirtingo amžiaus vaikams. Pedagogų kompetencijos yra esminis DVŠ sėkmės veiksnys. Empiriniai duomenys rodo, kad IU mokytojai turi motyvacijos, tačiau stokoja specifinių įgūdžių ir žinių. Todėl būtina organizuoti praktinius mokymus, kuriuose būtų aptariamose inovatyvios mokymo strategijos, tokios kaip STEAM ir lauko pedagogika. Campbell ir kt. (2022) tyrimas išryškino būtinybę, kad STEM ir DVŠ būtų ankstyvojo ugdymo pagrindu, o mokytojams reikia daugiau profesinių mokymų abiejose šiose srityse. Elliott ir kt. (2017) teigia, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogams trūksta kompetencijų, reikalingu įtraukti DVŠ į ugdymą, įgyvendinant programas taip, kaip numatyta. Atlikto tyrimo dalyviai patvirtina šį teiginį interviu atsakymuose.

Elliott ir kt. (2017), Borg ir kt. (2017), Ohlsson ir kt. (2022) nurodo, kad DVŠ turinys turėtų būti integruotas į visas ugdymo programas, ypatingą dėmesį skiriant tarpdiscipliniam mokymuisi,



realių situacijų analizei ir praktiniams veiksams. Švedijoje DVŠ programa yra integruota nacionaliniu mastu, o Lietuvos IU ir PU programose DVŠ integruotas į kitas sritis, aplenkiant konkrečias DVŠ sąvokas. Tyrimo dalyviai ne visada identifikuoja savo organizuojamas ekologinio ar socialinio emocinio ugdymo veiklas su DVŠ, o kaip tobulinimo galimybę jie mato tiesioginį DVŠ principų įtraukimą į IU mokyklos programą.

Empiriniai rezultatai patvirtina, kad Vilniaus lopšelis-darželis „Malūnėlis“ aktyviai įtraukia tėvus ir bendruomenę į įvairias veiklas. Tėvai dalyvauja projektuose, bendradarbiauja su pedagogais, o vaikai tampa aktyviais veiklų iniciatoriais. Tai rodo, kad įstaiga sėkmingai kuria darnią bendruomenės kultūrą, tačiau motyvacijos trūkumas kai kurių šeimų ir darbuotojų tarpe išlieka iššūkiu. Mokslininkų Grindheim ir kt. (2019), Sobczuk ir Pawłowicz-Sosnowska (2024) tyrimuose pabrėžiama bendruomenės įtraukimo, socialinės partnerystės, tėvų dalyvavimo ugdymo procese ir mokyklos valdyme svarba. Biekša ir Valiulė (2022) nustatė, kad mažinant ugdymo įstaigų ekologinį pėdsaką, aktyviausios bendruomenės buvo tos, kurios į veiklas įtraukė daugiau dalyvių ir socialinių partnerių. Skerniškytės (2023) pilotiniame tyrime išryškėjo, kad motyvacijai kelti reikalingi mokymai, skatinantys naujovių priėmimą, bei priemonės, padedančios keisti mokytojų ir bendruomenės narių požiūrį.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad lopšelio-darželio vadovai, aktyviai skatina bendruomenę dalyvauti darnaus darželio vizijos įgyvendinime, DVŠ projektuose, nuosekliai planuoja DVŠ įgyvendinimo priemones kiekvienų metų įstaigos planuose, organizuoja mokymus ir palaiko bendradarbiavimo tinklus tarp tėvų, pedagogų ir vietos bendruomenės. Tyrimo dalyvių teigimu, įstaigos vadovai formuoja strateginę viziją ir įtraukia bendruomenę bei laiko tai pagrindiniu faktoriumi, siekiant ilgalaikių rezultatų DVŠ srityje. Mokslinėse šaltiniuose lyderystė laikoma vienu iš esminių veiksnių DVŠ įgyvendinimui, nes lyderiai formuoja mokyklos kultūrą, strategijas ir veiklos kryptis (Šimanskienė ir Župerkienė (2014), Samuelsson ir Park (2017), Petkevičiūtė ir Balčiūnaitienė (2018), Skerniškytė (2023)). Teorinė analizė ir empiriniai tyrimai pabrėžia lyderių vaidmenį įgalinant visos mokyklos bendruomenę siekti darnaus vystymosi tikslų.

Tyrimo metu nustatyta, kad šio metu mokyklos infrastruktūra neatitinka DVŠ reikalavimų: trūksta žaliųjų ir vidaus erdvių, pritaikytų veiklų organizavimui, nėra tinkamai pritaikytų erdvių specialiųjų poreikių vaikams, o šie trūkumai riboja DVŠ plėtros galimybes. Mathie ir Wals (2022) nurodo, kad daugelyje pasaulio švietimo įstaigų DVŠ plėtrai trūksta tinkamos infrastruktūros ir finansavimo. Analizuojant mokslinę literatūrą, pastebėta, kad švietimo įstaigų infrastruktūra turėtų būti pritaikyta DVŠ principams – energetiškai efektyvi, ekologiška, pritaikyta įvairiems ugdymosi ir asmens poreikiams (El-Aasar ir kt., 2024). „Tinkama mokyklos infrastruktūra yra esminė sąlyga mokyklai būti darnia institucija“, teigia Skerniškytė (2023), o tai rodo poreikį Lietuvoje didinti investicijas į DVŠ programas ir infrastruktūrą.

IU mokytojai pastebėjo reikšmingus pokyčius vaikų, tėvų ir savo pačių elgsenoje, kurios lėmė, jų nuomone, dalyvavimas DVŠ veiklose. Mokslininkai pripažįsta, kad darnaus vystymosi švietimas gali reikšmingai paveikti tiek vaikų, tiek suaugusiųjų elgseną (Revika, 2018). Italijoje, Bolonijos mieste, tarptautinės praktikos metu stebėjome įtraukiojo ugdymo įgyvendinimą pradinės mokyklos Montessori klasėse. Klasėse mokėsi vaikai įvairių kultūrų ir tautybių. Stebėta patirtis leido suprasti, kaip įtraukusis ugdymas prisideda prie socialinio teisingumo ir kultūrinės įvairovės DVŠ temų plėtros mokykloje, taip pat prie savarankiškų ir sąmoningų vaikų, būsimų pasaulio piliečių, ugdymo. Tyrimai rodo, kad DVŠ ugdymas skatina vaikų ekologinį sąmoningumą, socialinės atsakomybės jausmą ir vertybinių nuostatų formavimąsi. Pasak Elliott ir kt. (2017), švietimas, orientuotas į praktines veiklas ir kritinį mąstymą, padeda vaikams įgyti tvarius įpročius ir pritaikyti juos kasdieniame gyvenime. Vaikų dalyvavimas darnaus vystymosi veiklose teigiamai veikia jų šeimą, akcentuoja Šorytė (2021), nes tėvai dažnai perima vaikų išmoktas tvarumo praktikas (atliekų rūšiavimą ar atsakingą vartojimą). Transformacinio mokymosi Mezirow (1997) koncepcija teigia (Sutherland ir Crowther, 2006), kad dalyvavimas DVŠ veiklose skatina vertybinių nuostatų ir elgesio pokyčius.

Diskusija atskleidžia, kad teoriniai DVŠ principai daugeliu aspektų sutampa su praktiniais tyrimo rezultatais, tačiau lieka iššūkių, susijusių su ekonominio ir socialinio aspektų integracija, stipresniu bendruomenės įtraukimu ir švietimu bei infrastruktūros plėtra. Todėl būtina skatinti visuminį požiūrį į DVŠ, užtikrinant subalansuotą ugdymo turinį, tinkamas sąlygas vaikams ir pedagogams bei infrastruktūrą, atitinkančią DV principams. Diskusija parodė, kad darnaus vystymosi švietimas yra būtinas ir turi potencialą sukurti tvarią švietimo sistemą, tačiau tam reikalingi nuoseklūs strateginiai sprendimai. Ateityje siūloma stiprinti pedagogų kompetencijas, tobulinti metodinę bazę ir skatinti bendradarbiavimą tarp bendruomenės narių, siekiant ugdyti sąmoningus ir atsakingus piliečius, kurie gebėtų prisidėti prie tvarios visuomenės kūrimo. Reikalingi tolimesni tyrimai, giliau analizuojantys ekonominio ir socialinio aspektų integravimą į DVŠ praktiką, švietimo įstaigų infrastruktūros pritaikymo poveikį DVŠ įgyvendinimui bei veiksmingiausias strategijas, padedančias didinti šeimų ir bendruomenės narių motyvaciją dalyvauti DVŠ veiklose. Šių siekų įgyvendinimas gali prisidėti prie visuminės ir ilgalaikės darnaus vystymosi švietimo integracijos ikimokykliniame ugdyme.

## IŠVADOS

1. Darnaus vystymosi švietimo samprata remiasi trimis tarpusavyje susijusiomis dimensijomis – ekonomine, socialine ir ekologine, kurios siekia užtikrinti pusiausvyrą tarp asmens ir visuomenės gerovės. Transformacinis mokymasis, akcentuojamas kaip esminė DVŠ dalis, formuojantį gilius vertybinius pokyčius ir kuriantį praktinius sprendimus globaliems DV iššūkiams.
2. Darnaus vystymosi plėtros galimybės ikimokyklinio ugdymo įstaigoje yra grindžiamos visuminio požiūrio taikymu, kuris apima ugdymo programų, mokyklos kultūros, politikos ir veiklos suderinimą su DV principais. Sėkmingam DVŠ įgyvendinimui būtina stiprinti pedagogų kompetencijas, užtikrinti tinkamą ugdymo turinio, metodinių priemonių ir ugdymosi aplinkų pritaikymą, skatinti vaikų ir bendruomenės iniciatyvas bei dalyvavimą. Lyderystė, gebėjimas vadovautis DV principais ir bendradarbiavimas yra būtini elementai, užtikrinantys darnumo vertybių sklaidą visoje mokykloje. Siekiant užtikrinti ilgalaikį poveikį, rekomenduojama nuolat vertinti DVŠ veiklas, tobulinti strategijas ir ugdymo turinį, orientuotą į vaikų asmeninį ir socialinį augimą, kuris atitiktų DV principus ir taptų natūralia ugdymo įstaigos kasdienio gyvenimo dalimi.
3. Atliktas empirinis tyrimas atskleidė, kad darnaus vystymosi švietimo įgyvendinimas, yra visuminis ir ilgalaikis procesas, kuris skatina vaikų asmeninį ir socialinį augimą, vertybinių nuostatų bei praktinių įgūdžių formavimą. IU mokykla turi galimybes įgyvendinti DVŠ organizuodama patirtines ir kūrybines veiklas, žaidimus, ekologinius ir socialinius projektus, STEAM veiklas bei formuodama tvarius įgūdžius ir vertybes kasdieniuose praktinėse veiklose su vaikais. Stiprinant bendradarbiavimą su tėvais ir vietos bendruomene yra galimybė skatinti platesnį DVŠ vertybių taikymą ne tik ugdymo įstaigoje, bet ir namų aplinkoje. IU mokykla turi galimybę stiprinti DVŠ integruojant į mokyklos strategiją, metinius veiklos planus ir ugdymo programą, skiriant dėmesį ekologiniams, socialiniams ir ekonominiams aspektams. Vadovai, skatindami bendruomenės narių bendradarbiavimą ir lyderystę, gali užtikrinti, kad darnaus vystymosi švietimo vertybės taptų neatsiejama mokyklos kultūros ir kasdienės veiklos dalimi. Mokytojai pastebi teigiamus pokyčius vaikų, tėvų ir savo pačių elgsenoje, tačiau nurodo ir iššūkius: motyvacijos, mokymų ir metodinės medžiagos trūkumą, ribotas finansines galimybes bei infrastruktūros problemas. Todėl, siekiant užtikrinti ilgalaikį DVŠ poveikį, reikalingos strateginės priemonės ir bendruomenės aktyvus dalyvavimas.

## REKOMENDACIJOS

### **Vilniaus lopšeliui-darželiui „Malūnėlis“:**

1. Įtraukti DVŠ principus į mokyklos ikimokyklinio ugdymo programą, aiškiai nustatant tikslus ir veiklas, susijusias su darnaus vystymosi švietimu, užtikrinant subalansuotą ekologinių, socialinių ir ekonominių aspektų įtraukimą į ugdymo procesą.
2. Skatinti mokytojų profesinį tobulėjimą, organizuojant mokymus apie inovatyvius DVŠ metodus, STEAM veiklas, kūrybinius ir ekologinius projektus.
3. Kurti ir plėsti infrastruktūrą, pritaikant ją įvairių poreikių žmonėms, kurti žaliąsias zonas, kūrybines dirbtuves, STEAM laboratoriją bei erdves vaikų eksperimentams gamtoje.
4. Didinti tėvų įsitraukimą, organizuojant bendruomenės renginius ir edukacines veiklas, skirtas tvarių įpročių formavimui šeimose.
5. Dalyvauti tarptautinėse projektuose.
6. Pasidalyti gerąja DVŠ patirtimi su kitomis įstaigomis, inicijuoti ekologinius, socialinius ir ekonominio tvarumo projektus.

### **Kitoms ikimokyklinio ugdymo įstaigoms Lietuvoje:**

1. Įtraukti DVŠ principus į IU mokyklos strateginius dokumentus, metinius veiklos planus ir ugdymo programas.
2. Dalytis gerosiomis DVŠ praktikomis su kitomis įstaigomis per seminarus ar projektus.

### **Vilniaus miesto savivaldybei:**

1. Suteikti finansinę ir metodinę paramą ikimokyklinio ugdymo įstaigoms, siekiančioms įgyvendinti DVŠ principus.
2. Skatinti ir remti pedagogų kompetencijų, orientuotų į darnaus vystymosi švietimą, tobulėjimą bei ikimokyklinio ugdymo mokyklų infrastruktūros atnaujinimą.

### **Nacionaliniai švietimo agentūrai:**

1. Sukurti nacionalinio lygmens metodinę bazę, skirtą darnaus vystymosi švietimo įgyvendinimui ikimokyklinio ugdymo mokyklose.

### **Mokslininkų bendruomenei:**

1. Gilinti tyrimus apie DVŠ įgyvendinimą ikimokyklinio ugdymo įstaigose, ypatingą dėmesį skiriant ekonominiams ir socialiniams aspektams.
2. Kurti DVŠ metodinę medžiagą ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymui, kuri padėtų pedagogams integruoti DVŠ į ugdymo turinį.

## LITERATŪRA

1. Abry, T., Latham, S., Bassok, D. & LoCasale-Crouch, J. (2015). Preschool and kindergarten teachers' beliefs about early school competencies: Misalignment matters for kindergarten adjustment. *Early Childhood Research Quarterly*, 31, 78-88. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2015.01.001>
2. Ališauskiene, S. ir Miltenienė, L. (2019). Inkliuzinis ar įtraukusis ugdymas: socialinių konstrukto interpretacijos švietimo kaitos kontekste. *Specialusis ugdymas*, 1 (38), 11-32. DOI: [10.21277/se.v1i38.430](https://doi.org/10.21277/se.v1i38.430)
3. Akyol, T., Kahrman-Pamuk, D. & Elmas, R. (2018). Drama in Education for Sustainable Development: Preservice Preschool Teachers on Stage. *Journal of Education and Learning*, 7 (5), 102-115. Prieiga per internetą: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1185899>
4. Aramavičiūtė, V. (2016). *Vertybės ir ugdymas: tarp kaitos ir stabilumo*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
5. Autukevičienė, B. (2019). Inovatyvūs darbo būdai, metodai ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme. *Vaikystės dvaras*. Prieiga per internetą: <http://vaikystesdvaras.lt/wp-content/uploads/2019/07/Kaisiadorys.pdf>
6. Bąk, I., Wawrzyniak, K. & Oesterreich, M. (2022). Competitiveness of the Regions of the European Union in a Sustainable Knowledge-Based Economy. *Sustainability*, 14 (3788), 1-22. <https://doi.org/10.3390/su14073788>
7. Bakken, L., Brown, N. & Downing, B. (2017). Early Childhood Education: The Long-Term Benefits. *Journal of Research in Childhood Education*, 31(2), 255–269. <https://doi.org/10.1080/02568543.2016.1273285>
8. Stewart-Withers, R., Banks, G., McGregor, A. & Meo-Sewabu, L. (2014). Qualitative research. *In Development Field Work: A Practical Guide* 59-80, SAGE Publications, Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781473921801>
9. Bartkevičienė, R. ir Bagdonas, A. (2022). Ugdomosios aplinkos įtaka ikimokyklinio amžiaus vaikų socialinės kompetencijos ugdymui(si). *Studijos – verslas – visuomenė: dabartis ir ateities išvalgos*, 1(7), 22–30. <https://doi.org/10.52320/svv.v1iVII.233>
10. Barnett, W. S. (2008). *Preschool Education and Its Lasting Effects: Research and Policy Implications*. Prieiga per internetą: <https://nieer.org/sites/default/files/2023-08/preschoollastingeffects.pdf>
11. Bhargava, V. & Velasquez, M. (2020). Ethics of the Attention Economy: The Problem of Social Media Addiction. *Business Ethics Quarterly*, 31 (3), 321-359. DOI: <https://doi.org/10.1017/beq.2020.32>

12. Bengtsson, M. (2016). How to plan and perform a qualitative study using content analysis, *NursingPlus Open*, 2, 8-14. <https://doi.org/10.1016/j.npls.2016.01.001>
13. Biekša, K. ir Valiulė, V. (2022). Darnaus vystymosi įgūdžių formavimas ugdymo įstaigose. *Regional formation and development studies*, 1 (36), 49-60. DOI:10.15181/rfds.v36i1.2387
14. Billmayer, J., Gripson, M. & Disa, B. (2019). Learning and Care in the Swedish Curriculum for the Preschool. *Lpfö*, 18 (26), 42-55. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/337918454>
15. Bitinas, B. (1999). *Ugdymo technologijos ir ugdymo teorijos ryšys*. Švietimo reforma ir mokytojų rengimas: ugdymo kaita ir šiuolaikinės pedagoginės technologijos: VI tarptautinė mokslinė konferencija: mokslo darbai. Vilnius.
16. Bitinas, B. (2006). Edukologinių tyrimų metodologiniai vingiai. *Pedagogika*, 83, 9-15. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/7131>
17. Bitinas, B. (2013). Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas ugdymo tyrimų idėjos ir problemos. Iš *Rinktiniai edukologiniai raštai II*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
18. Borg, F., Winberg, M. & Vinterek, M. (2017). Children's Learning for a Sustainable Society: Influences from Home and Preschool. *Education Inquiry*, 8(2), 151–172. <https://doi.org/10.1080/20004508.2017.1290915>
19. Borg, F. & Samuelsson, I. P. (2022). Preschool children's agency in education for sustainability: the case of Sweden. *European Early Childhood Education Research Journal*, 30(1), 147–163. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2022.2026439>
20. Boström, M., Andersson, E., Berg, M., Gustafsson, K., Gustavsson, E., Hysing, E., Lidskog, R., Löfmarck, E., Ojala, M. & Olsson, J. (2018). Conditions for Transformative Learning for Sustainable Development: A Theoretical Review and Approach. *Sustainability*, 10(12), 4479. <https://doi.org/10.3390/su10124479>
21. Brandisauskienė, A. ir Maslienė, D. (2014). Žaidimo situacijos apžvalga ikimokyklinio ugdymo institucijose. *Pedagogika*, 115, 190-205. DOI:[10.15823/p.2014.037](https://doi.org/10.15823/p.2014.037)
22. Brockhaus, S. (2019) *BNE: Prinzipien der Bildung für nachhaltige Entwicklung*. Utopia. Prieiga per internetą: <https://utopia.de/ratgeber/bne-prinzipien-der-bildung-fuer-nachhaltige-entwicklung/>
23. Brundiers, K., Barth, M., Cebrián, G., Cohen, M., Diaz, L., Doucette-Remington, S., Dripps, W., Habron, G., Harré, N., Jarchow, M., Losch, K., Michel, J., Mochizuki, Y., Rieckmann, M., Parnell, R., Walker, P. & Zint, M. (2021). Key competencies in sustainability in higher education—toward an agreed-upon reference framework. *Sustainability Science*, 16(1), <https://doi.org/10.1007/s11625-020-00838-2>

24. Burvytė, S. (2016). Tėvų, auginančių ikimokyklinio amžiaus vaikus, pozityviosios tėvystės suvokimas. *Socialinis ugdymas / Socialinė partnerystė ir inovacijos*, 3 (44), 36-57. <http://dx.doi.org/10.15823/su.2016.24>
25. Burbienė, A. ir Mazolevskienė, A. (2018). Tėvų edukacija vaikų kūrybiškumui ugdyti šeimoje. *Pedagogika*, 132 (4) 115–129. DOI: 10.15823/p.2018.132.7
26. Campbell, C. & Speldewinde, C. (2022). Early Childhood STEM Education for Sustainable Development. *Sustainability*, 14 (6), 3524. <https://doi.org/10.3390/su14063524>
27. Česonis, G. (2012). *Lietuvos regioninės politikos tobulinimo kryptys* (daktaro disertacija). Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:1989231/1989231.pdf>
28. Čiegis, R. ir Dilius, A. (2019). Pajamų nelygybės poveikis ekonomikos augimui aplinkos kanalu. *Regional Formation and Development Studies*, 28(2), 29-43. <http://dx.doi.org/10.15181/rfds.v28i2.1941>
29. Čiužas, A. (2024). Dokumentų analizė. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/dokumentu-analize/>
30. Daelmansas, B., Darmstadt, G. L., Lombardi, J. Black, M. M., Britto, P. R., Lye, S., Dua, T., Bhutta, Z. A., Richter, Z. A. & Richter, L. M. (2016). Investing in the foundation of sustainable development: pathways to scale up for early childhood development. *The Lancet*, 389 (10064) 103–118. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)31698-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)31698-1)
31. Damijonaitytė, S. ir Vilutienė, L. (2016). Darnus projektų valdymas: švietimo ir verslo institucijų bendradarbiavimas. *Pažangios mokymosi technologijos*, 116-125. Prieiga per internetą: <https://ndma.lt/wp-content/uploads/2018/10/Alta16.pdf>
32. Davis, J. (2009). Revealing the research ‘hole’ of early childhood education for sustainability: a preliminary survey of the literature. *Environmental Education Research*, 15 (2), 227-241. DOI: [10.1080/13504620802710607](https://doi.org/10.1080/13504620802710607)
33. *Dėl valstybės pažangos strategijos „Lietuvos ateities vizija „Lietuva 2050“ patvirtinimo*. 2023/Nr.25659. TAR. Žiūrėta 2024 m. kovo 17 d. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/3388adf0a55611eea5a28c81c82193a8>
34. *Dėl ikimokyklinio ugdymo programos gairių patvirtinimo*. 2023/Nr. 17350. TAR. Žiūrėta 2024 m. birželio 6 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/be8a5a304add11ee9de9e7e0fd363afc>
35. *Dėl švietimo, mokslo ir sporto ministro 2023 m. rugsėjo 4 d. įsakymo Nr. v-1142 „Dėl ikimokyklinio ugdymo programos gairių patvirtinimo pakeitimo“*. 2024/Nr. V-131. NŠA. SMM. Žiūrėta 2024 m. liepos 11 d. <https://www.nsa.smm.lt/projektai/wp-content/uploads/2024/02/Ikimokyklinio-amziaus-vaiku-ugdymosi-pasiekimu-aprasas.pdf>

36. *Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo*. Valstybės žinios, 2003/ Nr. 89-4029. Žiūrėta 2024 m. gegužės 1 d.  
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.217644/asr>
37. *Dėl Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo Lietuvoje*, 2018/Nr.1596, TAR. Žiūrėta 2024 m. gegužės 1 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5c4c5840cb8b11e8a82fc67610e51066?jfwid=32wf90sn>
38. *Dėl priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo*. 2022/ Nr. 17452. TAR. Žiūrėta 2024 m. liepos 19 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/45f3b02523e311edb36fa1cf41a91fd9?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=0930658b-09d3-4617-9b69-3e37720373e6>
39. Dymont, J. E., Davis, J. M., Nailon, D., Emery, S., Getenet, S., McCrea, N. & Hill, A. (2014). The impact of professional development on early childhood educators' confidence, understanding and knowledge of education for sustainability. *Environmental Education Research*, 20(5), 660–679. <https://doi.org/10.1080/13504622.2013.833591>
40. Drew, C. (2020). What is Finland's Phenomenon-based Learning approach? *Teacher*. Prieiga per internetą: [https://www.teachermagazine.com/au\\_en/articles/what-is-finlands-phenomenon-based-learning-approach](https://www.teachermagazine.com/au_en/articles/what-is-finlands-phenomenon-based-learning-approach)
41. Duran, D.C., Artene, A., Gogan, L. M. & Duran, V. (2015). The objectives of sustainable development – ways to achieve welfare. *Procedia Economics and Finance*, 26, 812 – 817. DOI: [10.1016/S2212-5671\(15\)00852-7](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00852-7)
42. El-Aasar, M., Šafikas, Z. & Abou-Bakr, D. (2024). Outdoor learning environment as a teaching tool for integrating education for sustainable development in kindergarten, Egypt. *Ain Shams Engineering Journal*, 15 (4). <https://doi.org/10.1016/j.asej.2024.102629>
43. Elliott, S., Carr, V., Ärlemalm-Hagsér, E. & Park, E. (2017). Examining curriculum policy and pedagogy across borders: re-imagining socially transformative learning in early childhood education. *Envisioning futures for environmental and sustainability education*, 205-216. DOI: [https://doi.org/10.3920/978-90-8686-846-9\\_14](https://doi.org/10.3920/978-90-8686-846-9_14)
44. European Commission. (2022). *Rekomendacija dėl mokymosi siekiant žaliosios pertvarkos ir darnaus vystymosi*. Prieiga per internetą: <https://education.ec.europa.eu/lt/focus-topics/green-education/learning-for-the-green-transition>
45. Europos komisija. (2019). *Diskusijoms skirtas dokumentas tvarei Europa – iki 2030 m*. Žiūrėta 2024 m. kovo 17 d. [https://uzt.lt/data/public/uploads/2023/04/rp\\_sustainable\\_europe\\_lt\\_v2\\_web.pdf.pdf](https://uzt.lt/data/public/uploads/2023/04/rp_sustainable_europe_lt_v2_web.pdf.pdf)



46. Europos Komisija ir Jungtinis tyrimų centras (2022). *GreenComp, Europos tvarumo kompetencijos programa*, Europos Sąjungos leidinių biuras. Prieiga per internetą: <https://data.europa.eu/doi/10.2760/34856>
47. Europos Audito Rūmai. (2015). *Darnaus vystymosi tikslai*. Oficiali Europos Sąjungos interneto svetainė. Prieiga per internetą: <https://www.eca.europa.eu/lt/sustainable-development-goals>
48. Ežerskienė, R. ir Tamašauskienė, R. (2022). Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo organizavimo netradicinėse gamtinėse aplinkose ypatumai. *Studijos – verslas – visuomenė: dabartis ir ateities išvalgos*, 1(7), 81–94. <https://doi.org/10.52320/svv.v1iVII.239>
49. Feil, A. A. & Schreiber, D. (2017). Sustainability and sustainable development: unraveling overlays and scope of their meanings, *EBAPE.BR*, 15 (3). <https://doi.org/10.1590/1679-395157473>
50. Gaižauskaitė, I. ir Valavičienė, N. (2016). Kokybinis interviu. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/cris/handle/007/16724>
51. Galkutė, L. (2005). Darnaus vystymosi paradigmos projekcija vidurinėje mokykloje. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 14, 83-90. <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2005.14.9756>
52. Gedvilaitė, D. (2019). *Šalies regionų darnios plėtros vertinimas* (daktaro disertacija). Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/91378>
53. Gerulaitis, Š., Kulbis, A. Motiejūnaitė, O., Pocius, T. ir Šaliamoras, M. P. (2023). *Vadovas mokyklų edukacinėms erdvėms kurti ir naudoti*. Prieiga per internetą: [https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2023/08/edukacines\\_erdves\\_230808-1.pdf](https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2023/08/edukacines_erdves_230808-1.pdf)
54. Gisela, C., Junyent, M. & Mulà, I. (2020). Competencies in Education for Sustainable Development: Emerging Teaching and Research Developments. *Sustainability*, 12 (2), 579. <https://doi.org/10.3390/su12020579>
55. Gola, B. (2022). Wychowanie do wartości ekologicznych. Którędy do budowania więzi dzieci z przyrodą? *Edukacja Elementaria w Teorii i Praktyce*, 17(4), 67. DOI:10.35765/eetp.2022.1767.07
56. Grindheim, L. T., Bakken, Y., Hauge, K. H. & Heggen, M. P. (2019). Early Childhood Education for Sustainability Through Contradicting and Overlapping Dimensions. *ECNU Review of Education*, 2(4), 374-395. <https://doi.org/10.1177/2096531119893479>
57. Hajian, M. & Kashani, S. (2021). *Evolution of the concept of sustainability*. From Brundtland Report to sustainable development goals. DOI: 10.1016/B978-0-12-824342-8.00018-3
58. Hakkarainen, P., Brėdikytė, M., Brandišauskienė, M. ir Sujetaitė-Volungevičienė, G. (2015). *Ikimokyklinio amžiaus vaiko raida: žaidimas ir savireguliacija*. <https://doi.org/10.7220/9786094543982>

59. Hedefalk, M., Almqvist, J. & Lundqvist, E. (2015). Teaching in preschool. *Nordic Studies in Education*, 35 (1), 20–36. Prieiga per internetą: <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1891-5949-2015-01-03>
60. Hennink, M., Hutter, I. & Bailey, A. (2020). Qualitative research methods. Prieiga per internetą: [https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=\\_InCDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Hennink,+Monique,+Inge+Hutter,+ir+Bailey+Ajay.+2020.+Qualitative+Research+Methods.+London:+SAGE.+&ots=3v7PjSw2kx&sig=HpESLZ-acxhm\\_oTdQABY7LrUylE&redir\\_esc=y#v=onepage&q=Hennink%2C%20Monique%2C%20Inge%20Hutter%2C%20ir%20Bailey%20Ajay.%202020.%20Qualitative%20Research%20Methods.%20London%3A%20SAGE.&f=false](https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=_InCDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Hennink,+Monique,+Inge+Hutter,+ir+Bailey+Ajay.+2020.+Qualitative+Research+Methods.+London:+SAGE.+&ots=3v7PjSw2kx&sig=HpESLZ-acxhm_oTdQABY7LrUylE&redir_esc=y#v=onepage&q=Hennink%2C%20Monique%2C%20Inge%20Hutter%2C%20ir%20Bailey%20Ajay.%202020.%20Qualitative%20Research%20Methods.%20London%3A%20SAGE.&f=false)
61. Ho, M.K., Saxe, R. & Cushman, F. (2022). Planning with Theory of Mind, *Trends in Cognitive Sciences*, 26 (11) 959-971. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.tics.2022.08.003>  
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1364661322001851>
62. *Ikimokyklinio ugdymo pokyčiai: naujovės, kaita, pagalba*. (2023). NŠA. Prieiga per internetą: <https://www.nsa.smm.lt/2023/12/12/ikimokyklinio-ugdymo-pokyciai-naujoves-kaita-pagalba/>
63. International Commission on the Futures of Education. (2023). *Reimagining our futures together: a new social contract for education*. Prieiga per internetą: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386250>
64. International Commission on the Futures of Education. (2021). *Reimagining our futures together: a new social contract for education*. <https://doi.org/10.54675/ASRB4722>
65. Jacynė, R. ir Brazauskienė, E. (2022). Gabių ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas taikant informacines komunikacines technologijas: pedagogų nuomonė. *Regional Formation and Development Studies: Journal of Social Sciences*, 43–53. <https://doi.org/10.15181/rfds.v37i2.2420>
66. Jančius, R., Gavenauskas, A. ir Pekarskas, J. (2018). Visuomenės ekologinis švietimas darnios plėtros kontekste. *Regional Formation and development Studies*, 2 (25) <http://dx.doi.org/10.15181/rfds.v25i2.1744>
67. Yanniris, C. & Huang, Y-S. (2018). Bibliometric evidence point to loci of empirical knowledge production in environmental education. *Cogent Education*, 5. DOI:10.1080/2331186X.2018.1542961
68. Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisija (2005). Darnaus vystymosi švietimo strategija. Prieiga per internetą:

- [https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/ES\\_ir\\_tarptautinis\\_bendradarbiavimas/Darnaus%20vystymosi%20tikslai/Kiti%20tarptautiniai%20susitarimai/JT%20Europos%20Ekonomikos%20Komisijos%20Darnaus%20vystymosi%20%C5%A1vietimo%20strategija.pdf](https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/ES_ir_tarptautinis_bendradarbiavimas/Darnaus%20vystymosi%20tikslai/Kiti%20tarptautiniai%20susitarimai/JT%20Europos%20Ekonomikos%20Komisijos%20Darnaus%20vystymosi%20%C5%A1vietimo%20strategija.pdf)
69. Jucker, R. (2014). *Do We Know What We Are Doing? Reflections on Learning, Knowledge, Economics*. Prieiga per internetą: [https://books.google.lt/books?id=vymBgAAQBAJ&lpg=PR7&ots=1YXEvM1\\_dI&dq=jucker%202014%20reflections%20on%20learning&lr&hl=lt&pg=PR7#v=onepage&q=jucker%202014%20reflections%20on%20learning&f=false](https://books.google.lt/books?id=vymBgAAQBAJ&lpg=PR7&ots=1YXEvM1_dI&dq=jucker%202014%20reflections%20on%20learning&lr&hl=lt&pg=PR7#v=onepage&q=jucker%202014%20reflections%20on%20learning&f=false)
70. Kardelis, K. (2002). *Modulio konspektas parengtas pagal vadovėlį: K. Kardelis. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Prieiga per internetą: <https://verslas09.files.wordpress.com/2010/01/mtp.pdf>
71. Kashin, D. (2017). From STEM to STEAM to STREAM in ECE. *Technology Rich Inquiry Based Research*. Prieiga per internetą: <https://tecribresearch.wordpress.com/2017/04/09/from-stem-to-steam-to-stream-in-ece/>
72. Jungtinės tautos (2015). *Keiskime mūsų pasaulį: Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų*. Žiūrėta 2024 kovo 17 d. Prieiga per internetą: [https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/ES\\_ir\\_tarptautinis\\_bendradarbiavimas/Darnaus%20vystymosi%20tikslai/agenda%202030.docx](https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/ES_ir_tarptautinis_bendradarbiavimas/Darnaus%20vystymosi%20tikslai/agenda%202030.docx)
73. Klimavičienė, I. ir Vaičiulėnaitė, J. (2019). Darnaus vystymosi tikslai ir įgyvendinimo rodikliai. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose, 15*. Prieiga per internetą: <https://ojs.kaunokolegija.lt/index.php/mttlk/issue/view/22>
74. Klizaitė, J. (2018). Bendradarbiavimas su tėvais ir jų įtraukimas į ugdymo procesą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, Iš *Studijos – verslas – visuomenė: dabartis ir ateities išvalgos III : tarptautinės konferencijos mokslinių straipsnių rinkinys*, (p. 63-73). Klaipėda : Klaipėdos valstybinė kolegija. Prieiga per internetą: <https://vb.kvk.lt/object/elaba:33022251/>
75. *Koks yra anglų kalbos termino „sustainable development“ lietuviškas atitikmuo?* (2022). Valstybinės lietuvių kalbos komisijos konsultacijų bankas. Prieiga per internetą: <http://www.vlkk.lt/konsultacijos/3772-sustainable-development-darnus-vystymas-is>
76. Kvieskienė, G., Hopkins, Ch., Kvieska, V. ir Koh, K. (2022). Transformuojamojo švietimo kompetencijų modeliavimas. *Socialinis ugdymas, 58* (2). <https://doi.org/10.15823/su.2022.58.3>
77. Lamanauskas, V. (2022). Natural science education in primary school: Some significant points. *Journal of Baltic Science Education, 21*(6), 908–910. <https://doi.org/10.33225/jbse/22.21.908>

78. Lamanuskas, V. (2023). The importance of environmental education at an early age. *Journal of Baltic Science Education*, 22 (4), 564-567. <https://doi.org/10.33225/jbse/23.22.564>
79. Lapėnienė, D. (2014). Kūrybingumo ugdymas darnaus vystymosi įgyvendinimui, Iš D., Štreimikienė. *Darnus vystymasis: teorija ir praktika* (p. 357-367). Vilniaus universitetas. [https://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/soctyri/Darnus\\_Lietuvos\\_vystymasis\\_2014.pdf](https://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/soctyri/Darnus_Lietuvos_vystymasis_2014.pdf)
80. Leicht, A., Heiss, J. & Byun, W. J. (2018). *Issues and trends in Education for Sustainable Development*. UNESCO Publishing. DOI: <https://doi.org/10.54675/YELO2332>
81. Lietuvos Respublikos Seimas (1991 m. birželio 25). *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas*. Nr. I-1489. Žiūrėta 2024 m. liepos 11 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr>
82. Litvinaite, J. (2022). *Bendrojo ugdymo mokytojų bendrakultūrinės ir pilietinės visuomenės kūrimo kompetencijos tobulinimas*. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/364197125>
83. Liu, Z., Yang, H-C. & Shiao, Y-C. (2020) Investigation on Evaluation Framework of Elementary School Teaching Materials for Sustainable Development. *Sustainability*, 12(9), 3736. <https://doi.org/10.3390/su12093736>
84. Mambetalina, A., Karkulova, A., Lebedeva, M., & Sabirova, L. (2023). Preschool Education and its Impact on the Scientific and Research Potential of Rising Schoolchildren: in Favor or Against? *Information Sciences Letters*, 12 (9), 2923-2936. <http://dx.doi.org/10.18576/isl/120903>
85. Makarskaitė-Petkevičienė, R. (2023). Ankstyvojo gamtamokslinio ugdymo tendencijos. *Gamtamokslinis ugdymas / Natural Science Education*, 20 (1), 4-9. <https://doi.org/10.48127/gu-nse/23.20.04>
86. Mathie, R. G. & Wals, A.E.J. (2022). Whole School Approaches to Sustainability: Exemplary Practices from around the world. Wageningen. *Education & Learning Sciences/Wageningen University*. Prieiga per internetą: <https://www.wur.nl/en/education-programmes/wageningen-pre-university/whole-school-approach.htm>
87. Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J. & Behrens III, W. (1972). *The Limits to Growth*. Prieiga per internetą: <https://www.clubofrome.org/publication/the-limits-to-growth/>
88. Mensah, J. & Ricart Casadevall, S. (2019). Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. *Cogent Social Sciences*, 5(1). <https://doi.org/10.1080/23311886.2019.1653531>
89. *Mokyklų darnumo įsivertinimo įrankis „Šuolis link darnaus gyvenimo stiliaus“* (2024). Sostinės vaikų ir jaunimo centras. Prieiga per internetą: <https://svjc.lt/JUMP/>

90. Momete, D. C. & Momete, M.M. (2021). Map and Track the Performance in Education for Sustainable Development across the European Union. *Sustainability*, 13 (23). <https://doi.org/10.3390/su132313185>
91. Monkevičienė, O., Autukevičienė, B., Kaminskienė, L., Rutkienė, A., Tandzegolskienė, I., Skerytė-Kazlauskienė, M., Monkevičius, J., Stonkuvienė, G. ir Vildžiūnienė, E. (2018). *Paslaugos „Tyrimo pažangi pedagoginė praktika ir pedagoginės inovacijos Lietuvos vaikų darželiuose atlikimas“ ataskaita*. Prieiga prie internetą: <https://hdl.handle.net/20.500.12259/60355>
92. Monkevičienė, O. (2018). *Pedagogams ir tėvams apie penkerių-šešerių metų vaikų raidos ir ugdymo ypatumus*. Vilnius: LRŠMM.
93. Monkevičienė, O. (2021). *Žaismė ir atradimai. Rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo pedagogui*. Vilnius: Vitae Litera.
94. *Naujiena: pedagogams nemokamos metodinės priemonės tvarumo tema* (2023). Vilniaus universitetas. Šiaulių akademija. Prieiga per internetą: <https://www.sa.vu.lt/naujienos/1548-naujiena-pedagogams-nemokamos-metodines-priemones-tvarumo-tema-2>
95. Nerstrom, N. (2014). An Emerging Model for Transformative Learning. In *Adult Education Research Conference* (p. 55). Prieiga per internetą: <https://newprairiepress.org/aerc/2014/papers/55>
96. Mikalauskienė, A. (2014). Darnaus vystymosi paradigma ir jos raida. Iš *Darnus vystymasis: teorija ir praktika* (p. 10-30). Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/84476>
97. Ohlsson, A., Gericke, N. & Borg, F. (2022). Integration of education for sustainability in the preschool curriculum: A comparative study between the two latest Swedish curricula. *Journal of Childhood, Education & Society*, 3 (1), 12–27. <https://doi.org/10.37291/2717638X.202231130>
98. Ohlsson, A., Borg, F. & Gericke, N. (2024). Education for sustainability in preschool: Swedish preschool teachers' perspectives. *Cogent Education*, 11 (1). <https://doi.org/10.1080/2331186X.2024.2353477>
99. Petkevičiūtė, N. ir Balčiūnaitienė A. (2018). Darnumo vystymasis organizacijose: problemos ir iššūkiai. *Vytauto Didžiojo universiteto mokslo publikacijos. Mokslinių straipsnių rinkinys*, 20, 1-29. Prieiga per internetą: [https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15260/Petkevi%C4%8Di%C5%ABt%C4%97\\_2018\\_VSVT.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15260/Petkevi%C4%8Di%C5%ABt%C4%97_2018_VSVT.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
100. Petruškevičiūtė, A. (2018). Pedagoginės patirties apibendrinimo metodologija kaip ugdymo realybės tobulinimo prielaida. *Socialinis ugdymas*, 48 (1), 25-36. DOI: [10.15823/su.2018.02](https://doi.org/10.15823/su.2018.02)

101. Pivorienė, J. (2014). Darnios plėtros socialinė dimensija ir globalus švietimas. *Socialinis ugdymas / Socialinės inovacijos socialinių industrijų plėtrai*, 3(39). <http://dx.doi.org/10.15823/su.2014.17>
102. Pocienė, J.S. (2010). *Ikimokyklinis ugdymas: raida, pedagoginės sistemos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
103. Povilaitytė, J. ir Lenkauskaitė, J. (2020). Mokinio autentiškos patirties įprasminimo būdai pradinio ugdymo procese. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 50, 47-52. DOI:[10.21277/jmd.v50i1.286](https://doi.org/10.21277/jmd.v50i1.286)
104. Prakapas, R. ir Butvilas, T. (2011). *Mokslinio tiriamojo darbo logografika studijoms*. Prieiga per internetą: <https://core.ac.uk/download/382466207.pdf>
105. Punytė, I. ir Simonaitytė, K. (2018 ). Darna vystymosi tikslai ir planavimo sistema Lietuvoje: esamos situacijos analizė. *Kurk Lietuvai*, 50. Prieiga per internetą: [https://data.kurk.lt/wp-content/uploads/2023/04/viesosios-konsultacijos-ataskaita\\_darnus-vystymasis\\_2018\\_su-priedais\\_a.pdf](https://data.kurk.lt/wp-content/uploads/2023/04/viesosios-konsultacijos-ataskaita_darnus-vystymasis_2018_su-priedais_a.pdf)
106. Ramanekaitė, E. (2022). Projektų darnumo kriterijų reglamentavimas tarptautiniu ir nacionaliniu lygmeniu. *Jaunasis mokslininkas 2022 : konferencijos straipsnių rinkinys*. Prieiga per internetą: <https://ejournals.vdu.lt/index.php/jm2022/article/download/3138/2092>
107. *Reggio Emilia filosofija/pedagogika (2024)*. Ugdymas/auklėjimas. Prieiga per internetą: <https://ugdymasirauklejimas.lt/home/regio-emilia-metodika-pedagogika/>
108. *Rekomendacijos dėl ikimokyklinio ugdymo ir ilgalaikės priežiūros (2022)*. ES Tarybos ir Europos Vadovų Tarybos svetainė. Prieiga per internetą: <https://www.consilium.europa.eu/lt/press/press-releases/2022/12/08/eu-ministers-adopt-recommendations-on-early-childhood-and-long-term-care/>
109. Resnik, M. (2020). *10 tips for cultivating creativity in your kids*. TED. Prieiga per internetą: <https://ideas.ted.com/10-tips-for-cultivating-creativity-in-your-kids/>
110. Revika, A. (2018). Importance of Education for Sustainable Development. *IJRTI*, 3 (10) Prieiga per internetą: <https://ijrti.org/papers/IJRTI1810012.pdf>
111. Roe, M. (2007). Landscape and sustainability: an overview. *Landscape and sustainability*. Prieiga per internetą: [https://www.researchgate.net/publication/273059683\\_Landscape\\_and\\_Sustainability\\_an\\_overview](https://www.researchgate.net/publication/273059683_Landscape_and_Sustainability_an_overview)
112. Rupšienė, L. (2007). Kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodologija. Prieiga per internetą: [https://www.researchgate.net/publication/323497804\\_Kokybiniu\\_tyrimu\\_duomenu\\_rinkimo\\_metodologija](https://www.researchgate.net/publication/323497804_Kokybiniu_tyrimu_duomenu_rinkimo_metodologija)

113. Ruškienė, I. ir Slušnienė, G. (2015). Aplinkos reikšmė ikimokyklinio ugdymo(-si) kokybei, Iš R. Ežerskienė . *Ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas: situacija ir visuomenės lūkesčiai*. (p. 137-151), Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija. Prieiga per internetą:[https://www.kvk.lt/wp-content/uploads/2020/12/Ikimokyklinis-ir-priesmokyklinis-ugdymas\\_2015.pdf](https://www.kvk.lt/wp-content/uploads/2020/12/Ikimokyklinis-ir-priesmokyklinis-ugdymas_2015.pdf)
114. Saeed, A., Tanveer, K., Sidrah, I., Qurratulain, R. & Pakistan, P. (2022). Impact Of Preschool Education On The Social And Communication Skills Of Primary School Students. *Webology*, 19 (1). Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/361392709>
115. Samuelsson, I. & Park, E. (2017). How to Educate Children for Sustainable Learning and for a Sustainable World, *IJEC* 49, 273–285. <https://doi.org/10.1007/s13158-017-0197-1>
116. Samuelsson, I., Li, M. & Hu, A. (2019). Early Childhood Education for Sustainability: A Driver for Quality. *ECNU Review of Education*, 2, 369-373. DOI:10.1177/2096531119893478
117. Saulėnienė, S. ir Grikietytė, S. (2022). Pedagogų kompetencijos taikant inovacijas ikimokykliniame ugdyme. *Studijos – verslas – visuomenė: dabartis ir ateities išvalgos*, 1 (7), 95–103. <https://doi.org/10.52320/svv.vliVII.240>
118. Savicka, A. (2023). Vaizduotė ir kūrybiškumas kaip kultūros vertybės Lietuvos gyventojų sąmonėje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 52 (1). DOI: <https://doi.org/10.15388/SocMintVei.2023.1.1>
119. Siderevičienė, L. ir Balickienė, I. (2016). Mokytojų lyderystės raiška ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, Iš A., Bagdonas, D., Kačainaitė – Vrubliauskienė, R., Sadauskienė. *Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų rengimo problematika*. (p. 222-232). Kaunas: Kauno kolegija. Prieiga per internetą: <http://dspace.kaunokolegija.lt/handle/123456789/111>
120. Singh, R. & Mukherjee, P. (2018). Effect of preschool education on cognitive achievement and subjective wellbeing at age 12: evidence from India. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 49(5), 723–741. <https://doi.org/10.1080/03057925.2018.1453349>
121. Skerniškytė, J. (2023). *Darnumas Vilniaus švietimo įstaigose*. Prieiga per internetą: <https://kurkl.lt/projektai/darnumas-vilniaus-svietimo-istaigose>
122. Schleicher, A. (2023). *Creativity in Education Summit Report*. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/User/Desktop/CES%20Report%202023\\_compressed%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Desktop/CES%20Report%202023_compressed%20(1).pdf)
123. Sobczuk, S. & Pawłowicz-Sosnowska, E. (2024). The impact of ecological workshops on the ecological awareness of parents of preschool children. *Rozprawy Społeczne/Social Dissertations*, 18(1), 24-39. <https://doi.org/10.29316/rs/177288>

124. Somerville, M. & Williams, C. (2015). Sustainability education in early childhood: An updated review of research in the field. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 16 (2), 102-117. DOI: 10.1177/1463949115585658
125. Sterling, S., & Huckle, J. (1996). *Education for Sustainability*. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.4324/9781315070650>
126. Stonkuvienė, G. (2016). Gamtamokslinė kompetencija ir jos ugdymas taikant žaidimus ikimokyklinėje įstaigoje: pedagogų patirties kontekstas. *Gamtamokslinis ugdymas/Natural Science Education*, 13(2), 49-66. <https://doi.org/10.48127/gu-nse/16.13.49>
127. Stonkuvienė, G. (2021). *Vaikų mokymosi mokytis gebėjimo raiška ikimokykliniame ugdyme: pedagogų ir vaikų patirtys*. <https://doi.org/10.15388/vu.thesis.206>
128. Strazdienė, N. ir Jakovenko, R. (2023). Žaidimų terapijos taikymas ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinės sveikatos ugdymui (si): ugdomojo projekto rezultatai. *Regional formation & development studies*, 40(2). <https://doi.org/10.15181/rfds.v40i2.2539>
129. Sutherland, P. & Crowther, J. (2006). An overview on transformative learning. J. Mezirow. *Lifelong Learning. Concepts*, (6) Prieiga per internetą: [https://www.normfriesen.info/files/Mezirows\\_overview\\_transformative.pdf](https://www.normfriesen.info/files/Mezirows_overview_transformative.pdf)
130. Šimanskienė, L. ir Župerkienė, E. (2014). Darnus vadovavimas: teorinės ir praktinės įžvalgos Lietuvoje, Iš D., Štreimikienė. *Darnus vystymasis: teorija ir praktika* (p. 357-367). Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą: [https://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/soctyri/Darnus\\_Lietuvos\\_vystymasis\\_2014.pdf](https://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/soctyri/Darnus_Lietuvos_vystymasis_2014.pdf)
131. Šimleša, S. & Capanec, M. (2015). Executive Functions during Childhood, Development of. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition)*, Elsevier, 489-496. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.23083-3>
132. Šorytė, D. (2021). *Pradinio mokyklinio amžiaus vaikų aplinką tausojantis elgesys ir jo prognostiniai veiksniai*. <https://doi.org/10.15388/vu.thesis.159>
133. The European Declaration on Global Education to 2050 (2022). *GENE*. Prieiga per internetą: <https://www.gene.eu/ge2050-congress>
134. Tilbury, D. (2011). Higher education for sustainability: A global overview of commitment and progress. *Higher Education's Commitment to Sustainability: From Understanding to Action*. 18-28. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/285755127>
135. *Transformative Learning: The Key to Personal Growth and Professional Development*. (January 27, 2023). Meridian University. Prieiga per internetą: <https://meridianuniversity.edu/content/what-is-transformative-learning>



136. UNESCO Global Action Programme on Education for Sustainable Development: information folder. (2016). Prieiga per internetą: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246270>
137. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2021). *Non-state Actors in Education: Who Chooses? Who Loses? Global Education Monitoring Report*. DOI: <https://doi.org/10.18356/9789210022279>
138. Vabalas-Gudaitis, J. (1983). *Psichologijos ir pedagogikos straipsniai*. Vilnius: Mokslas.
139. Vaitekaitis, J. (2023). *STEM ugdymas Lietuvoje: posthumanizmo perspektyva*. <https://doi.org/10.15388/vu.thesis.475>
140. Valevičė, L. ir Bagdonas, A. (2022). Ankstyvojo amžiaus vaikų pažinimo kompetencijos ugdymo(si) galimybės. *Studijos – verslas – visuomenė: dabartis ir ateities išvalgos*, 1(7), 255–264. <https://doi.org/10.52320/svv.viVII.253>
141. Vaičekauskienė, S. (2016). *V-VI klasių mokinių dorovinės nuostatos ir jų ugdymo(si) strategijos* (daktaro disertacija). Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/71191>
142. Vare, P. & Scott, W. (2007). Learning for a change: Exploring the relationship between education and sustainable development. *Journal of Education for Sustainable Development*, 1(2), 191-198. DOI: <https://doi.org/10.1177/097340820700100209>
143. Vilbikienė, G. (2021). XXI a. mokyklos architektūros modelis: tyrimų rezultatų sintezė. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 47, 156–172. DOI: <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2021.47.11>
144. *Vilniaus lopšelio-darželio „Malūnėlis“ ikimokyklinio ugdymo programa „Malūnėlio sparnai“*. (2022). Vilniaus lopšelis-darželis „Malūnėlis“. Prieiga per internetą: <http://www.malunelis.vilnius.lm.lt/nuostatai/>
145. *Vilniaus lopšelio-darželio „Malūnėlis“ 2024-2028 metų strateginis planas*. (2023). Vilniaus lopšelis-darželis „Malūnėlis“. Prieiga per internetą: <http://www.malunelis.vilnius.lm.lt/nuostatai/>
146. *Vilniaus lopšelio-darželio „Malūnėlis“ 2024 metų veiklos planas*. (2024). Vilniaus lopšelis-darželis „Malūnėlis“. Prieiga per internetą: <http://www.malunelis.vilnius.lm.lt/nuostatai/>
147. *Vilniaus lopšelio-darželio „Malūnėlis“ 2023 metų veiklos ataskaita*. (2024). Vilniaus lopšelis-darželis „Malūnėlis“. Prieiga per internetą: <http://www.malunelis.vilnius.lm.lt/nuostatai/>
148. Vitkevičienė, V. ir Tamašauskienė, R. (2021). Tarptautinių projektų vykdymas ikimokyklinio ugdymo įstaigose: pedagogų patirties analizė. *Studijos – verslas – visuomenė: dabartis ir ateities išvalgos*, (6), 182–196. <https://doi.org/10.52320/svv.viVI.205>

149. *What Are the Teaching Methods and Techniques Used Globally for Preschool Learners?* (2024). Kangaroo kids. Prieiga per internetą: <https://www.kangarookids.in/blog/what-are-the-teaching-methods-and-techniques-used-globally-for-preschool-learners/>
150. *What is Education for Sustainable Development?* (2024). *University of Plymouth*. Prieiga per internetą: <https://www.plymouth.ac.uk/students-and-family/sustainability/sustainability-education/esd>
151. World Commission on Environment and Development (1987). *Our Common Future*. Prieiga per internetą: <https://scholar.archive.org/work/kk6er75pxnbxxkiewphasn34vm/access/wayback/http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>
152. Žegunienė, V. (2020). Globalaus pilietiškumo įgyvendinimo galimybių raiška priešmokyklinio amžiaus formaliojo ugdymo kontekste. *Mokytojų ugdymas 21 amžiuje: pokyčiai ir perspektyvos*. Prieiga per internetą: [https://www.sa.vu.lt/external/sa/files/Mokytoju\\_ugdymas\\_XXI\\_amziuje.pdf](https://www.sa.vu.lt/external/sa/files/Mokytoju_ugdymas_XXI_amziuje.pdf)
153. Žemeckė, A. (2014). Darnaus vystymosi realizavimo indikacijos problematika. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka, II*. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/vsvt/article/view/5891/5015>
154. Žibėnienė, G. ir Indrašienė, V. (2017). *Šiuolaikinė didaktika*. Vilnius: MRU.
155. Žičkienė, S., Guogis, A. ir Gudelis, D. (2019). Darnaus vystymosi teorinė samprata ir jos praktinė reikšmė. *Tiltai, 1* (82), 108-123. DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v82i1.1970>
156. Žydžiūnaitė, V. & Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai : vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams*. Vilnius : Vaga
158. Žukauskienė, R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai.

## SANTRAUKA

**Darbo tema:** Darnaus vystymosi švietimo ikimokyklinio ugdymo mokykloje galimybės.

**Darbo aktualumas** kyla iš būtinybės stiprinti darnaus vystymosi principų taikymą švietimo sistemoje, pradedant nuo ikimokyklinio ugdymo.

**Tyrimo objektas** – darnaus vystymosi švietimas ikimokyklinio ugdymo mokykloje.

**Tyrimo tikslas** – išanalizuoti darnaus vystymosi švietimo galimybes ikimokyklinio ugdymo mokykloje.

**Tyrimo uždaviniai:**

1. Teoriškai pagrįsti darnaus vystymosi švietimo sampratą.
2. Aptarti darnaus vystymosi plėtros galimybes ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.
3. Atskleisti ikimokyklinio ugdymo pedagogų patirtis, susijusias su darnaus vystymosi švietimu mokykloje.

**Tyrimo metodai:** mokslinės literatūros ir dokumentų analizė; empiriniai duomenų rinkimo metodai: kokybinė įstaigos dokumentų analizė ir pusiau struktūruotas interviu. Empirinis tyrimas buvo atliktas Vilniaus lopšelyje-darželyje „Malūnėlis“, siekiant nustatyti darnaus vystymosi švietimo praktinio įgyvendinimo galimybes ir iššūkius.

**Pagrindinė darbo struktūra.** Magistro darbą sudaro įvadas, mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, tyrimo metodologijos pagrindimas, tyrimo rezultatų analizė ir interpretacija, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, priedai.

**Tyrimo rezultatai** atskleidžia, kad darnaus vystymosi švietimo įgyvendinimas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje apima įvairias sritis ir aspektus. Pedagogai sėkmingai taiko patirtinio mokymosi metodus, organizuoja ekologinius ir socialinius projektus, tačiau susiduria su metodinės medžiagos, infrastruktūros ir finansavimo trūkumu. Lyderystė ir bendruomenės įtraukimas yra svarbūs veiksniai, skatinantys darnaus vystymosi švietimo sklaidą. Tyrimas pabrėžė būtinybę stiprinti pedagogų kompetencijas, modernizuoti mokyklų infrastruktūrą ir užtikrinti darnaus vystymosi švietimo principų įtraukimą į ikimokyklinio ugdymo įstaigų strateginius dokumentus. Tyrimas atveria galimybes tolimesniems darnaus vystymosi švietimo tyrimams ir praktiniam įgyvendinimui Lietuvoje.

**Reikšminiai žodžiai:** *darnaus vystymosi švietimas, ikimokyklinis ugdymas, patirtinis mokymasis, pedagogų kompetencijos, bendruomenės įtraukimas.*

## SUMMARY

**Title:** Opportunities for Sustainable Development Education in Preschool Institutions.

**Relevance of the study** arises from the need to strengthen the application of sustainable development principles in the education system, starting with preschool education.

**Object of the study** – sustainable development education in preschool institutions.

**Aim of the study** – to analyze the opportunities for sustainable development education in preschool institutions.

**Objectives of the study:**

1. To theoretically substantiate the concept of sustainable development education.
2. To discuss the possibilities for sustainable development in preschool education institutions.
3. To reveal the experiences of preschool education teachers related to sustainable development education in schools.

**Research methods:** analysis of scientific literature and documents; empirical data collection methods: qualitative analysis of institutional documents and semi-structured interviews. The empirical research was conducted at the Vilnius nursery-kindergarten "Malūnėlis" to identify the practical possibilities and challenges of implementing sustainable development education.

**Main structure of the work:** The master's thesis consists of an introduction, analysis of scientific literature and documents, justification of research methodology, analysis and interpretation of research results, conclusions, recommendations, references, and appendices.

**Research results** reveal that the implementation of sustainable development education in preschool education institutions encompasses various areas and aspects. Teachers successfully apply experiential learning methods, organize ecological and social projects, but face a lack of methodological resources, infrastructure, and funding. Leadership and community involvement are key factors promoting the dissemination of sustainable development education. The study highlighted the need to strengthen teachers' competencies, modernize school infrastructure, and ensure the inclusion of sustainable development principles in the strategic documents of preschool education institutions. The study opens opportunities for further research and practical implementation of sustainable development education in Lithuania.

**Keywords:** *sustainable development education, preschool education, experiential learning, teachers' competencies, community involvement.*